

***Statenstuk* 2004-172**

Jaarprogramma Kompas 2005

Voorgestelde behandeling:

- behandeld in het algemeen bestuur van het Samenwerkingsverband Noord-Nederland op 24 november 2004
- provinciale staten op 15 december 2004
- fatale beslisdatum: 15 december 2004

Voorgestelde status: **A-stuk**

Behandeld door de heer E.J. Gernaat, telefoonnummer (0592) 36 57 23

Portefeuillehouder: de heer J.H. Schaap

Inleiding

Het dagelijks bestuur (DB) van het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) verzoekt u met het Jaarprogramma Kompas 2005 in te stemmen. Het algemeen bestuur (AB) van het SNN heeft het Jaarprogramma Kompas 2005 vastgesteld onder voorbehoud van instemming door provinciale staten. In SNN-verband is in het verleden afgesproken dat geen agendering van stukken voor een vergadering van een provinciale statencommissie zal plaatsvinden indien behandeling heeft plaatsgevonden in het AB-SNN, omdat in het AB-SNN alle fracties binnen provinciale staten zijn vertegenwoordigd. Behandeling in een statencommissie zou daarmee leiden tot een dubbele behandeling en een herhaling van zetten.

In het Jaarprogramma Kompas 2005 wordt inzicht gegeven in de programmering van de uitvoering gedurende de resterende looptijd van het Kompas tot en met 2006.

Verder vormt het jaarprogramma de basis voor de besluitvorming door de minister van economische zaken (EZ) over het beschikbaar komen van middelen voor dat desbetreffende jaar.

Voor het overige wordt korthedshalve verwezen naar de aanbiedingsbrief van het DB-SNN.

Advies

1. Instemmen met het Jaarprogramma Kompas 2005.

Meetbaar/Beoogd beleidseffect

Het jaarprogramma biedt mogelijkheden voor het AB en provinciale staten van de deelnemende provincies om te komen tot politieke bijsturing.

Argumenten

1.1. De staatssecretaris van EZ heeft in de basisbeschikking met betrekking tot het Kompas vastgelegd dat ieder jaar een jaarprogramma moet worden gemaakt.

1.2. Het jaarprogramma is in feite de jaarlijkse actualisering van het Kompas en vormt de basis voor het beschikbaar stellen van middelen door het Ministerie van EZ.

Uitvoering

Tijdsplanning

N.v.t.

Financiën

N.v.t.

Monitoring en evaluatie

N.v.t.

Extern betrokkenen

N.v.t.

Communicatie

N.v.t.

Bijlagen

1. Brief + bijlage van het dagelijks bestuur van het SNN van 25 november 2004
2. Jaarprogramma Kompas 2005

Ter inzage in de leeskamer

N.v.t.

Assen, 1 december 2004
Kenmerk: 49/5.11/2004011591

Gedeputeerde staten van Drenthe,

A.L. ter Beek, voorzitter
J.D. Nauta, secretaris

jh/aw/coll.

samenwerkingsverband
Noord-Nederland

Aan de Provinciale Staten van
Groningen, Fryslân en Drenthe

Groningen, 25 november 2004

Behandeld door : G.H. Ruitenberg
Telefoonnummer : 050-3164014
Ons kenmerk : SNN/2004-62099
Bijlage : 1
Onderwerp : Jaarprogramma 2005

PROV. BESTUUR VAN DRENTHE
No.:
Ingek: 29 NOV 2004
Class nr.:
TE BEH. DOOR:

Algemeen Secretariaat

Postbus 239
9700 AE Groningen

telefoon: (050) 316 40 14
fax: (050) 316 49 40

e-mailadres: secretariaat@snnonline.nl
website SNN: www.snnonline.nl

Geachte dames en heren,

Hierbij treft u ter instemming het jaarprogramma 2005 aan. Het Algemeen Bestuur heeft in haar vergadering van 24 november jl., onder voorbehoud van instemming door Provinciale Staten, het jaarprogramma 2005 vastgesteld.

In bijgevoegde bijlage wordt per maatregel samengevat welke budgetverschuivingen in het jaarprogramma doorgevoerd zijn.

De nu voorgestelde verchuivingen zijn gebaseerd op enerzijds extrapolaties van ontwikkelingen bij de lopende projecten (met name de bedrijfsgerichte regelingen) en anderzijds op inschattingen welke projecten, die nu nog in ontwikkeling zijn, tijdig ingediend zullen worden voor een Kompassubsidie en een gewenste bijdrage zullen leveren aan het realiseren van de doelstellingen van het Kompasprogramma. De overcommitteringsruimte is gebaseerd op ervaringscijfers uit voorgaande programma's.

Bij het verlenen van bijdragen aan projecten zal er verschil ontstaan tussen de huidige inschatting van het benodigde budget en het uiteindelijk verleende budget. Hierdoor kan er budget overblijven in de ene maatregel en extra budget nodig zijn in een andere maatregel. Ook zal op basis van de vaststelling van lopende projecten een steeds betere inschatting van de overcommitteringsruimte gemaakt kunnen worden. Het zal duidelijk zijn dat het goed monitoren van de projecten (zowel de gecommitteerde als de projecten in de pijplijn) van groot belang is.

Voor het "fine-tunen" van de budgetten kan het nodig zijn het jaarprogramma tussentijds aan te passen. Bij de presentatie van het jaarverslag 2004 kunnen we op dit punt meer inzicht bieden.

De wijziging van het jaarprogramma heeft gevolgen voor de doelstellingen van het programma. Niet elke maatregel levert dezelfde bijdrage aan het realiseren van de programma doelstellingen.

Per saldo gaan de middelen van maatregelen met lagere doelstellingen naar maatregelen waarvoor hogere doelstellingen zijn geformuleerd. Dit leidt ertoe dat de doelstelling voor bruto gecreëerde werkgelegenheid toeneemt.

Naast de aanpassing van de doelstellingen op basis van de budgetverschuivingen is het van belang de doelstellingen te ijken op basis van de huidige invulling. Nu zijn de invullingsgegevens tot met 2003 bekend. Op basis van de invullingsgegevens per 31-12-2004 zullen de doelstellingen geijkt worden. In dit jaarprogramma zijn de doelstellingen daarom nu niet aangepast.

Wij vragen u in te stemmen met het jaarprogramma 2005. Het extract uit het AB-verslag van de beraadslagingen over het Jaarprogramma wordt u zo spoedig mogelijk toegezonden, zodat u dat kunt betrekken bij de behandeling van het Jaarprogramma in uw vergadering van 15 december aanstaande.

Het jaarprogramma wordt vervolgens ter goedkeuring voorgelegd aan de Staatssecretaris van Economisch Zaken.

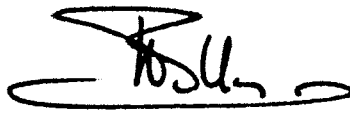
Indien u nadere informatie wenst over de inhoudelijke achtergronden van deze notitie kunt u contact opnemen met het algemeen secretariaat van het SNN.

Hoogachtend,

het Dageelijks Bestuur van het
Samenwerkingsverband Noord-Nederland,

J.G.M. Alders,
voorzitter

H.J. Bolding,
secretaris

Bijlage bij brief SNN/2004-62099 over het Jaarprogramma 2005

In onderstaande tabel is per maatregel de wijziging van het jaarprogramma weergegeven.

Maatregel	Restant budget	Wijziging
L.1.1./L.1.3. Versterking/vernieuwing agrarische sector	5.586	€ 2 mln. pijplijn, restant budget overhevelen naar L.4.1. en sluiten.
L.2.2. Grootschalige functiewijziging	40	Restant budget overgeheveld naar L.4.1 en maatregel gesloten.
L.4.1. Verbetering toeristisch-recreatieve infrastructuur	-8.069	€ 5 mln pijplijn. Om ook deze te kunnen faciliteren is in het JP 2005 is het budget voor deze maatregel met bijna 13 milj. € opgehoogd.
L.4.2. Verbetering watersport-mogelijkheden	23.115	€ 20 mln. inzetten voor Friese Meren; restant overhevelen naar L.4.1.
M.1.1.a Aanleg bedrijventerreinen	17.612	Budget € 25 mln. ophogen en de maatregel combineren met M.1.1.b.
M.1.1.b. Revitalisering bedrijventerreinen	3.223	Budget 6 mln. ophogen en de maatregel combineren met M.1.1.a.
M.1.2.a Acquisitie ondersteunende promotie	-262	Tekort aangevuld en maatregel gesloten.

M.1.2.b.2. IPR vestiging decentraal	11.919	€ 10 mln. gereserveerd voor centrale IPR en restant overgeheveld naar M.1.1.a./M.1.1.b.
M.1.2.c. Bedrijfshuisvesting	3.280	€ 2 mln pijplijn, restant naar M.1.1.a./M.1.1.b en maatregel sluiten.
M.2.1.a. IPR uitbreiding decentraal	-8.005	Uit deze maatregel de tekorten bij de KITS (2,8 milj. €) en NIOF (bijna 1 milj. €) compenseren. Het budget in deze maatregel wordt hiervoor verlaagd. In totaal is het EFRO-budget in deze maatregel verlaagd met bijna 6,5 miljoen €. EFRO-middelen kunnen de laatste jaren van het programma maar beperkt ingezet worden voor regelingen. De looptijd van de regelingen is afgestemd op het moment waarop de EZ/Kompas middelen afgerekend moeten worden (na 2010) en niet op het moment dat de EFRO-middelen afgerekend moeten worden met Brussel (na 2008).
M.2.1.b. Stimulering toeristische investeringen	865	Zie opmerkingen bij M.2.1.a, budget met 2,8 milj. € verhoogd.
M.2.2. Generieke stimulering vernieuwing MKB	4.765	budget ophogen met € 12 mln.
M.2.3.a. Financieringsfaciliteit	552	restant budget naar M.1.1.a./M.1.1.b. en sluiten

M.2.3.b. Financiële stimulering strategische bedrijfsactiviteiten	2.398	Zie opmerkingen bij M.2.1.a., budget met 1 milj. € verhoogd.
M.2.3.c. Branchedoorlichtingen en –acties	2.884	restant budget naar M.2.2. en sluiten
M.2.3.d. Kwaliteitsverbetering toeristische sector	1.935	€ 0,2 mln. pijplijn, restant budget overhevelen naar M.2.2. en sluiten
M.2.3.e. Tenderprocedure	799	combineren met M.2.2.
M.3.1.b. Verbetering werking arbeidsmarkt	11.839	€ 5 mln. Pijplijn. In de maatregel resteerde vooral EFRO-geld. Hiervan kan maximaal 3,5 miljoen € overgeheveld worden. De overige middelen blijven achter in de maatregel.
M.3.2.d. Nieuwe werkgelegenheid	4.888	€ 3 mln. pijplijn; restant budget overhevelen naar M.1.1.a/M.1.1.b en sluiten
M.4.1. Optimaliseren internationale transportassen	6	Sluiten
S.3.1. Vernieuwing stationsgebieden	11.428	€ 1 mln. pijplijn, restant overhevelen naar S.4.1/S.4.2 en sluiten

S.4.1. Aantrekkelijk maken/houden openbaar gebied	6.069	budget ophogen met 3 mln.
S.4.2. Versterken aanbod toeristische, culturele en sportvoorzieningen	8.504	Het EFRO-budget in deze prioriteit niet was afgestemd op de in het EPD hiervoor beschikbare middelen. Het budget is opgehoogd met 12,7 milj. €.
S.5.1. Oprichting top-kennisinstituten en aanbod nieuwe opleidingen	2.208	Het EFRO-budget in deze prioriteit niet was afgestemd op de in het EPD hiervoor beschikbare middelen. Het budget is opgehoogd met bijna 37 milj. € (inclusief LOFAR).
S.5.2. Vestigingslocaties kennisgeoriënteerde Bedrijvigheid	12.422	€ 4 mln. pijplijn, restant overhevelen naar S.5.1. en sluiten

Provinciale staten van Drenthe;

gelezen het voorstel van gedeputeerde staten van Drenthe van 1 december 2004, kenmerk 49/5.11/2004011591;

gelet op artikel 16, tweede lid, van de Gemeenschappelijke regeling Samenwerkingsverband Noord-Nederland;

BESLUITEN:

in te stemmen met het Jaarprogramma Kompas 2005.

Assen, 15 december 2004

Provinciale staten voornoemd,

, griffier

, voorzitter

jh/aw/coll.

KOMPAS VOOR HET NOORDEN

Ruimtelijk-economisch ontwikkelingsprogramma Noord-Nederland

JAARPROGRAMMA 2005

Vastgesteld door het Algemeen Bestuur van het samenwerkingsverband Noord-Nederland in haar vergadering van 24 november 2004.

Groningen

INHOUDSOPGAVE

Deel 1: Beschrijvend deel

- 1. INLEIDING**
- 2. SAMENVATTING EN CONCLUSIES**
- 3. ACHTERGRONDEN VAN HET KOMPAS**
- 4. MIDTERM REVIEW (MTR)**
- 5. SOCIAAL-ECONOMISCHE ONTWIKKELING**
- 6. WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN VOORGAANDE JAARPROGRAMMA'S**
- 7. KORTE BESCHRIJVING THEMA'S EN MAATREGELEN EN PROGRAMMERING 2004**

Deel 2: Financieel deel

- A) DEELPROGRAMMA ECONOMISCHE KERNZONES/
VERSTERKING MARKTSECTOR**
- B) DEELPROGRAMMA STEDELIJKE CENTRA**
- C) DEELPROGRAMMA LANDELIJK GEBIED**
- D) DEELPROGRAMMA UITVOERINGSKOSTEN**
- E) BEGROTINGSOVERZICHT MIDDELEN MINISTERIE VAN
ECONOMISCHE ZAKEN**

Deel 3: Bijlagen

DEEL 1: BESCHRIJVEND DEEL

1. INLEIDING.

Voor ligt het jaarprogramma 2005 van het “Kompas voor het Noorden”, het zesde in een reeks van zeven. De doelstelling van een jaarprogramma in zijn algemeenheid is de programmering van de uitvoering gedurende de resterende looptijd van “Het Kompas voor het Noorden” (“Kompas”), kortom tot en met het jaar 2006. Ieder jaar dient een dergelijk jaarprogramma te worden opgesteld. Een jaarprogramma vormt de basis voor de besluitvorming door het Ministerie van Economische Zaken over het beschikbaar komen van de middelen voor dat betreffende jaar (jaarbudget). Het Jaarprogramma 2005 is het voorlaatste jaarprogramma en biedt feitelijk voor de laatste maal de mogelijkheid belangrijke wijzigingen in de programmering door te voeren. In het Jaarprogramma 2006 zal er meer sprake kunnen zijn van fine-tuning. De eerste fine-tuning zal plaats vinden naar aanleiding van het uitbrengen van het jaarverslag 2004.

Het jaarprogramma biedt mogelijkheden voor het Algemeen Bestuur van het Samenwerkingsverband Noord Nederland (SNN) en Provinciale Staten van de drie provincies te komen tot politieke bijsturing. Voor het opstellen van het Jaarprogramma 2005 is een viertal ontwikkelingen belangrijk, te weten:

a) Beleidsaccenten

Naar aanleiding van de Midterm Review heeft het SNN een reactiedocument opgesteld (“Kompas op Koers”). In dit document kiest het SNN voor een selectief aantal beleidsaccenten, dat richting geeft aan de uitvoering van het Kompas. In het Jaarprogramma 2004 was met dit document – voor zover mogelijk – al rekening gehouden. De volle doorwerking heeft nu plaats.

b) Stand van zaken uitvoering

Uit het beheer van het Kompas is in de loop van 2004 duidelijk naar voren gekomen, dat het programma wat verplichtingen betreft uitstekend verloopt en voorloopt op de planning (uitgaande van een gelijkmatige verdeling over de looptijd).

c) Vooruitzichten uitvoering (“pijplijn”)

Uit een diepgaande analyse van de stand van zaken met betrekking tot de verwerving van projecten is vastgesteld, dat aan een zodanig volume aan projecten (pijplijn) wordt gewerkt, dat meer politieke sturing van de uitvoering noodzakelijk is om deze uitvoering gedurende de resterende looptijd in goede banen (keuzes maken op basis van beleidsaccenten en op basis daarvan prioriteren van projecten) te leiden.

d) Overcommitting

In de praktijk – zo blijkt de ervaring op basis van ervaringen opgedaan met het uitvoeren van voorgaande programma’s – vallen de feitelijke betalingen gemiddeld gezien lager uit dan de aangegane verlichtingen (committingen). Het gemiddelde verschil (vrijval) bedraagt bij projecten ongeveer 10%. Dit als leidraad nemend, betekent dit, dat de ruimte, die mag worden gebruikt om verplichtingen (committingen(ruimte)) aan te gaan circa 11% groter is dan de feitelijk beschikbare

hoeveelheid middelen (budget). In het voorgaande jaarprogramma is dit punt al even aangestipt. In afwijking met eerdere jaarprogramma's wordt in de tekst en in sommige tabellen (wordt dan specifiek aangegeven) nu gesproken van ruimte in plaats van budgetten. De extra beschikbare ruimte wordt genoemd de "overcommitteringsruimte". Deze ruimte wordt selectief ingezet.

2. SAMENVATTING EN CONCLUSIES

De integrale beschouwing van beleidsaccenten op basis van Kompas op Koers, de stand van zaken van de uitvoering, de vooruitzichten voor de uitvoering en het benutten van de overcommitteringsruimte heeft vergroting en verkleining van de budgetruimte voor de verschillende maatregelen tot gevolg. Om een grotere flexibiliteit te kunnen realiseren is een aantal maatregelen gecombineerd en zal ook een aantal maatregelen worden gesloten. Het sluiten van maatregelen zal betekenen, dat projecten, die zouden passen binnen de doelstelling daarvan niet meer zullen worden aangeboden. Het samenvoegen van maatregelen betekent, dat ook de doelstellingen van beide maatregelen worden gehandhaafd.

In het navolgende wordt dieper ingegaan op de belangrijkste bijstellingen in de programmering, waar het gaat om de inzet van middelen beschikbaar gesteld door het Ministerie van Economische Zaken (EZ/Kompasmiddelen) en middelen uit het Europees Fonds Regionale Ontwikkeling (EFRO-middelen).

Vergroting financiële ruimte

Deelprogramma Economische kernzones/Versterking Marktsector

Op basis van de constatering, dat het aanbod van bedrijventerreinen op de lange termijn knapper wordt en het feit, dat nieuwe bedrijventerreinen een grote bijdrage leveren aan de doelstelling van het Kompas is extra ruimte toegekend aan de maatregel *Aanleg bedrijventerreinen en logistieke voorzieningen*. Daarnaast zijn in de laatste jaren veel inspanningen geleverd te komen tot de revitalisering van bestaande bedrijventerreinen. Deze inspanningen hebben succes gehad en dat heeft geleid tot een groot volume aan mogelijke revitaliseringprojecten. Op grond hiervan is eveneens extra ruimte toegekend aan de maatregel *Revitalisering van bedrijventerreinen*. De beide maatregel zijn in dit jaarprogramma gecombineerd.

Op basis van Kompas op Koers is bijzondere aandacht gevraagd voor innovatie. Dit heeft inmiddels geleid tot een Plan de Campagne voor innovatie. In dit plan wordt een groot aantal te ondernemen innovatieve acties gepresenteerd. Om een aantal van deze projecten binnen de looptijd van het Kompas ook daadwerkelijk uit te kunnen voeren is extra ruimte gecreëerd voor de maatregel *Generieke stimulering van vernieuwende activiteiten MKB (kennistransfer)*. Het belang, dat het SNN hieraan hecht wordt geïllustreerd door het feit, dat in eerdere jaarprogramma's – vergeleken met de ruimte in het oorspronkelijke Kompas – ook al extra ruimte aan deze maatregelen is toegevoegd.

Deelprogramma Stedelijke Centra

In Kompas op Koers is gesteld, dat – het is bij het Deelprogramma Economische kernzones/Versterking marktsector al genoemd - versterkt dient te worden ingezet op innovatie. Daarvoor is het belangrijk, dat nieuwe (top)kennisinstituten worden opgericht (of bestaande worden uitgebreid) en dat nieuwe opleidingen worden aangeboden.

Tot deze instituten behoort ASTRON, dat via het project LOFAR een belangrijke impuls geeft aan de ontwikkeling van nieuwe technieken in de radioastronomie die wereldwijd van belang zijn. Daarnaast zullen de komende jaren nieuwe kenniscampussen en kenniscentra worden opgericht. Op grond hiervan is aanzienlijke extra ruimte aan de maatregel *Oprichting (top)kennisinstituten en aanbieden nieuwe opleidingen* toegevoegd. In Kompas op Koers is het belang van het toerisme voor het Noorden (nog eens) benadrukt. Hiertoe behoort ook het versterken van de toeristisch-recreatieve voorzieningen in de steden. Om deze versterking daadwerkelijk vorm te kunnen geven is extra ruimte toegevoegd aan de maatregel *Het versterken van stuwend culturele en sportvoorzieningen*.

Deelprogramma Landelijk Gebied

Hetgeen is gesteld bij het Deelprogramma Stedelijke Centra voor de toeristisch-recreatieve component geldt ook voor het landelijk gebied. Dit heeft tot gevolg, dat ook in het Deelprogramma Landelijk gebied extra ruimte wordt toegevoegd aan de maatregel *Verbetering recreatief-toeristische infrastructuur*.

Verkleining financiële ruimte

Deelprogramma Economische kernzones/Versterking marktsector

Evenals voorgaande jaren moet worden geconstateerd, dat ondanks de grote inspanningen het verwerven van arbeidsmarktprojecten, die passen binnen de maatregelen van het thema *Versterking van het arbeidsaanbod in Noord Nederland* moeilijk is. Dit heeft geleid tot een nieuwe verkleining van de beschikbare ruimte voor de maatregelen *Verbetering werking arbeidsmarkt* en *Scheppen nieuwe werkgelegenheid*.

Deelprogramma Stedelijke Centra

Het vernieuwen van stationsgebieden stagneert na een aanvankelijk voorspoedige start. In de praktijk blijkt projectontwikkeling een complexe zaak en een zaak van lange adem. Het economisch tij zit momenteel tegen, hetgeen stagnerende effecten heeft op de kantorenmarkt.

Dit noodzaakt tot een aanzienlijke verkleining van de ruimte voor de maatregel *Vernieuwing stationsgebieden*.

Ook de vestiging van kennisgeoriënteerde bedrijvigheid in de nabijheid van kenniscentra loopt minder dan voorzien. Dergelijke bedrijvigheid zou moeten ontstaan in het zog van de *Oprichting van (top)kennisinstituten en aanbieden nieuwe opleidingen*. Een en ander noodzaakt tot het verkleinen van de ruimte voor de maatregel *Vestigingslocaties voor kennisgeoriënteerde bedrijvigheid*.

Deelprogramma Landelijk Gebied

De invulling van de maatregel *Versterking landbouw/Vernieuwing landbouw* loopt anders dan was voorzien. Deze maatregel heeft tot doel de innovatie in de landbouw en dan met name de agri-business (agrarische industrie) te versterken. In het Jaarprogramma 2004 is een verkleining van de beschikbare ruimte doorgevoerd. Dat is nu weer aan de orde.

De innovatie waar het gaat om de primaire sector (bijvoorbeeld verbetering van landbouwproducten) loopt daarentegen wel goed. De financiering hiervan heeft plaats via het Uitvoeringsprogramma Innovatie Landbouw Noord Nederland (UILNN). Om mogelijke innovatieprojecten in de agri-business niet uit te sluiten zal worden bekeken of in voorkomende gevallen de ruimte in de maatregel *Generieke stimulering van vernieuwende activiteiten MKB (kennistransfer)* voldoende is om het project te financieren.

De ruimte voor de maatregel *Verbetering Watersportsector* zal beperkt worden verkleind. Deze ruimte is overigens in het Jaarprogramma 2004 aanzienlijk vergroot. De nu beschikbare ruimte zal met name worden benut voor projecten binnen het totale Friese Meren-project.

Het totale beeld van de verschuivingen in ruimte op het niveau van deelprogramma's is zichtbaar gemaakt in onderstaande tabel.

Maatregel		Stand van zaken	Financiële wijziging (in € mln.) Inclusief inzet overcommitteringsruimte		
			EZ/ Kompass	EFRO/	Totaal
M.1.1.a.	Aanleg nieuwe bedrijventerreinen	beleidsaccent, realisatie loopt harder	+13525	+17597	+31122
M.1.1.b.	Revitalisering bestaande bedrijventerreinen	beleidsaccent, voor realisatie goede perspectieven			
M.1.2.a.	Acquisitie ondersteunende promotie (AOP)	maatregel uitgeput, geen beleidsaccent, <u>sluiten</u>	+0,262		+ 0,262
M.1.2.b.2.	Decentrale IPR	realisatie blijft achter, € 10 mln. reserveren voor Centrale IPR	-13310	-3350	- 16660
M.1.2.c.	Bedrijfshuisvesting	realisatie blijft achter, reserveren pijplijn (€ 2,0 mln.), <u>sluiten</u>	+1,742	-3,022	- 1,280
M.2.1.a	Decentrale IPR uitbreiding		+129	-6440	- 11512
M.2.1.b.	Stimulering toeristische investeringen	maatregel vrijwel uitgeput, <u>sluiten</u>	+1557	+1202	+2759
M.2.2.	Generieke stimulering MKB	beleidsaccent, realisatie loopt harder	+6144	+6393	+ 12537
M.2.3.e.	samenvoegen met Tenderprocedure	beleidsaccent, maatregel vrijwel uitgeput			
M.2.3.a.	Financieringsfaciliteit	maatregel vrijwel uitgeput, <u>sluiten</u>	-0,014	-0,537	- 0,551
M.2.3.b	Financiële stimulering strategische bedrijfsactiviteiten		+8806	-7926	+ 880
M.2.3.c.	Branchedoorlichting en -acties	realisatie loopt achter, <u>sluiten</u>	-0,459	-2,425	- 2,884
M.2.3.d.	Kwaliteitsverbetering toeristische sector	realisatie loopt achter, reserveren pijplijn (€ 0,2 mln.) sluiten	+1228	-2,522	- 1,294
M.3.1.b.	Verbetering werking arbeidsmarkt	realisatie loopt ver achter, reserveren pijplijn (€ 5,0 mln.), <u>sluiten</u>	+0,017	-3532	- 3515
M.3.2.d.	Scheppen nieuwe werkgelegenheid	realisatie loopt ver achter, reserveren pijplijn (€ 3,0 mln.), <u>sluiten</u>	-0,090	-1,748	- 1,838
M.4.1.	Optimaliseren internationale transportassen	specifieke reservering A31, sluiten	-0,006		- 0,006
S.3.1.	Vernieuwing stationsgebieden	maatregel loopt ver achter, reserveren pijplijn (€ 1,0 mln.), restant naar S.4.1./S.4.2., sluiten	-10,114	-0,314	- 10,428
S.4.1.	Aantrekkelijk maken/houden openbaar gebied	beleidsaccent,	-2593	+6024	+ 3,431

S.4.2.	Versterking aanbod toeristische, culturele en sportvoorzieningen	beleidsaccent	+1123	+11663	+ 12780
S.5.1.	Oprichting top-kennisinstituten en aanbod nieuwe opleidingen	beleidsaccent, LOFAR	+12538	+24305	+ 36843
S.5.2.	Vestigingslocaties kennis-georiënteerde bedrijvigheid	maatregel loopt verachter	-2,691	- 6,131	- 8,822
L.1.1./L.1.3.	Versterking/Vernieuwing agrarische sector	realisatie loopt achter, reserveren pijplijn (€ 2,0 mln.), restant naar L.4.1., <u>sluiten</u>	-3,786	+0,200	- 3,586
L.2.2.	Grootschalige functiewijziging	maatregel vrijwel uitgeput, restant naar L.4.1., <u>sluiten</u>	-0,031	-0,009	- 0,040
L.4.1.	Verbetering toeristisch-recreatieve infrastructuur	beleidsaccent, maatregel uitgeput, <u>sluiten</u>	+6224	+6339	+ 12563
L.4.2.	Verbetering watersportmogelijkheden	Beleidsaccent, reserveren pijplijn Friese Meren (€ 20 mln.), restant naar L.4.1., <u>sluiten</u>	+1893	-3759	- 1,866

3. DOELSTELLINGEN VAN HET KOMPAS

Achtergrond: het Langman-akkoord

Op 16 april 1998 werd een akkoord gesloten tussen het Kabinet en de provincies Drenthe, Fryslân en Groningen, verenigd in het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), over de ruimtelijk-economische ontwikkeling van het Noorden. Grondslag voor het akkoord vormde het “Kompas voor de Toekomst”, waarin de visie van het samenwerkingsverband op de ruimtelijk-economische ontwikkeling van het Noorden in (inter)nationale context is beschreven. Hierin werd aangetoond, dat er een verschil bestond in arbeidsparticipatie (genoemd het “faseverschil”) tussen het Noorden en de rest van Nederland Door de ministeries van Economische Zaken (EZ), Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM), Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) en Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) werden financiële middelen voor de periode 2000 t/m 2006 toegezegd en werden door het Ministerie van Verkeer en Waterstaat (VenW) diverse infrastructurele projecten in het Noorden in de planning opgenomen. Over de omvang van de bijdragen vanuit Europa werd met het Kabinet afgesproken dat deze minimaal op het niveau zouden blijven zoals dat was in de periode 1994 tot en met 1999.

Op basis van “Het Kompas voor de Toekomst” heeft het samenwerkingsverband een uitvoeringsprogramma opgesteld. Dit programma staat bekend onder de naam “Het Kompas voor het Noorden” (het Kompas) opgesteld. Kernpunt van het akkoord tussen het kabinet en het SNN was, dat Rijks- en Europese middelen programmatisch (dat wil zeggen verschillende geldstromen gecombineerd) zouden kunnen worden ingezet in het Noorden. Essentieel hierbij was dat er naar zou worden gestreefd dat de bijdragen van provincies, rijk en Europese Unie (EU) zoveel mogelijk beschikbaar worden gesteld voor de uitvoering van het programma als geheel en niet worden geoormerkt voor afzonderlijke projecten of maatregelen.

Het Kompas is opgebouwd uit drie beleidsmatige deelprogramma's, te weten:

- * ontwikkeling van de economische kernzones en de versterking van de marktsector;
- * ontwikkeling van de stedelijke centra;
- * ontwikkeling van het landelijk gebied;

Het Kompas omvat nog een vierde deelprogramma, te weten het deelprogramma “Uitvoeringskosten”. Hierin is aangegeven welke financiële inspanningen gepaard gaan met de uitvoering van het Kompas.

Ieder deelprogramma in het Kompas is opgebouwd uit een aantal thema's, die op hun beurt weer zijn verdeeld in maatregelen. Er is een duidelijke relatie met de indeling van het Enkelvoudig Programmeringsdocument; de basis voor de toekenning van de Europese middelen. Dit document is verdeeld in prioriteiten, die op hun beurt weer zijn verdeeld in maatregelen.

Financiering uitvoering Kompas 2000 - 2006

De totale hoeveelheid aan middelen, die beschikbaar zou komen voor de financiering van de uitvoering van het Kompas voor de periode 2000 – 2006 (en verdeling van deze geldstromen over de deelprogramma's), is vermeld in tabel 1. Deze tabellen zijn in de jaren daarna bijgesteld.

Dat heeft enerzijds te maken met wijzigingen in de hoeveelheid beschikbaar gekomen middelen, prijscompensatie en dergelijke. Anderzijds, heeft het SNN geen sturing en zeggenschap gekregen over middelen waar dat wel was voorzien. In hoofdstuk 6 (Wijzigingen ten opzichte van eerdere programma's) wordt daar nader op ingegaan.

tabel 1: financiering in miljoenen euro's

	Economische kerngebieden / versterking marktsector	Stedelijke centra	Landelijk Gebied	Uitvoeringskosten	Totaal
Economische Zaken (REONN)	441,8	40,8	45,4	8,9	536,9
Economische zaken (TIPP)	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
Sociale Zaken en Werkgelegenheid	330,4				330,4
Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (Stimuleringskader (inclusief ICES))		pm	34,0		34,0
Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (Programmabeheer)			29,5		29,5
Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (claim stedelijk groen)		9,1			9,1
Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (ISV)		135,7	45,4		181,1
Verkeer en Waterstaat	640,7	p.m.	p.m.	p.m.	640,7
Volksgezondheid, Welzijn en Sport			0,6		0,6
ICES	45,4	30,9	34,0		110,3
Doelstelling 2: EFRO	213,5	72,2	25,2	4,1	315,0
Phasing-Out (Uitfasering): EFRO	10,0		3,9	0,4	14,3
Doelstelling 3: ESF	178,3				178,3
Interreg IIIA: EFRO	5,4	1,1	5,0		11,6
P(L)OP: EOGFL			37,3		37,3
Leader+: EOGFL			22,5	1,1	23,6
Regionale overheden	630,3	157,6	66,5		854,3
Bedrijven / Privaat	2.625,4	2.084,7	871,4		5.581,5
O&O-fondsen	41,3				41,3
TOTAAL	5.162,5	2.532,1	1.220,7	14,5	8.929,8

Hoofddoelstelling "Het Kompas voor het Noorden"

De hoofddoelstelling van de uitvoering van het Kompas was (en is) **het verkleinen van het faseverschil (tussen het Noorden en de rest van Nederland) door een versterking van de economische groei in samenhang met behoud en versterking van de natuurlijke, landschappelijke en milieuwaarden.**¹

Deze hoofddoelstelling wordt in het Kompas zowel voor het Noorden als voor Nederland als geheel van belang geacht. Een versterkte economische groei van het Noorden draagt zowel bij aan het verminderen van de economische achterstand als aan het ontlasten van de vollere delen van Nederland. In de studie "Ruimte te over, ruimte tekort" wordt overtuigend aangetoond dat een verhoudingsgewijs sterkere economische groei van het Noorden aanzienlijke maatschappelijke baten voor Nederland als geheel oplevert. De natuurlijke, landschappelijke en milieuwaarden in Noord-Nederland zijn ten opzichte van vele andere delen van Nederland uniek. Daarom moet het behoud en de versterking van deze kwaliteiten niet alleen beschouwd worden als een noordelijk, maar ook als een nationaal belang.

In het jaar 2000 heeft het Ministerie van EZ de basisbeschikking afgegeven voor het Kompas. Op basis hiervan is met de uitvoering gestart. In het jaar 2001 zijn voor het Noorden belangrijke Europese programma's (Doelstelling 2, Phasing Out (Uitfasering), LEADER+ en Interreg IIIa) door Europese Commissie goedgekeurd en zijn ook de Europese middelen voor de uitvoering beschikbaar gekomen. Ook in 2001 werden ook met het Ministerie van LNV (nu: Ministerie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) afspraken gemaakt voor een programmatische uitvoering in het landelijk gebied. Deze afspraak werd vertaald in het Uitvoeringsprogramma Innovatie Landbouw Noord Nederland (UILNN). Het programma heeft tot doel innovatieve acties in de landbouw te stimuleren.

Doelstellingen deelprogramma's

De hoofddoelstelling van het Kompas wordt geoperationaliseerd in drie deelprogramma's, die alle hun eigen primaire doelstellingen hebben. Deze primaire doelstellingen zijn op hun beurt verder uitgewerkt in subdoelstellingen. Deze subdoelstellingen zijn vervolgens geconcretiseerd in thema's en maatregelen.

Voor het deelprogramma "***Economische kerngebieden/versterking marktsector***" is de primaire doelstelling: ***versterking van de marktsector en concentratie van wonen en werken in economische kerngebieden of het bevorderen van een versterkte economische groei.***

Deze doelstelling valt uiteen te leggen in de volgende subdoelstellingen.

1. bundeling wonen en werken

In de eerste plaats is het in de huidige situatie in het Noorden noodzakelijk wonen en werken zoveel mogelijk geografisch te bundelen in een beperkt aantal gebieden rond de steden. Op deze wijze wordt de ijlheid van de economische structuur - een belangrijk zwak punt van de noordelijke economie - verminderd. Om deze doelstelling te kunnen realiseren is het enerzijds noodzakelijk in deze zgn. economische kerngebieden de voorgestane bundeling te faciliteren.

Dit vergt het doen van voorwaardenscheppende investeringen in nieuwe en investeringen in de kwaliteit van bestaande werk- en woongebieden in deze kernzones. Anderzijds is ten aanzien van de verstedelijking van het landelijk gebied een restrictief beleid essentieel.

De voorgestane bundeling van wonen en werken draagt aldus tevens bij aan de hoofddoelstelling betreffende de versterking van de natuurlijke, landschappelijke en milieuwaarden.

2. realisatie aantrekkelijk vestigingsklimaat

In de tweede plaats is het noodzakelijk zorg te dragen voor een klimaat voor de vestiging van nieuwe bedrijven, dat aantrekkelijk is ten opzichte van dat van andere regio's in Nederland/ Noordwest-Europa. Een concurrerend vestigingsklimaat is nodig om de relatief perifere ligging van het Noorden te compenseren. Elementen van het vestigingsklimaat zijn niet alleen de aanwezigheid van voldoende en aantrekkelijke bedrijfslocaties, maar ook van de nodige incentives, van adequaat opgeleide beroepsbevolking, een aantrekkelijk woon- en leefklimaat en dergelijke. De vergroting van de aantrekkelijkheid van het woon- en leefklimaat vormt mede de kern van de beide andere deelprogramma's.

¹ Het faseverschil wordt gemeten aan de hand van 10 factoren (zie par. monitoring).

3. *versterking concurrentiekracht*

In de derde plaats wordt de groei bevorderd door de concurrentiekracht van het noordelijke bedrijfsleven te versterken. De maatregelen die inhoud moeten geven aan deze doelstelling zijn divers van aard en betreffen het bevorderen van de investeringen in de uitbreiding van strategische bedrijfsactiviteiten (via actieve verbreiding en via een subsidieregeling), de doorlichting van specifieke bedrijfssectoren op hun innovatiemogelijkheden en dergelijke.

4. *aansluiting op de hoofdinfrastructuur*

In de vierde plaats is *een goede aansluiting van het Noorden op het netwerk van hoofdinfrastructuur* onontbeerlijk. De projectmatige keuzen die in overleg met het rijk zijn gemaakt zijn hebben ten doel de hoofdinfrastructuur te optimaliseren en de bereikbaarheid van de economische kerngebieden te verbeteren. De maatregelen die zijn gericht op de optimalisering van de infrastructuur en op de bundeling van wonen en werken in gebieden die door deze infrastructuur ontsloten zijn moeten leiden tot het ontstaan van een economische ontwikkelingsas Randstad – Flevoland – Fryslân – Groningen – Noord-Duitsland – Scandinavië/Oost-Europa.

Voor het deelprogramma "***Stedelijke centra***" is de primaire doelstelling: ***een verdergaande concentratie van wonen en werken in de steden om daarmee de stedelijke economie te stimuleren en het draagvlak voor voorzieningen te verbreden en ervoor te zorgen dat het Noorden ook op langere termijn over vitale, bereikbare steden beschikt.***

Aantrekkelijke en complete steden zijn van belang voor het inhoud kunnen geven aan het beleid gericht op concentratie van wonen en werken en voor het vestigingsklimaat.

In de steden in het Noorden zijn de voorzieningen (onderwijs, gezondheidszorg) voor een groot gebied geconcentreerd. De zakelijke dienstverlening – in Nederland de sector waar de groei zich het sterkste voordoet, maar een sector die in het Noorden nog relatief is ondervertegenwoordigd - ontwikkelt zich vooral in een stedelijk milieu.

De primaire doelstelling van het deelprogramma is als volgt nader uitgewerkt:

1. *ontwikkeling aantrekkelijke woonmilieus*

De *woonfunctie* van de noordelijke steden staat onder druk als gevolg van de relatief ontspannen woningmarkt. Hierdoor dreigt suburbanisatie. Om deze te voorkomen is het noodzakelijk in en aan de randen van de steden aantrekkelijke woon- en werkmilieus te ontwikkelen. Ook de aanpassing van de bestaande woningvoorraad aan de vraag (kwalitatief en kwantitatief) is essentieel teneinde de woonfunctie van de steden te waarborgen.

2. *ontwikkeling dienstverlenende sector*

Het stedelijk milieu leent zich bij uitstek voor de ontwikkeling van de *dienstverlenende sector*. Locaties die zich hiervoor in het bijzonder lenen zijn de stationsgebieden.

3. *versterking centrumfunctie.*

De centrumfunctie van de noordelijke steden is van belang voor een groot omliggend gebied. Het garanderen en verhogen van de kwaliteit van de binnensteden en van de voorzieningen is essentieel om deze functie blijvend te waarborgen.

4. *verbreiding opleidingenpakket*

De instellingen voor *hoger en universitair onderwijs* bevinden zich in de drie grotere noordelijke steden (Groningen, Leeuwarden en Emmen). Uit een oogpunt van het voorzieningenniveau en het vestigingsmilieu is het noodzakelijk dat er een compleet pakket aan opleidingen wordt aangeboden. Voor de regionaal-economische ontwikkeling is het van belang te profiteren van de spin-off van deze kennisinstituten.

5. *realisatie goede bereikbaarheid*

Een goede *bereikbaarheid* van de steden is noodzakelijk om uitwaaiering van wonen en werken over het omliggende gebied tegen te gaan.

Voor het deelprogramma "**Landelijk gebied**" is de primaire doelstelling: ***het creëren dan wel het verbeteren van een aantrekkelijke omgeving als essentiële voorwaarde voor een gezonde en evenwichtige ontwikkeling van het Noorden.***

De alom gewaardeerde natuurlijke, landschappelijke en milieuwaarden van het Noorden tonen zich in het landelijk gebied. Het landelijk gebied vormt als het ware de contramal van het stedelijk gebied. Kenmerkend voor het Noorden is daarbij de scherpe geomorfologische scheiding tussen beide. Een restrictief ruimtelijk beleid en een actief beheer moeten deze kwaliteiten blijvend waarborgen. Deze kwaliteiten bieden ook goede uitgangspunten voor de ontwikkeling van de toeristische sector.

Daarnaast vervult het landelijk gebied in het Noorden, en daarbinnen vooral de "noordelijke schil", een belangrijke agrarische functie, ook in nationaal opzicht. Verder biedt het landelijk gebied de zo noodzakelijke ruimte voor waterberging.

De primaire doelstelling van het Deelprogramma Landelijk Gebied wordt als volgt uitgewerkt:

1. *versterking, vernieuwing en verbreding van de agrarische sector*

De agrarische sector is in het Noorden van relatief grote betekenis. Het gaat hierbij niet alleen om de primaire agrarische productie, maar ook het de hiervan gebaseerde activiteiten als verwerking en afzet. Het is een nationaal belang dat Nederland op dit terrein zijn voorhoedepositie handhaaft.

2. *omschakeling agrarische sector*

In een aantal specifieke gebieden is omschakeling van de agrarische sector en het vinden van nieuwe economische dragers noodzakelijk.

3. *versterking natuur en landschappelijke en cultuurhistorische waarden*

Zonder actief beheer van het landelijk gebied gaat de ruimtelijke kwaliteit achteruit. Investeren in natuur, landschap en cultuurhistorie moeten deze kwaliteit waarborgen. Hernieuwde aandacht is er voor de functie van het landelijk gebied op het vlak van waterberging. Deze functie biedt tegelijkertijd aanknopingspunten voor verdere versterking van de ruimtelijke kwaliteit.

4. *ontwikkeling toeristische sector*

De ruimtelijke kwaliteit vormt ook de basis voor de verdere ontwikkeling van de toeristische sector. Door de toename van de vrije tijd en van het besteedbare inkomen vormt het toerisme een belangrijke groeisector.

5. *handhaving voorzieningen*

Schaalvergrotingsprocessen leiden tot het verdwijnen van voorzieningen. Het dunbevolkte landelijk gebied wordt hierdoor het eerste getroffen. Instandhouding van voorzieningen in het landelijk gebied is in een aantal gevallen mogelijk door clustering in regionale centra. Verder dient de bereikbaarheid van de voorzieningen in de steden via openbaar vervoer gewaarborgd te worden.

4. MIDTERM REVIEW/KOMPAS OP KOERS

Midterm Review

In het jaar 2003 is de MidTerm Review (MTR) uitgevoerd. Het SNN en het Ministerie van EZ hebben gezamenlijk de opdracht voor de MTR geformuleerd en hebben de uitvoering ook in samenwerking begeleid. De MTR richtte zich op de relevantie, effectiviteit, efficiency en de uitvoering van het Kompas. De uitvoering van de MTR had plaats in een periode, waarin - economisch gezien – sprake was van een laagconjunctuur, terwijl bij de start van het Kompas er nog sprake was van een hoogconjunctuur.

De MTR geeft aan, dat de uitvoering van het Kompas tot en met 2002 circa 4500 arbeidsplaatsen heeft opgeleverd. Een voortgang in overeenstemming met de afgelopen jaren zou in de resterende looptijd van het Kompas nog eens circa 10.000 arbeidsplaatsen moeten opleveren. Het totaal (14.500) zou dan binnen de vooraf geschetste 13.300 – 22.700 arbeidsplaatsen vallen. Gezien de al eerder geschetste economische ontwikkelingen (van hoog- naar laagconjunctuur) wordt dat een zware opgave. De laagconjunctuur heeft een vermindering van de bereidheid tot investeren tot gevolg van het bestaande bedrijfsleven en het bedrijfsleven, dat zich nieuw wil vestigen in het Noorden. Verder wordt geconcludeerd, dat de financiële voortgang op hoofdlijnen goed op schema ligt. In de MTR wordt een positief oordeel gegeven over de programmatische aanpak.

De MTR toont een aantal zwakheden aan in het investeringsklimaat van het Noorden. Deze zijn:

- Marktrelaties: beperkte regionale afzet, er is gebrek aan ondernemersschap en innovativiteit en een beperkte beschikbaarheid van lokale toeleveranciers
- Arbeidsmarkt: beperkte beschikbaarheid van goed opgeleid personeel
- Infrastructuur: slechte bereikbaarheid van buiten de regio
- Kennisinfrastructuur: beperkte aanwezigheid van kennisinstututen en gebruik daarvan door het bedrijfsleven

Kompas op Koers

Naar aanleiding van de aanbevelingen in de MTR heeft het SNN een reactie (Kompas op Koers; het Kompas van het Noorden geijkt) opgesteld. Deze reactie bevat een groot aantal ambitieuze actiepunten dat direct is gerelateerd aan uitkomsten van de MTR en geeft richting aan de uitvoering van het Kompas voor de resterende looptijd.

In Kompas op Koers worden andere accenten in het beleid aangebracht. In het Jaarprogramma 2004 zijn de actiepunten op een rij gezet. In onderstaand overzicht worden de nieuwe beleidsaccenten nog eens gepresenteerd:

stimulering/versterking marktsector

werklocaties en bereikbaarheid

stedelijke ontwikkeling

toerisme

landelijk gebied

onderwijs en arbeidsmarkt

Daarnaast wilde het SNN de uitvoering versterken via het nog sterker dan voorheen programmatisch inzetten van middelen, uitbreiding van de communicatie en procedures. De conclusie mag worden getrokken uit de stand van zaken van de uitvoering en de vooruitzichten, dat deze aanpak succes heeft gehad.

Niet alle beleidsaccenten lenen zich voor een aanpak in het kader van het Kompas omdat het Kompas met name over EZ/Kompas en EFRO-middelen beschikt. Een algemene randvoorwaarde die voor de twee geldstromen geldt is dat ze niet kunnen worden ingezet voor activiteiten die duidelijk buiten het beleidsterrein vallen van of het ministerie van Economische Zaken of het Directoraat Generaal Regionaal Beleid (die in Brussel over de EFRO-middelen gaat).

Voor de EFRO-middelen geldt bijvoorbeeld dat ze niet ingezet kunnen worden voor grote delen van het arbeidsmarktbeleid; hiervoor dienen de middelen uit het Europees Sociaal Fonds (ESF) te worden ingezet. Hetzelfde geldt voor EFRO en projecten op het terrein van de primaire landbouw. Hiervoor zijn in Brussel de middelen uit het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) beschikbaar.

EZ/Kompasmiddelen kan het SNN niet inzetten voor ondermeer plattelandsontwikkelingsprojecten of projecten gericht op het primaire onderwijs. Niet overal ligt de grens even duidelijk als hierboven aangegeven. Waar gaat bijvoorbeeld beroepsonderwijs over in onderwijs ten behoeve van het bedrijfsleven? Voor projecten die op het raakvlak van meerdere beleidsterreinen liggen is inzet van EZ/Kompasmiddelen vaak nog wel mogelijk wanneer er ook door het andere betrokken ministerie middelen beschikbaar worden gesteld.

De tendens is echter wel dat nu het programma op zijn einde loopt, en duidelijk is dat de middelen ook goed besteed kunnen worden aan projecten die tot de kern van het beleidsterrein van het Ministerie van Economische Zaken en/of Directoraat Generaal Regionaal Beleid behoren, de grens eerder bereikt is.

In het navolgende wordt dieper op de verschillende beleidsaccenten en de gevolgen daarvan voor het maken van keuzes ingegaan.

Stimulering/ versterking marktsector

Teneinde de marktsector meer te stimuleren is de hoofdrichting van het SNN meer middelen in te zetten voor innovatieve projecten en de verschillende bedrijfsgerichte regelingen ook in 2005 en 2006 te continueren. Deze regelingen zijn zoals duidelijk is geworden met de MTR een effectief instrument waar het gaat om het bereiken van de doelstellingen van het Kompas. De recent uitgevoerde evaluatie van de Investeringspremieregeling (IPR) heeft dat beeld bevestigd.

regelingen

Op basis van de huidige aanvragen is berekend welke ruimte nodig zou zijn tot en met 2006. Hieruit is gebleken, dat de aanvragen voor de uitbreidingsvariant van de Investeringspremieregeling (IPR) en voor de Noordelijk Innovatie Ondersteuningfaciliteit (NIOF) de beschikbare ruimte waarschijnlijk zouden overschrijden (respectievelijk € 8,0 mln. en € 4,0 mln).

Indien geen beperkende maatregelen zouden worden genomen. Een beperkende maatregel zou kunnen zijn het sluiten van de maatregel op een tijdstip dat het budget feitelijk is uitgeput en dat zou voor deze regelingen ver voor de "einddatum" van 01 januari 2006 (de afsluitingsdatum van de Kompasperiode) kunnen zijn. De ruimte voor de overige regelingen lijkt voldoende te zijn voor de huidige vraag. Alleen bij de vestigingsvariant van de Decentrale IPR lijken de middelen niet te worden uitgeput. Het Ministerie van Economische Zaken heeft het SNN verzocht EZ/Kompasmiddelen in te zetten voor de Centrale IPR, wanneer de beschikbare ruimte hiervoor is uitgeput. Het SNN werkt hier aan mee met het oog op de vestiging van een aantal grote bedrijven in het Noorden en eenmalig (voor het jaar 2004) wordt maximaal ongeveer € 10 mln. gereserveerd.

innovatie

Vanwege het grote belang dat het SNN via Kompas op Koers en het Plan de Campagne Innovatie hebben toegekend aan innovatieve acties, wordt extra ruimte beschikbaar gesteld voor de uitvoering van deze (noordelijke) acties.

Dit kan goed worden gerealiseerd door een bedrag van iets minder dan € 12 mln. (verschuiving en benutting overcommitteringsruimte) toe te voegen aan maatregel M.2.2. (*Generieke stimulering van vernieuwende activiteiten in het MKB (kennistransfer)*).

Werklocaties en bereikbaarheid

Het ontwikkelen van nieuwe en het revitaliseren van bestaande werklocaties (bedrijventerreinen) vormt een zeer belangrijk onderdeel van het Kompas.

Aan de doelstellingen van het Kompas wordt door deze nieuwe/bestaande werklocaties een belangrijke bijdrage geleverd; een bijdrage die een duurzaam economisch karakter heeft.

In Kompas op Koers heeft het SNN in zekere mate afstand genomen van één van de aanbevelingen uit de Midterm Review. Hierin was aangegeven, dat de aanleg van nieuwe werklocaties en revitalisering van bedrijventerrein minder urgent was geworden omdat zich - op enkele lokale knelpunten na - in kwantitatieve zin zich geen ruimteproblemen zouden voordoen. Inmiddels zijn de inzichten gewijzigd en is duidelijk geworden, dat het aanbod aan bedrijventerreinen in het Noorden op langere termijn krappert lijkt te worden dan in Nederland gemiddeld. Op basis hiervan en omdat deze maatregelen een grote bijdrage leveren aan de doelstelling van het programma wordt een extra ruimte ter grootte van € 31,0 mln. (verschuiving en benutting overcommitteringsruimte) beschikbaar gesteld voor het ontwikkelen van nieuwe en het revitaliseren van bestaande werklocaties.

Toerisme

Het toerisme is van groot belang voor de noordelijke economie. In Kompas op Koers is dat ook nadrukkelijk aangegeven. Daarbij is een belangrijke rol weggelegd voor verschillende evenementen (bijvoorbeeld TT-Assen, Skûtsjesilen en tentoonstellingen in het Groninger Museum). Het SNN wil dan ook blijvend inzetten op toeristisch-recreatieve ontwikkelingen en heeft als uitgangspunt gekozen, dat investeringen in de toeristische structuur in noordelijk perspectief gebeurt op grond van een aantal prioritaire thema's.

Deze thema's zijn waterinfrastructuur (Friese meren, toervaartnetwerk), overige infrastructuur (samenhangend netwerk van fiets- en wandelpaden), toeristische trekpleisters, attracties en evenementen), promotie en marketing en kwaliteitsverhoging van de bedrijfstak. Als bijlage 7 is het door het SNN opgestelde beleidsdocument over dit onderwerp integraal opgenomen. Het onderwerp "toerisme" komt in alle deelprogramma's aan de orde. Speerpunt in het Deelprogramma Landelijk Gebied is het Friese Meren project. In het Deelprogramma Stedelijke Centra gaat het om het aantrekkelijk houden en maken van de noordelijke stadscentra en het versterken van stuwende toeristische culturele en sportvoorzieningen. Daartoe behoort naar de mening van SNN ook de verdere ontwikkeling van verschillende grote musea, aangezien deze een groot – zij het indirect – effect hebben op de economische structuurversterking van het Noorden. Dit is ook in lijn met het genoemde beleidsdocument over toerisme.

Stedelijke ontwikkeling

Zoals in Kompas op Koers nadrukkelijk is aangegeven is de ontwikkeling van sterke steden van groot belang voor de economische ontwikkeling van het noorden. Het gaat daarbij naast de herstructurering en het creëren van aantrekkelijke woonmilieus (waarvoor het Kompas geen mogelijkheden biedt) ook om het ontwikkelen van aantrekkelijke binnensteden (waaronder stationsgebieden), die uit het oogpunt van toerisme (bijvoorbeeld vanwege cultuurhistorische aspecten) interessant zijn. In de visie van het SNN hoort bij de ontwikkeling van sterke steden ook de vestiging van nieuwe kennisinstellingen en versterking van de bestaande. Versterken van het hoger onderwijs en aanwezige kennis productief maken maakt integraal deel uit van het programma Stedelijke Centra.

De keuze versterkt in te zetten op innovatie leidt er toe dat voor de maatregel S.5.1. (*Oprichten (top)kennisinstellingen en aanbieden nieuwe opleidingen*) extra ruimte (verschuiving en benutting overcommittingruimte) beschikbaar wil stellen.

De vernieuwing van stationsgebieden blijkt weerbarstig te zijn vanwege het feit, dat hier over het algemeen veel partijen in het geding zijn en er in de praktijk vaak onverwachte obstakels opdoemen. Dit type projecten vraagt zeer veel voorbereidingstijd. Vanwege dit en het feit dat er niet of nauwelijks projecten meer binnen de looptijd van het Kompas kunnen worden ontwikkeld is het budget in deze maatregel afgeroomd.

Landelijk Gebied

Overeenkomstig hetgeen in Kompas op Koers is aangegeven heeft het Noorden een Noordelijk Programma Vitaal Platteland ontwikkeld. Helaas hebben de onderhandelingen met het Ministerie van LNV niet tot een overeenkomst geleid voor een meerjarig uitvoeringscontract. De inspanningen, die het SNN zich heeft getroost te komen tot dergelijk programma en een uitvoeringscontract, geven duidelijk aan welk belang het SNN hecht aan een doeltreffende aanpak te komen tot – in alle opzichten - vitaal platteland.

In het Deelprogramma Landelijk Gebied zijn middelen gereserveerd voor versterking en vernieuwing van de landbouw.

In de praktijk blijkt echter, dat het verwerven van “agri”projecten, die passen binnen het toetsingskader van het Kompas niet eenvoudig is. Het Ministerie van EZ is namelijk van mening dat de primaire verantwoordelijkheid hiervoor bij het Ministerie van LNV ligt. Daarom wordt een groot aantal projecten verworven op grond van het Uitvoeringsprogramma Innovatie Landbouw Noord Nederland (UILNN). De uitvoering van dit innovatieprogramma is nu ook voor de jaren 2005 en 2006 gegarandeerd. Ook voor de verdere ontwikkeling van de biologische landbouw heeft het SNN middelen ontvangen. Eén en ander betekent wel, dat de EZ/Kompasmiddelen uit de maatregel voor vernieuwing en versterking van de landbouw niet kunnen worden ingezet voor het beoogde doel. Dat zo zijnde worden binnen dit deelprogramma deze middelen overgeheveld naar maatregel L.4.1. (*Verbetering recreatief-toeristische infrastructuur*). Het is niet geheel uit te sluiten, dat alsnog vernieuwende “agri”projecten worden aangedragen. In dat geval zal worden op welke wijze deze zijn te passen binnen de maatregel M.2.2. (*Generieke stimulering van vernieuwende activiteiten in het MKB (kennistransfer)*).

Onderwijs en arbeidsmarkt

Acties gericht op het versterken onderwijs en arbeidsmarkt (gezamenlijk genoemd het menselijk kapitaal) zijn lastig te financieren met de EZ/Kompas- en EFRO-middelen. In Kompas op Koers is wel een aantal actiepunten geformuleerd, maar deze vallen feitelijk alle buiten de scope van EZ/Kompas- en EFRO-middelen. Het SNN zet zich wel op een andere wijze in voor het versterken van het onderwijs. Zo heeft het SNN een aanpassing van de gewichtenregeling in het basis onderwijs bepleit. De minister van OC&W heeft het voornemen de huidige gewichtenregeling aan te passen ten gunste van provincies met relatief veel platteland en weinig steden.

Dit voornemen heeft de minister inmiddels aan de Tweede Kamer bekend gemaakt. Verder wordt overleg voorbereid met het Ministerie van OC&W over de versterking van het beroepsonderwijs in het Noorden.

Zoals bij eerdere gelegenheden al is gemeld bestaat het grootste deel van de arbeidsmarkt projecten uit pure scholingsprojecten. Deze projecten kunnen niet met EZ/Kompas- en EFRO-middelen worden gefinancierd.

Om beter gebruik te kunnen maken van de mogelijkheden van het ESF is in maart 2004 een pilot met betrekking tot scholing werkenden/werkzoekenden gestart. Deze pilot is gericht op het versterken van het organiserend vermogen van het Noorden. De middelen binnen thema M.3. (Versterken van het arbeidsaanbod in Noord Nederland) kunnen nauwelijks voor arbeidsmarktbeleid worden ingezet omdat dit EFRO- en geen ESF-middelen zijn. Dit verklaart waarom – ondanks de beleidsmatige prioriteit, die arbeidsmarkt heeft voor het SNN – het toch verantwoord is EFRO-middelen over te hevelen naar andere maatregelen.

5. SOCIAAL-ECONOMISCHE ONTWIKKELING

Aan de hand van de onderstaande tien indicatoren wordt de sociaal-economische situatie in het Noorden geschetst aan de hand van de meest recente cijfers.

1.	Werkloosheid
2.	Werkgelegenheid
3.	Bruto regionaal product (toegevoegde waarde)
4.	Participatiegraad
5.	Sectorstructuur
6.	Stuwende karakter van de noordelijke economie
7.	economische activiteiten in de kernzones en het landelijk gebied
8.	Toename van de economische activiteiten in het Noorden als geheel
9.	Diversificatie (verscheidenheid economische activiteiten)
10.	Innovativiteit

Voor de tien indicatoren wordt een standgegeven gepresenteerd, dat zo recent mogelijk is. Hierbij wordt een vergelijking gemaakt met de Nederlandse situatie (in de vorm van indexcijfers, regionale componenten, of percentages). Daarnaast wordt de ontwikkeling van de indicatoren sinds 1998 in beeld gebracht. Zonder nu direct te willen spreken van directe taakstellingen, zouden de Nederlandse scores wellicht als streefwaarden kunnen worden bestempeld. Deze zijn echter in de tijd ook weer aan veranderingen onderhevig. Waar het dus in feite vooral om gaat is het terugdringen van de regionale component.

1. Werkloosheid.

De werkloosheid wordt op verschillende manieren (WLB, NWW, GWL) geregistreerd. De WLB (werkloze beroepsbevolking) sluit het meest aan bij de internationale standaard (ILO). Het gaat hier om de personen die niet-werkzaam zijn en actief werk zoeken voor minstens 12 uur.

Deze personen staan niet noodzakelijkerwijs ingeschreven bij een arbeidsbureau.

Voor 2001² leidt dit tot het volgende beeld:

Werkloosheid: WLB ¹⁾	Noorden	Nederland	regionale component
2001	5,1%	3,7%	+1,4%
1998	7,2%	5,2%	+2,0%

Bron: EBB.

1) gebaseerd op driejaarlijks voortschrijdend gemiddelde; het percentage voor 2001 geeft dus het gemiddelde weer voor de periode 2000 – 2002

In de loop van de jaren is de regionale component geleidelijk afgenomen.

2. Werkgelegenheid.

De absolute omvang van de werkgelegenheid is op zichzelf een nietszeggend gegeven. Daarom wordt hier gebruik gemaakt van de 'werkgelegenheidsfunctie'. Hierbij is de absolute omvang van de werkgelegenheid (per 1000) gerelateerd aan het aantal inwoners tussen 15 en 65 jaar.

Dit resulteert in het volgende beeld:

² De WLB-gegevens zijn verkregen via een steekproef (EBB) en vertonen op laag ruimtelijk schaalniveau soms forse fluctuaties. Daarom worden cijfers gepresenteerd volgens het driejaarlijks voortschrijdend gemiddelde.

Werkgelegenheid	Noorden	Nederland
2002	537	609
1998	508	560

Bron: PWR en LISA

Sinds 1998 is de ratio in Nederland en het Noorden substantieel toegenomen. Dit weerspiegelt de veel sterkere groei van de werkgelegenheid in verhouding tot de potentiële beroepsbevolking.

Het "gat" tussen Nederland en het Noorden is overigens iets groter geworden.

In het Noorden is een groter deel van de potentiële beroepsbevolking niet werkzaam. Dit kan zijn doordat ze werkloos zijn, of omdat ze überhaupt niet voor de arbeidsmarkt beschikbaar zijn.

Dit laatste wordt aangeduid als een lagere participatie. Dit wordt bij punt 4 (participatiegraad) verder uitgewerkt.

3. Bruto regionaal product (toegevoegde waarde)

De ontwikkeling van de werkgelegenheid wordt weliswaar vaak gebruikt als indicatie van het economisch functioneren van een regio, maar het bruto regionaal product (BRP) geeft de beste indicatie van het presteren van het bedrijfsleven. Deze indicator geeft de totale omvang van de toegevoegde waarde die het bedrijfsleven (of een sector hiervan) jaarlijks realiseert. Om een vergelijking te kunnen trekken met andere regio's wordt deze vaak uitgedrukt per inwoner. Voor het Noorden leidt dit tot het volgende beeld:

	BRP per inwoner (euro) ¹⁾	
	Noorden	Nederland
2001	19.332	23.877
1998	16.505	20.313

Bron: Regionaal Economische Jaarcijfers (CBS) en bevolkingsstatistiek (CBS).

1) exclusief delfstoffen

Het blijkt dat het BRP per inwoner zo'n 20% onder het nationale gemiddelde ligt. Iets wat overigens al langere tijd het geval is. De groei van het totale BRP in het Noorden (19,3%) gedurende de periode 1998-2001 komt dan ook nagenoeg overeen met het nationale groeicijfer (20,0%).

4. Participatiegraad.

Er bestaan twee typen participatiegraden, namelijk de bruto participatiegraad en de netto participatiegraad³. Voor 2001 en 1998 ontstaat het volgende beeld:

Participatiegraad ⁴	Noorden		Nederland		regionale component/ het faseverschil	
	2001	1998	2001	1998	2001	1998
Bruto	64,9%	62,8%	67,7%	65,7%	+2,8%	+2,9%
Netto	61,7%	58,2%	65,2%	62,3%	+3,5%	+4,1%

Bron: EBB.

³ **Bruto** participatiegraad: de werkzame en niet-werkzame beroepsbevolking als percentage van de potentiële beroepsbevolking (inwoners 15-65 jaar). **Netto** participatiegraad: de werkzame beroepsbevolking als percentage van de potentiële beroepsbevolking (inwoners 15-65 jaar)

⁴ Ook deze gegevens zijn verkregen via de EBB en vertonen op laag ruimtelijk schaalniveau soms forse onverklaarbare fluctuaties. Daarom worden ook de participatiegraden gepresenteerd op basis van het driejaarlijks voortschrijdend gemiddeld.

Het Noorden kent vooral wat **netto participatiegraad** betreft een duidelijke achterstand op de gemiddelde situatie in Nederland. Overigens is deze achterstand de afgelopen jaren wel kleiner geworden, want in 1998 was het gat nog 4,1%. Het feit dat de netto participatie sterker achterblijft dan de bruto participatie is een gevolg van de hogere werkloosheid in het Noorden.

Het Noorden kent relatief gezien een hoger aandeel arbeidsongeschikten. Dit beïnvloedt overigens niet alleen de netto, maar ook de bruto participatiegraad in negatieve zin.

5. Sectorstructuur.

De sectorstructuur laat zich op diverse manieren typeren. Allereerst natuurlijk in de sfeer van werkgelegenheid, maar daarnaast ook in productietermen. In onderstaande tabel worden de aandelen van de diverse sectoren voor zowel werkzame personen (>12 uur) als toegevoegde waarde weergegeven.

	Werkgelegenheid (2002)			Toegevoegde waarde (2001)		
	Nederland	Noorden	regionale component	Nederland	Noorden	regionale component
Landbouw	4,0%	6,1%	2,2%	2,8%	5,1%	2,3%
Industrie (exclusief delfstoffen)	15,2%	18,5%	3,3%	17,3%	19,5%	2,2%
Bouwnijverheid	7,4%	7,9%	0,4%	6,1%	6,5%	0,4%
Handel/horeca	19,2%	16,8%	-2,5%	15,4%	12,3%	-3,1%
Transport	6,7%	5,1%	-1,6%	7,4%	7,1%	-0,3%
Financiële instellingen en zakelijke diensten	18,7%	13,9%	-4,8%	27,2%	22,1%	-5,1%
Overheid en overige diensten	28,8%	31,7%	2,9%	23,8%	27,4%	3,6%
Totaal	100,0%	100,0%	n.v.t.	100,0%	100,0%	n.v.t.

Bron: PWR, REJ.

De noordelijke economie laat zich typeren door een relatieve oververtegenwoordiging van landbouw, industrie, bouwnijverheid en overheid/onderwijs. Dit geldt zowel voor werkgelegenheid als voor toegevoegde waarde. Om een oordeel te vormen over de ontwikkeling van deze regionale component, zijn ter vergelijking tevens de waarden voor 1998 in kaart gebracht:

	Werkgelegenheid		Toegevoegde waarde	
	2002	1998	2001	1998
Landbouw	2,2%	2,4%	2,3%	2,4%
Industrie (exclusief delfstoffen)	3,3%	2,9%	2,2%	1,7%
Bouwnijverheid	0,4%	1,1%	0,4%	0,4%
Handel/horeca	-2,5%	-2,2%	-3,1%	-3,3%
Transport	-1,6%	-1,3%	-0,3%	-0,8%
Financiële instellingen en zakelijke diensten	-4,8%	-4,7%	-5,1%	-3,9%
Overheid en overige diensten	2,9%	1,7%	3,6%	3,4%
Totaal	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

Bron: PWR, REJ.

De tabel laat zien dat de regionale component sinds 1998 op hoofdlijnen niet noemenswaardig is veranderd. Dit geldt voor zowel werkgelegenheid als toegevoegde waarde. Er heeft zich ook geen

omslag voorgedaan. De sectoren die van oudsher oververtegenwoordigd zijn in het Noorden, zijn dat nu nog steeds.

6. Stuwende karakter van de noordelijke economie.

Bij stuwende economische activiteiten gaat het in eerste instantie om productie en dienstverlening die buiten de regio neerslaat. Dit houdt in, dat minimaal 50% van de omzet buiten het Noorden moet worden gerealiseerd. Passende statistieken die dit goed in kaart brengen zijn echter niet voorhanden. Wel kunnen bepaalde sectoren aangeduid worden als overwegend stuwend. Hierbij wordt vooral gedacht aan industrie, groothandel, zakelijke dienstverlening, transport en communicatie.

In Nederland waren in 2002 bijna 3,1 miljoen personen werkzaam binnen deze sectoren. Hiervan zijn circa 249.000 personen werkzaam in het Noorden. Op zich zeggen dergelijke absolute waarden niet veel. Gerelateerd aan het totale aantal werkzame personen (>12 uur) wordt echter duidelijk dat de stuwende sectoren enigszins ondervertegenwoordigd zijn in Noord-Nederland. Waar in Nederland 46,5% van de werkgelegenheid is gesitueerd in de genoemde sectoren, bedraagt dit percentage voor het Noorden 41,2% (Bron: PWR, EBB). In 1998 bedroegen deze aandelen 46,1% respectievelijk 40,5%. Niet alleen is het aandeel van de stuwende sectoren dus toegenomen in de loop der jaren, ook het gat met Nederland is licht gereduceerd. De stuwende werkgelegenheid is in het Noorden in 4 jaar tijd met 13,2% toegenomen.

7. economische activiteiten in de kernzones en het landelijk gebied.

Eén van de hoofddoelen van Kompas is om economische activiteiten zoveel mogelijk te concentreren in de kernzones. De volgende tabel geeft een indicatie van de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de kernzones en het landelijk gebied sinds 1998.

	aantal werkzame personen in kernzones in 2002 (x 1.000)	% groei 1998-2002	
		kernzones	landelijk gebied
Landbouw	14,2	-5,4%	-17,4%
Industrie	86,2	2,6%	5,4%
Bouwnijverheid	30,5	0,8%	1,3%
Handel/horeca	72,4	7,8%	-0,2%
Transport	22,2	8,0%	12,7%
Financiële instellingen en zakelijke. diensten	69,3	34,2%	24,8%
Overheid en overige diensten	154,9	19,0%	19,5%
Totaal	449,7	12,7%	5,7%

Bron: PWR's.

De cijfers laten zien dat het Noorden sinds 1998 op de goede weg lijkt te zijn. De totale werkgelegenheid in de kernzones is sinds die tijd veel forsler gegroeid dan in het landelijk gebied. Deels is dit het gevolg van de sectorsamenstelling. Dat wil zeggen dat groeisectoren als zakelijke dienstverlening en dergelijke een groter deel uitmaken van de economie in de kernzones dan dat dat in het landelijk gebied het geval is.

De kernzones bevatten in 2002 ruim 75% van de totale werkgelegenheid in Noord-Nederland.

8. Verhoudingsgewijze toename van de economische activiteiten in het Noorden als geheel.

Voor het Noorden als geheel komen de volgende waarden naar voren:

	aantal werkzame personen in 2002 (x 1.000)	% groei 1998-2002
Landbouw	30,3	-12,1%
Industrie	112,2	3,2%
Bouwnijverheid	47,7	1,0%
Handel/horeca	101,1	5,4%
Transport	31,0	9,3%
Financiële instellingen en zakelijke diensten	83,4	32,5%
Overheid en overige diensten	191,6	19,1%
Totaal	597,2	10,9%

Bron: PWR's.

9. Diversificatie (verscheidenheid economische activiteiten).

Het is niet eenvoudig om de diversiteit van een regionale economie door middel van een bepaalde indicator uit te drukken. Immers, wanneer is een economie divers? Belangrijker wellicht, wanneer neemt de diversiteit toe dan wel af? Om toch bepaalde uitspraken te kunnen doen wordt hier gesteld dat de samenstelling van de nationale economie de optimale maat van diversificatie is. Immers, deze wordt gevormd door de samenvoeging van alle regionale economieën (met al hun specialismen).

Ook het Noorden kent een zekere mate van specialisatie. Dit is al gebleken uit de beschrijving onder punt 4.

De economische specialisaties van het Noorden zijn bepaald door het aantal arbeidsplaatsen in sector X te delen door het totale aantal arbeidsplaatsen in de regio. Dit verhoudingsgetal ("locatiequotiënt") wordt vervolgens gerelateerd aan de gelijke ratio voor Nederland (en vermenigvuldigd met 100). Een score van meer dan honderd wijst op een relatieve oververtegenwoordiging. Hoe groter de afwijkingen ten opzichte van de waarde 100, des te sterker is sprake van een regionaal specialisme. Wel moet rekening worden gehouden met het feit dat niet alle sectoren gelijk zijn qua omvang/belang. De industrie neemt bijvoorbeeld bijna 20% van het totale aantal arbeidsplaatsen voor zijn rekening; het aandeel van transport echter is veel geringer. Met het verschillende gewicht van de diverse typen economische activiteiten moet bij de interpretatie rekening worden gehouden.

Voor het Noorden leidt dit tot het volgende beeld (exclusief delfstoffen):

	aandeel sector in regionaal totaal 2002	locatiequotiënt 2002	locatiequotiënt 1998
Landbouw	6,1%	154,2	149,5
Industrie	18,5%	122,0	117,3

Bouwnijverheid	7,9%	105,5	114,7
Handel/horeca	16,8%	87,2	89,0
Transport	5,1%	76,3	80,1
Zakelijke diensten	13,9%	74,4	71,3
Overige diensten	31,7%	110,1	106,1
Totaal	100,0%	n.v.t.	n.v.t.

Bron: PWR's.

De ontwikkeling van deze locatiequotiënten in de tijd zal vervolgens aangeven in hoeverre de samenstelling van de economie diverser wordt. Als de stelling inderdaad luidt dat de gemiddelde situatie in Nederland als maatstaf voor een "maximale diversiteit" dient, dan zullen de locatiequotiënten meer naar de waarde 100 moeten neigen.

De tabel laat zien dat de ontwikkeling die sinds 1998 plaats vindt in ieder geval een tegenovergestelde tendens vertoont. Met uitzondering van de bouw hebben de sectoren die in Nederland waren reeds oververtegenwoordigd, dit alleen maar zien versterken. Hetzelfde geldt voor de mate van ondervertegenwoordiging van de andere sectoren. Alleen het aandeel van de "zakelijke diensten" groeit langzaam naar het Nederlands niveau toe. Het bevestigt het beeld van deze sector als groeisector bij uitstek.

10. Innovativiteit.

R&D uitgaven

De innovativiteit binnen een regio kan op verschillende wijzen in kaart worden gebracht. Een zeer voor de hand liggende indicator is de verdeling van R&D-uitgaven naar sector en landsdeel. CBS-gegevens laten het volgende beeld zien:

	totale R&D-uitgaven 2000 (x miljoen €)	totale R&D-uitgaven als % BRP (2000)	R&D-uitgaven van bedrijfsleven 2000 (x miljoen €)	R&D-uitgaven van bedrijfsleven als % BRP (2000)
Noorden	421	1,2	195	0,6
Nederland	7813	2,1	4475	1,2

Bron: CBS, Statline.

De tabel laat zien dat het Noorden achterblijft bij de gemiddelde uitgaven die in Nederland gepleegd worden op het gebied van R&D. Dit geldt zowel voor de totale R&D als voor dat gedeelte dat door het bedrijfsleven voor haar rekening wordt genomen.

Ten opzichte van 1998 zijn in het Noorden de R&D uitgaven met bijna 10% gestegen.

Een positieve ontwikkeling, maar wel één die achterblijft bij de nationale toename (+14%).

Scholingsgraad

Daarnaast vormt de scholingsgraad van het werkzame deel van de arbeidsmarkt een indicatie van het innovatieve vermogen van een regio. In 2002 kenmerkt de werkzame beroepsbevolking zich door de volgende scholingsgraad:

	Nederland 2002	Noord-Nederland	Nederland 1997	Noord-Nederland
Bo/mavo/vbo	27,3%	27,5%	28,3%	29,6%
Havo/vwo/mbo	43,5%	48,2%	45,3%	49,8%
Hbo/Wo	29,2%	24,3%	26,3%	20,6%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: EBB.

De tabel spreekt voor zich: de werkzame beroepsbevolking in het Noorden kent een ondervertegenwoordiging van hogeschoolen. Wel is er sprake van een inhaalslag. Het "gat" was in 1997 groter.

6. WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN VOORGAANDE JAARPROGRAMMA'S

In een jaarprogramma kunnen keuzes worden gemaakt om op bepaalde terreinen of aan specifieke sectoren extra aandacht te besteden of nieuwe activiteiten op te zetten. Dit kan er toe leiden dat er middelen van de ene maatregel naar een andere overgeheveld worden of zelfs middelen van het ene deelprogramma naar het andere. Het zal dan vooral gaan over de middelen die het SNN beheert, te weten de EZ/Kompas-, Doelstelling 2- en Uitsluiting- en LEADER+middelen. De samenhang met Het Kompas voor het Noorden dient zichtbaar te blijven. Daarom is het van belang de wijzigingen ten opzichte van het oorspronkelijke Kompas en de eerdere jaarprogramma's helder aan te geven. De financieringstabel, waar in dit jaarprogramma mee wordt gewerkt wijkt af van de in het Kompas gepresenteerde tabel en de in eerdere jaarprogramma's toegepaste tabellen.

De verschillen zijn onder andere het gevolg van het beschikbaar stellen van andere bedragen bij de formele beschikkingen (Europese middelen) dan was voorzien bij de opstelling van het Kompas. Daarnaast zijn de afspraken gemaakt tussen het Ministerie van EZ en het SNN betreffende prijscompensatie in de tabellen verdisconteerd.

tabel 2: financiering in miljoenen euro's

	Economische kerngebieden /versterking marktsector	Stedelijke centra	Landelijk Gebied	Uitvoeringskosten	Totaal
EZ: EZ/Kompas	466,1*)	35,4	43,0	16,5	561,0
LNV: Stimuleringskader/UILNN			12,8		12,8
LNV: Programmabeheer			0,5		0,5
VROM / ISV	0,4	17,9	8,7		27,0
Verkeer en waterstaat	7,5		5,2		12,7
Overig Rijk	24,4	16,0	6,0	8,6**)	53,8
ICES		7,1	2,6		9,7
EU: Doelstelling 2/EFRO	178,1	100,4	59,3	3,7	341,6
EU: Phasing-Out/EFRO	8,7	3,4	2,5	0,3	15,0
EU: Interreg IIIA/EFRO	7,9	0,5	3,3	2,1	13,8
EU: P(L)OP/EOGFL			48,4		48,4
EU: Leader/EOGFL***)			20,3	0,3	20,6
Regionale overheden	257,4	103,0	172,6		534,2
Bedrijven / Privaat	2.453,0	229,5	60,8		2743,3
TOTAAL ****)	3.403,6	513,3	446,0	31,5	4394,4

*) De bedragen zijn inclusief de Centrale IPR (€ 139,0 mln.) en inclusief prijscompensatie 2004 (€ 1,5 mln.).

***) "Overig Rijk" bestaat in dit geval uit middelen uit oude programma's, diversen, provincies en voorzieningen.

****) Het totaalbudget voor LEADER+ bedraagt ongeveer € 25 mln.; de kosten samenhangend met samenwerking, netwerkvorming zijn buiten beschouwing gelaten

*****) In dit overzicht zijn weggelaten de middelen, die niet door het SNN kunnen worden geprogrammeerd

Voor wat betreft de prijscompensatie is afgesproken, dat dit geschiedt in overeenstemming met het rijksbeleid. Dit is door de ministeries zo geïnterpreteerd, dat elk ministerie zelf bepaalt of en zo ja in welke mate prijscompensatie wordt toegevoegd aan het budget van het Kompas.

In tabel 3 zijn de verstrekte prijscompensaties voor wat betreft de EZ/Kompasmiddelen vanaf 2000 tot en met 2004 vermeld.

Tabel 3 (in €)

Jaar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Totaal
	€ 6.718.216	€ 15.144.001	€ 1.290.000	€ 928.000	€ 1.524.000			

Wijzigingen Jaarprogramma 2005

a) Vrijval/Overcommitting

In de praktijk – zo blijkt de ervaring op basis van ervaringen opgedaan met het uitvoeren van voorgaande programma's – vallen de feitelijke betalingen gemiddeld gezien lager uit dan de formele committingen. Het gemiddelde verschil (vrijval) bedraagt bij projecten ongeveer 10% en bij de subsidieregelingen ongeveer 25%. Bij het programmeren van het budget voor de regelingen is al rekening gehouden met deze vrijval. Op het moment dat de vrijval feitelijk kan worden bepaald kunnen de vrijgevallen middelen niet meer tot besteding worden gebracht.

Daarom is het Jaarprogramma 2005 het juiste moment de overcommittingruimte te betrekken bij de uitvoering. Voor de risico's, samenhangen met het committeren van een groter bedrag dan feitelijk beschikbaar is, is een reservering gemaakt. Het leggen van bovengenoemde beleidsaccenten in combinatie met de stand van zaken van de uitvoering en de vooruitzichten alsmede het betrekken van de overcommittingruimte daarbij leidt tot de volgende veranderingen in de ruimte.

In kort bestek worden de belangrijkste wijzigingen (nogmaals) gepresenteerd.

Stimulering/versterking marktsector

- vergroting van de ruimte voor marktsector/innovatieve maatregelen
- handhaving van het niveau van de ruimte voor de investeringsregelingen
- het bedrag voor de Centrale IPR ten laste brengen van de decentrale IPR-vestiging
-

Werklocaties en infrastructuur

- vergroting van de ruimte voor maatregelen voor de ontwikkeling van nieuwe en de revitalisering van bestaande bedrijventerreinen

Stedelijke ontwikkeling

- vergroting van de ruimte voor de oprichting en versterking van (top)kennisinstituten

Toerisme/Landelijk gebied

- vergroting van de ruimte voor toeristisch-recreatieve maatregelen uit de drie deelprogramma's
- verkleining van de ruimte voor versterking en vernieuwing landbouw

Onderwijs en arbeidsmarkt

- verkleining van de ruimte voor arbeidsmarktmaatregelen

b) Technisch/administratieve ingrepen

Daarnaast dienen er nog een aantal andere ingrepen (op grond van beleidsmatige keuzes maar ook technisch/administratief) te worden gepleegd, waar het gaat om beschikbare ruimte.

1. Maatregelen sluiten waar de ruimte nu al uitgeput is.
2. De resterende ruimte van maatregelen zonder pijplijn overhevelen naar andere maatregelen en deze maatregelen sluiten.
3. De resterende ruimte van maatregelen met alleen categorie 2 en 3 projecten overhevelen naar andere maatregelen en deze maatregelen sluiten.
4. De resterende ruimte van maatregelen waar de beschikbare ruimte groter is dan de categorie 1 pijplijn voor die maatregel overhevelen naar andere maatregelen en deze maatregelen sluiten.

c) *Samenvoegen van maatregelen*

Tenslotte wordt een aantal maatregelen samengevoegd om een wat grotere flexibiliteit te creëren. Het gaat om de maatregelen voor nieuwe en te revitaliseren bedrijventerreinen (M.1.1.a. en M.1.1.b.), marktsectorprojecten (M.2.2. en M.2.3.e.) en de werkgelegenheidsmaatregelen (M.3.1.b en M.3.2.d.). In onderstaande tabel is de verschuiving van budgetten weergegeven.

Maatregel		Stand van zaken	Financiële wijziging (in € mln.) Inclusief inzet overcommitteringsruimte		
			EZ/ Kompas	EFRO/	Totaal
M.1.1.a.	Aanleg nieuwe bedrijventerreinen	beleidsaccent, realisatie loopt harder	+13525	+17597	+31122
M.1.1.b.	samenvoegen met Revitalisering bestaande bedrijventerreinen	beleidsaccent, voor realisatie goede perspectieven			
M.1.2.a.	Acquisitie ondersteunende promotie (AOP)	maatregel uitgeput, geen beleidsaccent, <u>sluiten</u>	+0,262		+ 0,262
M.1.2.b.2.	Decentrale IPR	realisatie blijft achter, € 10 mln. reserveren voor Centrale IPR	-13310	-3350	- 16660
M.1.2.c.	Bedrijfshuisvesting	realisatie blijft achter, reserveren pijplijn (€ 2,0 mln.), <u>sluiten</u>	+1,742	-3,022	- 1,280
M.2.1.a	Decentrale IPR uitbreiding		+129	-6440	- 11512
M.2.1.b.	Stimulering toeristische investeringen	maatregel vrijwel uitgeput, <u>sluiten</u>	+1557	+1202	+2759
M.2.2.	Generieke stimulering MKB	beleidsaccent, realisatie loopt harder	+6144	+6393	+ 12537
M.2.3.e.	samenvoegen met Tenderprocedure	beleidsaccent, maatregel vrijwel uitgeput			
M.2.3.a.	Financieringsfaciliteit	maatregel vrijwel uitgeput, <u>sluiten</u>	-0,014	-0,537	- 0,551
M.2.3.b	Financiële stimulering strategische bedrijfsactiviteiten		+8806	-7926	+ 880
M.2.3.c.	Branchedoorlichting en -acties	realisatie loopt achter, <u>sluiten</u>	-0,459	-2,425	- 2,884
M.2.3.d.	Kwaliteitsverbetering toeristische sector	realisatie loopt achter, reserveren pijplijn (€ 0,2 mln.) sluiten	+1228	-2,522	- 1,294
M.3.1.b.	Verbetering werking arbeidsmarkt	realisatie loopt ver achter, reserveren pijplijn (€ 5,0 mln.), <u>sluiten</u>	+0,017	-3532	- 3515
M.3.2.d.	samenvoegen Scheppen nieuwe werkgelegenheid	realisatie loopt ver achter, reserveren pijplijn (€ 3,0 mln.), <u>sluiten</u>	-0,090	-1,748	- 1,838
M.4.1.	Optimaliseren internationale transportassen	specifieke reservering A31, sluiten	-0,006		- 0,006
S.3.1.	Vernieuwing stationsgebieden	maatregel loopt ver achter, reserveren pijplijn (€ 1,0 mln.), restant naar S.4.1./S.4.2., sluiten	-10,114	-0,314	- 10,428

S.4.1.	Aantrekkelijk maken/houden openbaar gebied	beleidsaccent,	-2593	+6024	+ 3,431
S.4.2.	Versterking aanbod toeristische, culturele en sportvoorzieningen	beleidsaccent	+1123	+11663	+ 12780
S.5.1.	Oprichting top-kennisinstituten en aanbod nieuwe opleidingen	beleidsaccent, LOFAR	+12538	+24305	+ 36843
S.5.2.	Vestigingslocaties kennis-georiënteerde bedrijvigheid	maatregel loopt verachter	-2,691	- 6,131	- 8,822
L.1.1./L.1.3.	Versterking/Vernieuwing agrarische sector	realisatie loopt achter, reserveren pijplijn (€ 2,0 mln.), restant naar L.4.1., <u>sluiten</u>	-3,786	+0,200	- 3,586
L.2.2.	Grootschalige functiewijziging	maatregel vrijwel uitgeput, restant naar L.4.1., <u>sluiten</u>	-0,031	-0,009	- 0,040
L.4.1.	Verbetering toeristisch-recreatieve infrastructuur	beleidsaccent, maatregel uitgeput, <u>sluiten</u>	+6224	+6339	+ 12563
L.4.2.	Verbetering watersportmogelijkheden	Beleidsaccent, reserveren pijplijn Friese Meren (€ 20 mln.), restant naar L.4.1., <u>sluiten</u>	+1893	-3759	- 1,866

d) Gevolgen voor de doelstellingen

Bovenstaande wijzigingen hebben gevolgen voor de doelstellingen van het programma. Niet elke maatregel levert dezelfde bijdrage aan het realiseren van de programma doelstellingen. Per saldo gaan de middelen van maatregelen met lagere doelstellingen naar maatregelen waarvoor hogere doelstellingen zijn geformuleerd. Per saldo leidt dit ertoe dat de bruto gecreëerde werkgelegenheid toeneemt.

Naast de aanpassing van de doelstelling op basis van de budgetverschuivingen is het van belang de doelstellingen te ijken op basis van de huidige invulling. Nu zijn de invullingsgegevens tot met 2003 bekend. Op basis van de invullingsgegevens per 31-12-2004 zullen de geprogrammeerde doelstellingen geijkt worden.

In dit jaarprogramma zijn de doelstellingen daarom nu niet aangepast.

7. KORTE BESCHRIJVING THEMA' S EN MAATREGELN EN PROGRAMMERING 2004

Het Kompas voor het Noorden is verdeeld in de volgende deelprogramma's:

Deelprogramma M: Economische Kernzones/Versterking Marktsector

Deelprogramma S: Stedelijke Centra

Deelprogramma L: Landelijk Gebied

Deelprogramma U: Uitvoeringskosten

Leeswijzer

De verschillende deelprogramma's zijn opgebouwd uit thema's, die op hun beurt weer zijn opgebouwd uit maatregelen. De maatregelen vormen de basis voor de uitvoering.

Per thema wordt een korte karakteristiek gegeven. Ook is een korte beschrijving van de verschillende maatregelen opgenomen omdat deze de eerste invalshoek zijn voor de toetsing van de uitvoering.

De indicatoren worden – in afwijking met voorgaande jaren - per thema gepresenteerd. Daarbij wordt in beeld gebracht wat de bijdrage is van de afzonderlijke maatregelen. Ook de programmering voor 2005 wordt nu per thema gepresenteerd.

De financiële overzichten worden evenals in de voorgaande jaarprogramma's per maatregel gepresenteerd. Deze zijn opgenomen in een apart financieel deel (deel 2).

output en impact-indicatoren

Bij elk thema is een tabel opgenomen, waarin de waarden van de indicatoren zijn opgenomen. Deze waarden wijken af van die, die in het Kompas zelf (bijlage B.4) zijn opgenomen. Dat wordt vooral veroorzaakt door de verschuivingen in budgetten, die in het Jaarprogramma 2003 en in het voorliggende jaarprogramma hebben plaatsgehad. Een "-" in de tabel met indicatoren geeft aan dat de betreffende indicator niet als doelstelling voor deze maatregel is opgenomen. Een "PM" in de tabel betekent dat de indicator wel als doelstelling is opgenomen, maar dat voor die doelstelling geen waarde is vastgesteld. Bij de indicatoren is een onderscheid gemaakt tussen output- en impactindicatoren. De outputindicatoren hebben betrekking op de directe realisatie (hectares bedrijventerreinen, aantal ondersteunde ondernemingen, vierkante meter kantoorlocaties en dergelijke). De impactindicatoren hebben te maken met het uiteindelijke resultaat (effecten). Het gaat hierbij vooral over aantallen nieuwe arbeidsplaatsen en totale investeringen). Behalve "totale investeringen" is bij de meeste maatregelen ook de indicator "uitgelokte investeringen" opgenomen. Deze waarde geeft feitelijk de private bijdrage in de totale investeringskosten weer.

Deelprogramma M: **Economische Kernzones/Versterking Marktsector**

Het deelprogramma "Economische Kernzones/Versterking Marktsector" is verdeeld in de volgende thema's:

- M.1. **Verbetering van de vestigingsvoorwaarden ten behoeve van bestaande en nieuwe bedrijvigheid in de economische kernzones**
- M.2. **Versterking van de marktsector in Noord-Nederland**
- M.3. **Versterking van het arbeidsaanbod in Noord-Nederland**
- M.4. **Optimalisering van de internationale transportassen en verbetering van de bereikbaarheid van de economische kernzones**

Thema M.1.: Verbetering van de vestigingsvoorwaarden ten behoeve van bestaande en nieuwe bedrijvigheid in economische kernzones

Het Noorden kiest voor concentratie van wonen en werken in vijf kernzones. In aansluiting op de ruimtelijk-economische ontwikkeling in de afgelopen decennia gaat het hierbij om:

- * de regio Roden/Leek - Groningen - Assen - Veendam - Winschoten;
- * de regio Sneek - Heerenveen - Drachten (A7-zone Fryslân);
- * de stedenband (Zwolle -) Meppel - Hoogeveen - Emmen/Coevorden;
- * het gebied Leeuwarden - Harlingen (Westergozone);
- * het Eemsmondgebied.

Het beleid gericht op het concentreren van bedrijvigheid in de kernzones is in hoge mate voorwaardenscheppend en wel op twee manieren. Aan de ene kant gaat het om de beschikbaarheid van voldoende bedrijventerreinen. Nieuwe capaciteit voor bovenregionale bedrijvigheid is daarbij uitsluitend in de kernzones mogelijk. Door deze concentratie wordt niet alleen de werkgelegenheid in het algemeen bevorderd, maar wordt tevens het beeld van de geringe bedrijvendichtheid op termijn rechtgezet. Aan de andere kant zet het SNN de nodige ondersteunende wervings-middelen in. Bij het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid speelt de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM), een centrale rol. De afgelopen jaren zijn in de drie provincies samenwerkingsverbanden tussen NOM, provincies, gemeenten en anderen ontstaan. Versterking van de samenwerking en verbetering van het instrumentarium leidt tot een toename van het aantal vestigende bedrijven uit de rest van Nederland en het buitenland.

Het thema "Verbetering van de vestigingsvoorwaarden ten behoeve van bestaande en nieuwe bedrijvigheid in economische kernzones" is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

M.1.1.a. Aanleg van bedrijventerreinen en logistieke voorzieningen in kernzones;**M.1.1.b. Revitalisering van bedrijventerreinen;**

Voor de vestiging van bedrijven van buiten de regio of van bedrijven in de regio met een werkgebied dat duidelijk boven de regio uitstijgt, is het noodzakelijk te beschikken over een voldoende en gedifferentieerd aanbod aan zogenaamde bovenregionale bedrijventerreinen. De verkaveling, ontsluiting, voorzieningen en uitstraling van deze terreinen moeten attractief zijn. Uitgangspunt bij de digitale ontsluiting van nieuwe bedrijventerreinen is glasvezelkabel. Bij het ontwikkelen van nieuwe locaties vormt duurzaamheid een belangrijk aandachtspunt in de planvoorbereiding (minimalisering milieubelasting, efficiënt ruimtegebruik en een goede bereikbaarheid -afhankelijk van de doelgroep - via weg, water en/of spoor). Om te komen tot een concurrerende, doch marktconforme uitgifteprijs is in een aantal gevallen een financiële bijdrage vanuit het programmabudget noodzakelijk. Bijdragen zullen slechts worden verstrekt voor de aanleg van nieuwe en uitbreiding van bestaande bovenregionale bedrijventerreinen in de kernzones. De hoogte van de bijdrage is onder andere afhankelijk van de afstemming van vraag en aanbod, reëel geachte marktprijsontwikkelingen en uitgiftetempo en de daaruit voortvloeiende exploitatieramingen, en dergelijke. Om concurrentievervalsing binnen het aanbod van bedrijventerreinen te vermijden hanteert het SNN een afwegingskader voor de beoordeling van exploitatieopzetten. Het beleid ten aanzien van de multimodale terminals is in de eerste plaats gebaseerd op versterking van de bestaande voorzieningen: het bovenregionale knooppunt Veendam en de regionale knooppunten Coevorden, Eemshaven, Groningen, Harlingen, Leeuwarden en Meppel. Voor de versterking van deze terminals kan een bijdrage vanuit het programmabudget worden verleend. Ook hierbij zal de concurrentieverhouding tussen de terminals een belangrijk aandachtspunt zijn. Alleen indien de toename van goederenstromen daartoe aanleiding geeft zal het bestaande netwerk van terminals worden uitgebreid.

Om te kunnen blijven voldoen aan de eisen van de tijd is het in een aantal gevallen noodzakelijk dat oudere bedrijventerreinen (die overigens wel goed gesitueerd moeten zijn), een (grondige) upgrading en renovatie ondergaan. Aan het weer concurrerend maken van dergelijke terreinen kan vanuit het programmabudget een bijdrage worden verstrekt. Revitaliseringprojecten op de bovenregionale terreinen in de kernzones hebben daarbij prioriteit; bij uitzondering is een bijdrage mogelijk voor projecten op de overige terreinen in de kernzones en voor projecten in een beperkt aantal kernen in het landelijke gebied. Deze projecten zijn geplaatst op de zogenaamde witte lijst. Ook is medefinanciering mogelijk van projecten gericht op functieverandering van verouderde bedrijventerreinen in stedelijke centra, althans voor zover bij die projecten sprake is van het realiseren van nieuwe economische functies (maatregel S.3.2.).

M.1.1.c. Realisering van sectorgebonden infrastructuur;

Deze maatregel richt zich specifiek op het ontwikkelen van een magnesium/chloor/ethyleen industriecluster in de Eemsmond (Antheus-project). Er wordt gestreefd naar het ontwikkelen van een cluster van bedrijven in de aluminium- en overigens in de metaalsector (het zogenaamde Metal Parc). De NOM trekt de projectorganisatie Antheus-magnesium.

M.1.2.a. Acquisitie Ondersteunende Promotie (te sluiten);

De NOM richt zich op versterking van de economische structuur door het tot stand brengen van investeringen. In de periode 1995 - 1999 is hiervoor een aanpak tot ontwikkeling gebracht, die verder is uitgebouwd in de periode 2000 - 2006. Deze aanpak bestaat uit het beïnvloeden van beslissingsprocessen bij potentiële investeerders uit binnen- en buitenland door middel van netwerken, bezoeken, geven van presentaties en verzorgen van niet-projectgebonden fact finding trips en het verzorgen van jaarlijks twee promotiecampagnes.

Deze maatregel is met de toekenning voor de periode 2004-2006 uitgeput en zal worden gesloten.

M.1.2.b.1. Stimulering vestigingsinvesteringen (IPR centraal)

Het door middel van financiële, waaronder fiscale, stimulansen bevorderen dat bedrijven zich in de kernzones in het Noorden vestigen.

De Fiscale faciliteit maakte onderdeel uit van het pakket Langman-afspraken. Deze faciliteit is met ingang van 2003 met het oog op begrotingsafspraken in het Strategisch Akkoord van het Kabinet Balkenende I afgeschaft en is daarom niet meer opgenomen als maatregel in dit jaarprogramma. De Centrale IPR betreft het verlenen van een investeringspremie in de kosten van grond, gebouwen en duurzame bedrijfsuitrusting. De centrale IPR geldt in het Noorden voor vestigingsprojecten waarvan de subsidiabele kosten liggen boven € 4,54 mln.. Daarnaast kunnen uitbreidingsprojecten van strategische aard en zeer grote investeringsprojecten waar sprake is van een fundamentele wijziging in product of productieproces van industriële bedrijven worden gepremieerd.

In de begroting van het Ministerie zijn forse bezuinigingen op het budget van de Centrale IPR doorgevoerd. Het Ministerie van EZ heeft daarbij aangegeven ervoor te hebben gekozen het Kompasprogramma te ontzien. Niettemin heeft nadien het Ministerie van EZ het verzoek gedaan voor 2004 uit het Kompas middelen vrij te maken. Dit verzoek is in overweging genomen en heeft geresulteerd in het reserveren van een bedrag van ongeveer € 10 mln.. Het SNN heeft er voor gekozen deze middelen eenmalig te reserveren binnen de ruimte van de Decentrale IPR.

M.1.2.b.2. Stimulering vestigingsinvesteringen (IPR decentraal);

Door middel van een premie in de kosten van gebouwen en duurzame bedrijfsuitrusting (IPR) of loonkosten op basis van de Loonkostenpremieregeling (LPR) stimuleren dat bedrijven zich vestigen in de noordelijke kernzones (zie kaart op bijlage A) en in de Overijsselse gemeenten Hardenberg en Steenwijk. In deze gemeenten is de LPR niet van kracht. De minimale investering om voor een premie in aanmerking te komen bedraagt € 136.134. De maximale premiabele kosten bedragen € 4,54 mln.. Het SNN heeft binnen de beschikbare ruimte een bedrag van ongeveer € 10 mln. gereserveerd voor investeringen, die vallen binnen de Centrale IPR.

M.1.2.c. Bedrijfshuisvesting (te sluiten);

Het doel van deze maatregel is het oprichten en/of exploiteren van bedrijfsgebouwen op maat en tegen aanvaardbare marktconforme prijzen om deze te kunnen aanbieden aan stuwende bedrijven die zich in het Noorden willen vestigen en op korte termijn huisvesting nodig hebben.

De maatregel zal – met het in acht nemen van de stand van zaken van de uitvoering en het te verwachten volume aan projecten - worden gesloten.

De doelstellingen zijn - wat betreft de effecten – voor dit thema geformuleerd in termen van werkgelegenheid en uitgelokte investeringen. Belangrijke outputindicatoren zijn het aantal hectares bedrijventerrein, dat wordt aangelegd of gerevitaliseerd en het aantal bedrijven, dat deelneemt aan regelingen. In onderstaand overzicht is aangegeven welke de doelstellingen zijn.

	Doelstelling M.1.1.a	Doelstelling M.1.1.b	Doelstelling M.1.2.a	Doelstelling M.1.2.b.1	Doelstelling M.1.2.b.2	Doelstelling M.1.2.c	Doelstelling Totaal
Impact indicatoren							
bruto gecreëerde werkgelegenheid	33.929	PM	1.867	3.500	2.721	255	42.272+PM
uitgelokte investeringen				1.360	358	29	1.747
totale investeringen	440	70	4	1.531	423	48	2.516
tijdelijke werkgelegenheid	5.332	812				511	6.655
behouden werkgelegenheid		18.452					18.452
Output indicatoren							
ha. aangelegd nieuw bedrijventerrein	969						969
ha. gerevitaliseerd bedrijventerrein		787					787
bedrijven die financiële bijstand ontvangen				70	328		398
m2 gerealiseerde startercentra						PM	PM
ge-/verbouwde bedrijfsgebouwen						11	11
strategische uitbreidingen			75				75
nieuwe bedrijven			112				112
promotiecampagnes			19				19

Programmering 2005

De aanleg van bedrijventerreinen heeft in het Kompas altijd hoge prioriteit gehad. In dit jaarprogramma is er voor gekozen een versnelling van de uitvoering te bewerkstelligen, opdat wij zo optimaal mogelijk zijn voorbereid op de toekomst. Het is van cruciaal belang voor de noordelijke economische ontwikkeling om over voldoende en voldoende hoogwaardig aanbod van bedrijventerreinen te beschikken. Met de intensivering van de maatregel aanleg nieuwe bedrijventerreinen wordt geanticipeerd om een situatie van hoogconjunctuur, die zich - zo leert de geschiedenis - ongetwijfeld weer gaat voordoen. Voorkomen moet worden dat tekorten ontstaan in een periode van hoogconjunctuur. In de piekjaren van uitgifte rond 2000 liep Noord-Nederland wat dat betreft soms tegen grenzen aan.

Met de voorbereiding van de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen en de revitalisering van bestaande bedrijventerreinen is veel tijd gemoeid, veelal meerdere jaren. Met een schuin oog kijkend naar de projecten in ontwikkeling is er daarom voor gekozen nog in de periode 2005-2006 een versnelling door te voeren en zijn de ambities omhoog bijgesteld. Daarmee wordt voldaan aan gerechtvaardigde verwachtingen van betrokken partijen, die veelal reeds veel energie en geld hebben gestoken in de planontwikkeling. Maar wellicht belangrijker: de aanleg van bedrijventerreinen draagt in hoge mate bij aan de doelstellingen van het Kompas.

Door de maatregelen M.1.1.a en M.1.1.b samen te voegen, wordt de budgettaire flexibiliteit verhoogd. Met de verhoging van de maatregelen met een bedrag van circa €31 mln. voor 2005 en 2006, wordt substantieel bijgedragen aan de voorbereiding van Noord-Nederland op de eerstvolgende hoogconjunctuur.

Uit een recente evaluatie van de centrale en decentrale Investeriepremiereregeling (IPR) blijkt dat de regeling een goed instrument te zijn dat realiseert wat het beoogt. Mede daarom wordt de IPR-vestiging in 2005 en 2006 onverminderd voortgezet.

De stimulering van bedrijfsvestiging in het Noorden door middel van de (IPR-vestiging) houdt onverminderd hoge prioriteit. In 2004 is op een verzoek van het Ministerie van Economische zaken gehonoreerd om vanuit het Kompas eenmalig een bedrag van € 10,0 mln. bij te dragen aan de IPR-vestiging-centraal, onder voorwaarde dat deze middelen in Noord-Nederland worden ingezet. De realisatie van de decentrale IPR-vestiging loopt achter bij de ramingen. Deze € 10,0 mln. wordt gereserveerd in de decentrale IPR-vestiging.

Thema M.2.: **Versterking van de marktsector in Noord Nederland**

Versterking van de marktsector mag niet beperkt blijven tot de economische kernzones. Waar bedrijven zich ook bevinden, zij moeten altijd omgaan met uitdagingen die voortkomen uit technologische vernieuwingen die gevolgen hebben voor het product of het productieproces, toenemende internationale concurrentie, een toenemend gebruik van informatietechnologie, veranderingen in het personeelsbeleid en hogere eisen op het gebied van management. Vooral in het MKB, de afgelopen jaren de banenmotor bij uitstek, vormt de beperkte beschikbaarheid van staf- en kaderpersoneel vaak een belemmering in de concurrentiestrijd. Dit manco valt te beschouwen als een van de voornaamste belemmeringen in de ontwikkelingen van kleine en middelgrote ondernemingen. De vernieuwing van producten en productieprocessen is daarom gebaat bij verhoging van de kennisintensiteit in het MKB. Ook de scholing van zittend personeel draagt daaraan bij. Verder is het van belang de exportgerichtheid van het MKB te stimuleren. In 2000 heeft het SNN het Adviescollege voor de Markt (AMa) opgericht. De AMa richt zich op de versterking van het noordelijke bedrijfsleven en door op kansrijke marktontwikkelingen in te spelen.

De versterking van de marktsector - zowel in de kerngebieden als daarbuiten - wordt bevorderd op grond van de volgende drie beleidslijnen:

- * De eerste beoogt uitbreiding en herstructurering van stuwende industriële en dienstverlenende en toeristische bedrijven door premies te verlenen op de investeringen op grond van uitbreidingsvariant van de IPR en de "Subsidieregeling Kwaliteitsinvesteringen in de toeristische sector" (KITS).
- Daarnaast wordt binnen het MKB gewerkt aan het systematisch wegwerken van zwakke punten of het wegnemen van bedreigingen, door gerichte voorlichtingscampagnes (aanbod gestuurd). Deze thematische aanpak is bijvoorbeeld gericht op de toepassing van Informatie- en Communicatietechnologie (ICT) in het MKB of op de bevordering van de exportgerichtheid
- Naast deze generieke activiteiten zijn in het programma ook specifieke, op bepaalde sectoren gerichte maatregelen opgenomen. Met behulp van branchedoorlichtingen en thematische marktverkenningen worden nieuwe ontwikkelingsmogelijkheden geïdentificeerd die ten goede kunnen komen aan individuele bedrijven, clusters van bedrijven of een gehele branche. Dit deel van het programma is, in tegenstelling tot het vorige onderdeel, vraaggericht. Een sector die voor het Noorden - ook vanwege zijn groeipotentieel - van bijzondere betekenis is het toerisme.

Hier zal moeten worden geïnvesteerd in promotie, productontwikkeling en de kwaliteit van het ondernemerschap. (Investerings in de toeristische infrastructuur zijn onderdeel van de respectievelijke deelprogramma's "Stedelijke centra" en "Landelijk gebied".)

Het thema "Versterking van de marktsector in Noord Nederland" is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

M.2.1.a. Stimulering uitbreidingsinvesteringen (IPR decentraal; LPR);

Het stimuleren van investeringen in uitbreiding van noordelijke industriële en stuwende dienstverlenende bedrijven. Hiertoe wordt premie verleend in de kosten van gebouwen en duurzame bedrijfsuitrusting (IPR) dan wel loonkosten (LPR) De maatregel is in principe van kracht in gemeenten die op de Europese steunkaart staan inclusief de Overijsselse gemeenten Hardenberg en Steenwijk (zie bijlage A). De LPR geldt niet in deze gemeenten. Het premiepercentage voor de IPR bedraagt 15%. Voor projecten geldt een minimale investeringsomvang van € 0,454 mln.. De maximale premiabele kosten bedragen € 4,54 mln..

M.2.1.b. Stimulering investeringen in de toeristische sector (te sluiten);

Maatschappelijke ontwikkelingen hebben geleid tot een kwaliteitsbewuste toerist. Er is veel te kiezen en de toerist stelt hoge eisen aan de prijs – kwaliteitsverhouding. Als de branche in het Noorden daar niet tijdig en goed op inspeelt verliest zij haar marktaandeel. Deze maatregel heeft tot doel de toeristische ondernemer te stimuleren investeringen in de accommodaties te plegen. De maatregel zal vanwege het voor 2005 en 2006 ontbreken van binnen deze maatregel passende projecten worden gesloten.

M.2.2. Generieke stimulering van vernieuwende activiteiten in het MKB (kennistransfer);

M.2.3.e. Gerichte stimulering van het bedrijfsleven: tenderprocedure;

Het MKB is de banenmotor van de noordelijke economie. Het stimuleren van de groei van het MKB is daarmee van groot belang. Verhoging van de kennisintensiteit bevordert de groei. Deze maatregel is erop gericht om thematische acties op te zetten met als doel de verhoging van het kennisniveau dat noodzakelijk is bij exporteren, innoveren, kwaliteitszorg en het doorvoeren van technologische vernieuwingen. Als sluitstuk van de projectmatige versterking van het bedrijfsleven wordt de mogelijkheid gecreëerd voor de indiening van projecten die niet passen in de hierboven genoemde maatregelen (vangnet). Daarvoor wordt een tendersysteem gehanteerd.

Het Ministerie van EZ heeft Syntens aangewezen als organisatie die belast is met de actieve verspreiding van innovatieve kennis en stelt daar ook middelen voor beschikbaar. Het SNN wil op dit vlak extra activiteiten in het Noorden stimuleren. Voor extra activiteiten rond specifieke thema's kunnen - in aansluiting op hun reguliere taken - naast Syntens ook andere organisaties worden ingeschakeld. Met initiatieven waarvoor de oprichting van nieuwe rechtspersonen wordt voorgesteld zal zeer terughoudend worden omgegaan.

M.2.3.a. Financieringsfaciliteiten (te sluiten);

Deze maatregel heeft tot doel de verstrekking van risicodragend kapitaal, achtergestelde renteloze of laagrentende leningen met flexibele aflossingstermijnen aan nieuwe toetreders in de regio evenals ten behoeve van innovatieve activiteiten (pre-concurrentieel) met een hoog risicoprofiel van al in de regio gevestigde bedrijven.

De maatregel zal vanwege het voor 2005 en 2006 ontbreken van binnen deze maatregel passende projecten worden gesloten.

M.2.3.b. Financiële stimulering strategische bedrijfsactiviteiten;

Het MKB is de banenmotor van de noordelijke economie. Het stimuleren van de groei van het MKB is daarmee van groot belang.

Het zijn vooral individuele strategische bedrijfsactiviteiten als innoveren, exporteren, marketing en kwaliteitsverbetering die noodzakelijk zijn om als bedrijf te groeien.

Daarom worden dergelijke activiteiten financieel op basis van de NIOF-regeling gestimuleerd. De doelgroep van de regeling bestaat uit het gehele MKB-bedrijf exclusief detailhandel, horeca en de primaire sector.

M.2.3.c. Branchedoorlichtingen en thematische marktverkenningen (te sluiten);

Het doel van deze maatregel is het identificeren van nieuwe ontwikkelingsmogelijkheden in de voor de noordelijke economie belangrijke sectoren door middel van branchedoorlichtingen en thematische marktverkenningen en het omzetten van deze ontwikkelingsmogelijkheden in structuurversterkende projecten. Het gaat hierbij om sectorale of thematische, marktgeoriënteerde projecten op het vlak van (toegepaste) R&D, ontwikkeling van nieuwe processen, vermarkten van producten (o.a. export), samenwerking (o.a. internationalisering) met andere bedrijven en instellingen.

De maatregel zal vanwege het voor 2005 en 2006 ontbreken van binnen deze maatregel passende projecten worden gesloten.

M.2.3.d. Kwaliteitsverbetering toeristische marktsector (te sluiten);

Om de concurrentiepositie van het Noorden op het gebied van recreatie en toerisme te versterken is het niet alleen noodzakelijk over kwalitatief hoogwaardige accommodaties te beschikken maar is het tevens noodzakelijk dat de branche zich verder professionaliseert. De toeristische bedrijfstak moet om in competitie te blijven kwalitatief hoogwaardige producten moeten leveren en een meer bedrijfsmatige aanpak moeten toepassen. Het gaat bij deze maatregel om ondersteuning van de professionalisering van het toeristische bedrijfsleven. De maatregel richt zich tevens op het verbeteren van het toeristisch promotiebeleid en professionalisering van de VVV's alsmede de organisatie van festivals en evenementen.

De maatregel zal – met het in acht nemen van de stand van zaken van de uitvoering en het te verwachten volume aan projecten - worden gesloten.

De doelstellingen zijn - wat betreft de effecten - voor dit thema geformuleerd in termen van werkgelegenheid en uitgelokte investeringen. Een belangrijke outputindicator is het aantal deelnemende bedrijven bij regelingen of bij branchegerichte activiteiten. In onderstaand overzicht is aangegeven welke de doelstellingen zijn.

	Doelstellin gM.2.1.a	Doelstellin gM.2.1.b	Doelstellin gM.2.2.	Doelstellin gM.2.3.a	Doelstellin gM.2.3.b	Doelstellin gM.2.3.c	Doelstellin gM.2.3.d	Doelstellin gM.2.3.e	Doelstellin g Totaal
Impact indicatoren									
bruto gecreëerde werkgelegenheid	4.272	612	-	365	PM	PM	PM	PM	5.249 +PM
uitgelokte investeringen (excl. premie)	735	139		PM	119	PM	1	24	1.018+PM
totale investeringen	821	152	43	10	140	40	11	41	1.258
tijdelijke werkgelegenheid			350			300	94	495	1.239

Output indicatoren								
bedrijven die financiële bijstand ontvangen	721	908						1.629
deelnemende MKB-bedrijven			-		2.841			2.841
samenwerkingsprojecten onderwijs-bedrijfsleven							-	-
Projecten							70	70
opgezette en uitgevoerde cluster-/brancheproj.						70		70
doorgelichte branches						15		15
innovatieve projecten met hoog risicoprofiel				73				73
contracten met intermediairs			17					17
nieuwe bedrijven				37				37

Programmering 2005

Rond het thema 'versterking van de marktsector' wordt in dit jaarprogramma het accent nog meer dan voorheen gelegd op economische structuurversterking door innovatie. Daarnaast wordt onverminderd ingezet op de regelingen die in het bijzonder op het noordelijk bedrijfsleven zijn gericht: de IPR-uitbreiding en de NIOF. De overige maatregelen uit het thema 'versterking van de marktsector' worden gesloten.

In het afgelopen jaar is de belangstelling voor het thema innovatie sterk gegroeid. Dat heeft geleid tot verdere bewustwording rond het belang van innovatie voor economische structuurversterking. Innovatie is nodig om de Europese lange termijn groeidoelstellingen, zoals die verwoord zijn in de Lissabon-strategie, te kunnen realiseren. Niet alleen vanuit Brussel, maar ook het rijk heeft extra inzet gepleegd op het thema innovatie. Dit blijkt uit het feit dat de Minister-President voorzitter is van het Landelijk Innovatieplatform, en ook uit de Nota 'Pieken in de Delta'. In deze nota is zwaar ingezet op innovatie.

Uit de tussentijdse evaluatie van het Kompas in 2003 bleek glashelder dat op het gebied van innovatie het noorden een forse inhaalslag te maken heeft ten opzichte van de rest van Nederland. Het noorden moet daarom niet wachten op de invoering van het nieuwe rijksbeleid, maar reeds nu versterkt inzetten. De achterstand is voor een belangrijk deel te verklaren uit het feit dat het Noorden een omvangrijk en gemiddeld klein MKB kent. Juist het MKB is de banenmotor van het Noorden. Daarom is innovatie in het MKB juist voor het Noorden van wezenlijk belang. Projecten die de kennisuitwisseling tussen bedrijven en kennisinstellingen bevorderen, worden gestimuleerd.

Nog in 2004 presenteert het SNN het Plan de Campagne Innovatie. Daarin is beschreven welke acties voor de jaren 2005-2006 worden ondernomen om een extra impuls te geven. Het blijkt dat Noord-Nederland in de Kompasperiode reeds veel heeft geïnvesteerd in innovatie. De noordelijke provincies maken bovendien gebruik van de mogelijkheden die Brussel biedt voor Innovatieve Actieprogramma's. In het Plan wordt aangekondigd dat het SNN ook voor de langere termijn plannen zal ontwikkelen.

Ondanks de reeds gepleegde inspanningen, is juist voor Noord-Nederland een extra impuls gewenst. Daarom is er in dit jaarprogramma voor gekozen circa € 12 mln. extra te programmeren voor de jaren 2005-2006. Deze inzet komt boven op de in totaal € 22,0 mln die in eerdere jaarprogramma's op het thema innovatie is ingezet.

Om de flexibiliteit van het programma te vergroten, zijn de maatregelen 'Generieke stimulering vernieuwende activiteiten in het MKB' en 'Gerichte stimulering van het bedrijfsleven' vanaf 2005 samengevoegd.

De IPR-uitbreiding en de NIOF-regeling worden onverminderd ingezet. Een recente evaluatie van de IPR heeft aangetoond dat het een effectief instrument is en doet wat er mee is beoogd. Ook de Noordelijke Innovatie Ondersteuningsfaciliteit (NIOF) loopt naar wens.

Andere maatregelen uit het thema 'Versterking marktsector' worden gesloten, wegens uitputting van de betreffende budgetten. Daarmee zullen naar verwachting de eerder gestelde doelen zijn bereikt.

Thema M.3.: Versterking van het arbeidsaanbod in Noord Nederland

Hoogwaardige arbeid is niet alleen een vestigingsfactor voor bedrijven, het is tevens een cruciaal element in een economie die in toenemende mate georiënteerd is op kennis en dienstverlening. De aansluiting tussen vraag en aanbod verandert voortdurend, waarbij een grotere flexibiliteit en employability kernbegrippen zijn. Deze upgrading van het arbeidspotentieel wordt bereikt door te zorgen voor een voortdurende aanpassing van de kwalificaties van het personeel. Daarnaast dient gewerkt te worden aan vergroting van de participatie door versterking van het aanbod. Voor de verbetering van het functioneren van de arbeidsmarkt worden de volgende vier actielijnen uitgezet:

- de dienstverlening aan nieuwe en sterk uitbreidende bedrijven verbeteren op het gebied van werving, selectie, scholing en begeleiding van nieuw personeel;
- de kwaliteitszorg voor personeel verbeteren. De kwaliteit van de medewerker is van cruciaal belang voor de onderneming. Periodiek nagaan hoe het is gesteld met bijvoorbeeld de kwaliteit van het personeel en met de arbeidsomstandigheden (monitoring) is gewenst. Het Noorden stimuleert bedrijven om deze activiteit een centrale plaats in de bedrijfsvoering te geven. Bij- en omscholing van personeel wordt bevorderd. De oprichting van arbeidspools kan daarbij stimulerend werken.
- het vergroten van de participatie. Er worden acties ondernomen om specifieke groepen naar de arbeidsmarkt te trekken (bijvoorbeeld vrouwen), groepen aan het werk te houden (veertig-plussers) en groepen te reïntegreren (gedeeltelijk arbeidsongeschikten). Ook het opzetten van eigen ondernemingen wordt gestimuleerd.
- de minder kansrijke werkzoekenden betrekken bij de arbeidsmarkt met speciale projecten en trajectbemiddeling.

Het thema "Versterking van het arbeidsaanbod in Noord Nederland" is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

M.3.1.b. Verbetering werking arbeidsmarkt (te sluiten);

M.3.2.d. Scheppen nieuwe werkgelegenheid (te sluiten);

Het Noorden kent relatief veel langdurig werklozen met een lage opleiding.

In 1999 vormde deze groep 34% (38.000 personen) van het totaal aantal werklozen. Daar staat tegenover dat banen op dit niveau steeds schaarser worden. Daarom is het noodzakelijk nieuwe werkgelegenheid - juist voor deze groep - te creëren.

Ontwikkelingen aan zowel de vraag- als de aanbodzijde maken het noodzakelijk de werking van de arbeidsmarkt te verbeteren. Deze maatregel richtte zich daarom op het professionaliseren van het human resourcebeleid, het ondersteunen van experimenten gericht op matching van vraag en aanbod en de afstemming van beroepsgericht onderwijs en bedrijfsleven.

De maatregel zal – met het in acht nemen van de stand van zaken van de uitvoering en het te verwachten volume aan projecten - worden gesloten.

M. 3.1.a. Vraaggerichte scholing;

M.3.2.a. Sluitende aanpak;

M.3.2.b. Sociale activering / reïntegratie;

M.3.2.c. Uitstroombevordering gesubsidieerde arbeid;

M.3.2.e. Basisdienstverlening Arbeidsvoorziening / Centra werk en inkomen;

M.3.2.f. Extra ID-banen.

Het SNN speelt bij de uitvoering van de maatregelen M.3.2.a,b,c,e en f geen of een zeer geringe rol. Daarom is voor deze maatregelen alleen een korte beschrijving van de inhoud gegeven. In het jaarlijkse bestuurlijk voortgangsoverleg tussen het kabinet en het SNN wordt bezien of de afgesproken financiële omvang van het arbeidsmarktbeleid in het Noorden wordt gehaald.

Concrete doelstellingen zijn beperkt voor dit thema geformuleerd, Alleen voor de maatregelen

M.3.1.b.en M.3.2.d is het effect bepaald voor wat betreft de uitgelokte investeringen. In

onderstaand overzicht is aangegeven welke de doelstellingen zijn.

	Doelstelling M.3.1.b	Doelstelling M.3.2.d	Doelstelling Totaal
Impact indicatoren			
bruto gecreëerde werkgelegenheid	PM	PM	PM
uitgelokte investeringen	14		14
totale investeringen	52	10	62
tijdelijke werkgelegenheid	PM		PM
Output indicatoren			
bedrijven die financiële bijstand ontvangen	PM		PM
projecten gericht op acquisitie bij bedrijven		PM	PM
Werkgelegenheidsinitiatieven		PM	PM
acties gericht op verbetering kinderopvang	PM		PM
acties gericht op aansluiting beroepsonderwijs	PM		PM
acties gericht op verdeling arbeid/zorg	PM		PM

Programmering 2005

De economische situatie kenmerkt zich door laagconjunctuur waardoor de meeste werkgevers op dit moment nauwelijks problemen hebben om op korte termijn geschikt nieuw personeel te vinden.

Wanneer de economie aantrekt, of de vergrijzing sterker doorzet zullen er in bepaalde bedrijfstakken personeelstekorten ontstaan.

De Kompas arbeidsmarktactiviteiten zijn in 2005 dan ook vooral gericht op het voorzien in de toekomstige arbeidsvraag en het arbeidsfit houden van het huidige (werkloze) arbeidspotentieel. Investeren in bijscholing, omscholing of verhoging van de instroom in de (beroeps)opleiding is van belang om het aantal mensen met de vereiste kwalificaties te vergroten. Daarnaast is het van belang de kennis en vaardigheden van mensen die nu niet aan het werk kunnen, vanwege het economische tij, te behouden. De uitdaging ligt in het ontwikkelen van ideeën waarin juist voor deze groep nieuwe werkgelegenheid wordt gecreëerd, eventueel met een tijdelijk karakter, maar met een blijvend (economisch) resultaat. In 2004 is het SNN in 2004 een plan opgesteld gericht op het verhogen van de scholingsgraad; de versterking van de structuur van het beroepsonderwijs; het voorkomen van voortijdig schoolverlaten en verbetering van de aansluiting van onderwijs en de behoeften van het bedrijfsleven. Belangrijk aandachtspunt is de versterking van de beroepskolom (VMBO-MBO-HBO) via doorlopende leerlijnen. Afhankelijk van de reactie van de minister van OCW op deze voorstellen, hopen wij in 2005 te starten met de uitvoering van de voorstellen. In het kader van de maatregel vraaggerichte scholing is in 2004, in samenwerking tussen SNN en SZW, het ESF pilotproject gestart gericht op scholing van werkenden en werkzoekenden. De uitvoering van de pilot moet voorzien in drie doelstellingen: realiseren organiserend vermogen, realiseren extra deelnemers aan scholing en extra ESF-aanvragen. In het eerste kwartaal van 2005 zal de pilot worden geëvalueerd. Voor het eerste jaar is als doelstelling geformuleerd dat minimaal 500 extra personen aan scholingstrajecten in Noord-Nederland deelnemen. Bij succes zal het project nog twee jaar worden voortgezet. Op het gebied van HRM zijn in 2004 de mogelijkheden onderzocht om het bedrijfsleven te ondersteunen bij het opzetten van projecten. Het gaat bijvoorbeeld om het initiëren van een project en het uitschrijven van een tender voor projectontwikkeling. In 2005 zullen acties geïmplementeerd worden.

Thema M.4.: Optimaliseren Noordelijke Ontwikkelingsas (NOA)

Het Noorden heeft een veelzijdig logistiek netwerk. De basis hiervan vormen twee internationale transportassen voor wegvervoer. De A6 en A7 leiden vanuit de Randstad via Lelystad, Heerenveen en Groningen naar Noord-Duitsland, Scandinavië en Oost-Europa. De A28 en de A37 leiden vanuit de Randstad via Amersfoort, Zwolle, Hoogeveen en Emmen naar Noord-Duitsland en Scandinavië. Het Noorden beschikt daarnaast over twee hoofdvaarwegen, de vaarweg Lemmer - Delfzijl - Duitsland en de vaarweg Meppel - Ramspol. Voor de diversiteit van het logistieke netwerk in het Noorden zijn ook de havens van belang. Er zijn twee (zee)havencomplexen Eemshaven/Delfzijl en Harlingen. Binnenhavens, zoals die van Coevorden, Drachten, Groningen, Heerenveen, Leeuwarden, Meppel en Sneek bieden faciliteiten voor het transport over water. Voor de overslag van weg-, water- en railtransport beschikt het Noorden over terminals, namelijk een bovenregionaal knooppunt in Veendam, en regionale knooppunten in Coevorden, Eemshaven, Groningen, Harlingen, Leeuwarden en Meppel. Het railnet en de regionale luchthaven Groningen Airport Eelde completeren het logistieke netwerk van het Noorden. Daarmee zijn in het Noorden alle vervoersmodaliteiten aanwezig.

Noordelijke ontwikkelingsas.

Van groot strategisch belang is de aanleg van de snelle Zuiderzeelijn: (spoor)verbinding Schiphol - Amsterdam - Lelystad - Heerenveen - Groningen. Volgens de afspraken met het Kabinet van 16 april 1998 gaat de aanleg van start vóór 2010. De reistijdwinst die dankzij een dergelijke verbinding optreedt, is zodanig fors dat kan worden gesproken van een structurerende werking, waardoor het aannemelijk is dat veranderingen in het verplaatsingspatroon optreden. Op termijn wordt doortrekking van de snelle verbinding naar Bremen/Hamburg voorgestaan. De technische variant voor de snelle (spoor)verbinding is onderwerp van de geïntegreerde Tracé/MER-aanbestedingsprocedure, die wordt uitgevoerd in de periode 2004 t/m 2008 (zgn. planstudiefase). Inzet van het kabinet en de regionale overheden is uitvoering in de vorm van magneetzweefbaan dan wel hogesnelheidslijn. Op voorhand kan worden gesteld dat uitvoering in een van deze twee snelste varianten voor de schaal van het Noorden een aantal grote voordelen biedt. Dat opent het perspectief van knooppuntontwikkeling voor plaatsen als Groningen, Drachten en Heerenveen (koppeling met railverbindingen naar Leeuwarden en Meppel).

De snelle Zuiderzeelijn vormt een dragend element in de opbouw van de Noordelijke ontwikkelingsas. De betrokken provincies en gemeenten zullen de ruimtelijk-economische effecten van de snelle Zuiderzeelijn vertalen in een gezamenlijk ruimtelijk masterplan.

Verkeersinfrastructuur.

In de stadsgewesten Groningen/Assen en Leeuwarden is de bereikbaarheid nu al problematisch. Op het gedeelte van de A28 tussen Meppel en de aansluiting op de A50 bij Hattemerbroek - de flessenhals van het Noorden - stijgt de congestiekans op korte termijn tot boven de landelijke norm van 5%. Oplossing van deze problemen heeft in het Bereikbaarheidsprofiel Noord-Nederland dan ook de grootste prioriteit gekregen. Eind 2004 vindt bestuurlijk overleg plaats tussen de minister van V&W en het SNN over de voortgang van de projecten en de MIT-procedures.

Het thema "Optimalisering internationale transportassen en verbetering bereikbaarheid economische kernzones" is uitgewerkt in de volgende maatregelen.

M.4.1. Optimaliseren internationale transportassen/

M.4.2. Verbeteren bereikbaarheid economische kernzones

Programmering 2004

N37 verdubbeling traject Hoogeveen-Emmen-Duitse grens

De verdubbeling van het traject Hoogeveen – Emmen is voltooid in 2000. In de brief van de minister van V&W van 27 november 2001 zijn over de verdubbeling van het traject Holsloot – rijks grens aanvullende afspraken vastgelegd. Volgens de afspraken worden financieel noodzakelijke versoberingen zodanig toegepast, dat er een tot autosnelweg uitbreidbare 2 x 2-autoweg ontstaat. Bij de technische en planologische voorbereiding en de grondverwerving wordt de optie van de mogelijke uitvoering als autosnelweg direct meegenomen. In het MIT 2004 is voor het totale project een taakstellend budget van € 158 mln. opgenomen. Opzet is een aanbesteding als autosnelweg, met een alternatieve inschrijving als dubbelbaans autoweg.

De uitvoering is een jaar vertraagd en vindt nu plaats in 2005-2006, zodat de openstelling niet volgens de afspraken in Langman kan plaatsvinden in 2005. In 2006 wordt het project afgerond.

N34: ombouw traject Emmen – Anloo tot 1 x 2 autoweg.

De ombouw betreft geen zelfstandig MIT-project. De meerjarenfinanciering is geregeld binnen het budget "Beheer en onderhoud" van Rijkswaterstaat, directie Noord-Nederland. Het totaalbudget bedraagt € 38,5 mln..

Het deelproject kruising Borger is ernstig vertraagd. Aanvankelijk door de planologische inpassing en nu door bezwaren tegen de kapvergunning. De raad van Borger-Odoorn heeft gevraagd drie technische varianten bij de afweging te betrekken. De procedures zullen niet voor 2005 zijn afgerond. De planologische procedure voor een tunnel onder de N34 bij Drouwen is nagenoeg afgerond. De werkzaamheden zullen in 2005 starten. De ontwerpfase voor de reconstructie van het verkeersplein Gieten is inmiddels gestart. Ook voor de reconstructie van de aansluitingen bij Ees zijn verschillende oplossingsrichtingen uitgewerkt.

De werkgroep, waarin naast medewerkers van Rijkswaterstaat ook medewerkers van de gemeente Borger-Odoorn en de provincie Drenthe zitting hebben, heeft een voorkeursvariant uitgewerkt.

De verschillende consequenties van deze variant worden Rijkswaterstaat geanalyseerd. De werkgroep zal, na goedkeuring door Rijkswaterstaat, in overleg met alle betrokkenen deze variant in 2004 verder uitwerken. Als gevolg van de ingrijpende planologische procedures staat 2007 als afgesproken jaar van gereedkomen van de totale ombouw onder druk. De planning van Verkeer en Waterstaat is er nog steeds op gericht de ombouw, conform de Langman-afspraken, gereed te krijgen in 2007.

A7-zuidelijke ringweg Groningen eerste en tweede fase.

De 1e fase ZRG is in uitvoering. Uitgangspunt is dat vóór de vertraagde einddatum 2009 de werkzaamheden binnen de in het MIT beschikbaar gestelde budgetten zijn uitgevoerd. In het MIT 2004 is een taakstellend budget opgenomen van € 116 mln.. De oplevering was gepland in 2007. In het MIT 2004 is als gevolg van bezuinigingen aangekondigd dat de start van de uitvoering van het Langmanpakket met 1 jaar wordt vertraagd en dat de oplevering zelfs met 2 jaar is uitgesteld tot 2009. Bovendien is het taakstellend budget met € 6 mln. verlaagd.

In het kader van het voorontwerp-tracébesluit voor de 1e fase is in voorjaar 2000 besloten de start van de procedure voor het tracébesluit voor de 2e fase door te schuiven naar 2007. Het Ministerie van V&W heeft ten aanzien van de 2e fase een voorkeur uitgesproken voor de zgn. C3-variant. In het collegeprogramma van de provincie Groningen is opgenomen dat de Zuidtangent niet meer wordt nagestreefd. Het totaal wordt aangeduid als integraal maatregelenpakket

Bereikbaarheidsstrategie Assen-Groningen (BAG). Eind 2002 is tussen het SNN en de minister van V&W is afgesproken dat de planning van de planprocedures voor de 2^e fase van de A7-werken nader zullen worden gezien in samenhang met de uitkomsten van de gezamenlijke beoordeling van de resultaten van de verkenning van de problematiek van het Kolibri OV-netwerk.

Gelet op het beleid van de Nota Mobiliteit heeft de regio zich beraden over een mogelijk betere benutting van de huidige ZRG.

Na een eerste verkenning is de conclusie dat op het bestaande tracé van de Zuidelijke Ringweg in 2020 een met het huidige afwikkelingsniveau vergelijkbare verkeerssituatie kan worden gerealiseerd, indien aanvullend aan de 1ste fase ZRG € 300 tot € 400 mln. wordt geïnvesteerd. De regio stelt voor deze verkenning uit te werken en te betrekken bij de afgesproken evaluatie in 2007.

De regio geeft de hoogste prioriteit aan de realisatie van de 1^e fase van het project Kolibri OV-netwerk.

Twee onderdelen van het Kolibri OV-netwerk zijn opgenomen in het MIT als onderdeel van het programma regionale en lokale infrastructuur: de verbinding Groningen-CS –Zernike en de aanpak stationsvoorziening Groningen CS . Voorts is de regio is gestart met de planstudie voor het nieuwe station Europapark. De regiovisie Groningen-Assen is geactualiseerd; in het fonds regionale bereikbaarheid is door rijk en regio elk 10 mln. gestort. Afgesproken is in 2007 vervolgspraken te maken over de Zuidelijke Ringweg Groningen. Daartoe worden de meerjarenafspraken exploitatie openbaar vervoer, de 1e fase ZRG en het dan gerealiseerde deel van het Kolibri OV-netwerk geëvalueerd.

A7: Zuidelijke omlegging Sneek .

In de brief van de minister van V&W van 27 november 2000 zijn voor dit project aanvullende afspraken vastgelegd. In het MIT 2004 is het taakstellend budget bepaald op € 71 mln.. Het regionale aandeel is € 22,7 mln.. Het project is volgens aanvullende afspraak gereed in 2013. Provincie Fryslân treedt op als trekker van de planstudie. De minister van V&W is bereid een tracébesluit te nemen, indien uit de studie blijkt dat dit realiseerbaar is binnen het taakstellend budget, dan wel dat eventuele meerkosten niet ten laste komt van de begroting van het Ministerie van V&W. Inmiddels heeft de provincie Fryslân zich bereid verklaard het rijksaandeel voor te financieren. De uitvoering van de werken kan daardoor worden versneld naar de periode 2005-2009. Na de zomer 2003 wil de provincie het plan in de vorm van een Ontwerp Tracé Besluit (OTB) opleveren, voorzien van een door Rijkswaterstaat geaccordeerde raming.

N31: verdubbeling traject Leeuwarden – Drachten, 2e fase

In de brief van de minister van V&W van 27 november 2000 zijn aanvullende afspraken vastgelegd. In het MIT 2003 is een taakstellend budget opgenomen van € 119 mln.. De nagestreefde brede publiek-private samenwerking (PPS) heeft geleid tot een aanmerkelijke vertraging van de start van de uitvoering. Bij de aanbesteding wordt getracht een deel van het tijdsverlies te compenseren door versnelde uitvoering. Inmiddels loopt de uitvoering.

Hoofdvaarweg Lemmer – Delfzijl: uitbouw tot CEMT-klasse Va, 1e fase.

Voor dit project is het totale taakstellende budget (rijksbijdrage) € 121 mln.. Het project wordt in het MIT 2004 gedeeltelijk opgenomen in het Planstudieprogramma met een taakstellend budget van € 110 mln. (exclusief spoorburg Sauwerd). Daarnaast zijn enkele “no regret maatregelen” à € 11 mln. naar het realisatieprogramma overgebracht. De bijdrage van derden bedraagt € 18,2 mln.

Als jaar van oplevering geldt nu 2011, een vertraging onder andere vanwege het later gereed komen van deze planstudie. De geraamde projectkosten waren € 127 mln., maar bedragen inmiddels € 190 mln.. De kostenstijging wordt voor ongeveer € 6 mln. veroorzaakt door indexering en € 20 mln. door gewijzigde wet- en regelgeving. Ook ontstaat een financiële tegenvaller omdat de verwachte schadevergoeding op grond van de "Bodemdaling door aardgaswinning" lager lijkt uit te vallen. Gezien de stijgende ramingen wil het ministerie van V&W pas een realisatiebesluit te nemen als de mogelijke alternatieven bekend zijn, de financiële risico's en de gehele samenhang van het project bekend is. Het ministerie van V&W heeft bij brief van 20 augustus 2002 ingestemd met de uitvoering van een aantal maatregelen ("No regret maatregelen"). Die zijn gericht op het verruimen van het Van Starckenborghkanaal en het Prinses Margrietkanaal tot een minimum klasse Va-profiel. Voor de periode tot en met 2004 is hiervoor een bedrag van € 11 mln. beschikbaar gesteld.

Het Ministerie van V&W stemt niet in met het ophogen van het budget met de kostenstijgingen vanwege de gewijzigde regelgeving. Het voorstel voor de bekostiging van de vervanging van de brug Stroobos is ook niet geaccepteerd, aangezien het deels om onderhoudswerkzaamheden gaat en de prioritering ten opzichte van andere planstudiemaatregelen nog niet helder is.

Het rijk stelt voor om in het kader van de definitieve planstudie voorsnog uit te gaan van de financiering van de deze brug uit het aanlegprogramma. Besluitvorming over de brug Stroobos en de kostenstijgingen zullen integraal worden beoordeeld als de planstudie is afgerond.

Onlangs is de planstudie vaarweg Lemmer-Delfzijl afgerond. Aangegeven is welke verbeteringsmaatregelen in de periode tot 2011 (fase 1) noodzakelijk zijn om de vaarweg uit te bouwen tot klasse V-a vaarweg en het verhogen van de bruggen naar 3-laags containervaart. De regio is in afwachting van het realisatiebesluit in 2004 en wil afspraken maken over fase 2 waarin de vaarweg volwaardig klasse-V profiel krijgt en de bruggen geschikt worden gemaakt voor 4-laags containervaart.

A28: capaciteitsuitbreiding traject A50 – Zwolle – Meppel en kortsluiting A28/A32.

Op de A28 wordt nabij Zwolle een derde "dynamische rijstrook" gerealiseerd in het kader van de zgn. "benuttingmaatregelen". Deze 1e fase van de benuttingmaatregelen, d.w.z. voor het wegvak Zwolle Zuid tot en met de aansluiting N34, wordt uitgevoerd in de periode 2003 - 2005. Het project benutting 2de fase Meppel-Zwolle is in de begroting V&W 2004 opgenomen als één van de projecten die in het kader van de Spoedwet Wegverbreding 2de fase uitgevoerd zullen gaan worden. Daarnaast voorziet het deelproject kortsluiting A28/A32 in de ombouw van het knooppunt Lankhorst door aanleg van twee nieuwe verbindingsslussen (A28 noord en A32 noord) in combinatie met verkeerswerende maatregelen op de N851.

Tijdens overleg op 19 november 2002 tussen de minister en het SNN is afgesproken dat rijk en regio gezamenlijk een planstudie starten naar de structurele oplossing voor de A28 en de kortsluiting bij Meppel. De regio draagt de helft bij in de kosten van de planstudie. Rijk en regio hebben op 6 maart 2003 een intentieverklaring ondertekend over de gezamenlijke aanpak van de planuitwerking.

De afspraken tussen het SNN en de minister van V&W (in 2002 en 2003) hebben in het voorjaar van 2004 geleid tot het regionale Bestuurlijk Overleg Projecten A28 . In dit overleg vindt de planvoorbereiding voor de planstudie structurele maatregelen, voor de ombouw van knooppunt Lankhorst en voor de 2e fase benuttingsmaatregelen plaats.

De startnotitie structurele maatregelen is eind 2004 gereed zodat na vaststelling door de minister begin 2005 kan worden gestart met de Trajectnota/MER die eind 2007 gereed is. In 2009 is dan het eindconcept Tracébesluit gereed. De op basis van procedure geraamde start van de bouw is daarmee 2011. Getracht wordt de Tracéwet-procedure te versnellen.

De ombouw Lankhorst doorloopt alleen de bestemmingsplanprocedure. Voor de verdere uitvoering van de 2e fase benuttingsmaatregelen en de ombouw van knooppunt Lankhorst moet het Hoofdkantoor van Rijkswaterstaat (Programmadirectie Fileplan ZSM) in het voorjaar van 2005 het technisch plan en de raming van kosten goedkeuren. Beide projecten kunnen dan in 2006 in uitvoering worden genomen.

N31: “haak” om Leeuwarden.

Het project is in het MIT 2003 opgenomen in het planstudieprogramma. Het taakstellend budget is nog niet bepaald. De raming van de projectkosten is afhankelijk van het te kiezen alternatief minimaal € 151 mln. en maximaal € 207 mln.. De bijdrage van de regio is € 36 mln..

Het tracébesluit is voorzien in 2005. Voor de periode tot en met 2010 zijn voor het project geen gelden gereserveerd. Volgens het MIT is de start van de realisatie na 2010. De 1e fase van het project omvat € 72,60 mln..

Rijkswaterstaat is initiatiefnemer, de gemeente Leeuwarden heeft het initiatief bij de 1e fase van de planstudie. De minister van V&W heeft een rijksbijdrage van 50% toegezegd in de kosten van de planstudie.

Overeenkomstig de afspraken wordt de Trajectnota/MER opgesteld. Het voorlopige tracé en de kostenraming (€ 255 mln) zijn opgesteld, volgens planning wordt de rapportage oktober 2004 afgerond. De minister is hierover geïnformeerd en is reeds gevraagd om daar rekening mee te houden bij het opstellen van het MIT 2005. Reden voor de gewenste spoedige realisatie is dat de ruimtelijke en economische ontwikkeling van Leeuwarden aan de zuidzijde van de stad sterk afhankelijk is van het tijdig gereedkomen van de Haak. In verband hiermee moet de realisatie bij voorkeur in 2007 starten. Het SNN kent hoge prioriteit toe aan de realisatie van het project ingeval extra middelen voor infrastructuur beschikbaar komen. De minister heeft in 2002 toegezegd, dat indien de gewenste versnelling van de realisatie van de 1e fase van het project geen doorgang kan vinden, de middelen zo spoedig mogelijk in de periode na 2010 zullen worden ingepland. De regio heeft zich bereid verklaard met het rijk de mogelijkheid van voorfinanciering te bekijken, wanneer de Haak in 2011 in het MIT opgenomen zou worden.

N33: verdubbeling traject Assen – Veendam – A7

De resultaten van de regionale voorverkenning zijn in april 2000 aangeboden aan de minister van Verkeer en Waterstaat met het verzoek om opname van het project in het MIT.

In de reactie van november 2000 op de voorverkenning erkent de minister et verkeersveiligheidsprobleem, vooral op het gedeelte Assen – Veendam – Zuidbroek (A7). In het kabinetsstandpunt van 20 november 2001 over het rapport van de Commissie Structuurversterking Veenkoloniën (Commissie Hoekstra) wordt toegezegd de mogelijkheid van een vervroegde aanpak van de verkeersveiligheid op de N33 te bezien in overleg met de betrokken lagere overheden. Tijdens het overleg van 19 november 2002 tussen de minister V&W en het SNN is afgesproken te bezien of er in het kader van Beheer en onderhoud en Duurzaam Veilig 2 “slimme maatregelen” genomen kunnen worden ter verbetering van de verkeersveiligheid. Volgens afspraak in het landsdeeloverleg 2003 is door het rijk € 860.000,- beschikbaar gesteld voor korte termijnmaatregelen. Als gevolg van het amendement Hofstra/Mastwijk is nog eens € 1,71 mln. extra beschikbaar gesteld voor de aanpak van de verkeersonveiligheid op de N33/N34. Over de uitvoering vindt overleg plaats met RWS Noord-Nederland.

Voorts heeft de regio samen met het bedrijfsleven volgens afspraak in het landsdeeloverleg 2003 een ontwikkelingsplan N33 opgesteld waarin maatregelen worden voorgesteld voor het op orde brengen van de N33. De regio wil eind 2004 afspraken maken over een innovatieve aanbestedingsprocedure, waarbij de uitvoering wordt gekoppeld aan de ruimtelijk-economische ontwikkeling in het gebied. Deelprojecten zijn het optimaliseren van de knoop A28-N33 Assen-zuid als onderdeel van de regiovisie Groningen-Assen, en de gebiedsontwikkeling langs de N33 tussen Veendam en Zuidbroek met benutting van grondexploitatie om het gewenste eindbeeld te realiseren.

Zuiderzeelijn.

Het kabinet heeft op 21 december 2001 besloten tot uitvoering van de planstudie voor de Zuiderzeelijn. Het heeft daarbij de voorkeur uitgesproken voor de snelste alternatieven magneetzweefbaan of hogesnelheidslijn, omdat zij de grootste bijdrage leveren aan de projectdoelstellingen. De voor de planstudie vereiste samenwerking tussen rijk en regio is vastgelegd in een ontwerp-samenwerkingsovereenkomst. Daarin zijn naast de gezamenlijke projectorganisatie vastgelegd zaken als de verdeling van bevoegdheden en risico's, de overheidsbijdragen en hoofdlijnen van de geïntegreerde Tracé/MER-aanbestedingsprocedure. De betrokken raden en staten hebben in juni 2002 en december 2002 (Almere) ingestemd met de ontwerp-overeenkomst. Aanvullende besluitvorming heeft plaatsgevonden medio 2004. Het kabinet heeft in april 2004, mede in samenhang met de ontwikkeling van de nota Ruimte de gemaakte afspraken nogmaals bevestigd, inclusief de gereserveerde rijksbijdrage.

De Samenwerkingsovereenkomst zal worden ondertekend nadat de Tweede Kamer de ontwerp-overeenkomst heeft behandeld in samenhang met het eindrapport van de Tijdelijke Commissie Infrastructuur. Aansluitend vindt in het voorjaar van 2005 de vaststelling plaats van het Programma van Eisen (2e go/no go-besluit). De start van de Prijsvraag is voorzien omstreeks april/mei 2005. De besluitvorming over de resultaten van de Prijsvraag (3e go/no go-besluit) is gepland begin 2006.

A31 Duitsland en de E 233.

Op 19 maart 2001 zijn de overeenkomsten getekend, waarin het akkoord is vastgelegd tussen de Bondsregering, de deelstaat Nedersaksen, de Duitse en Nederlandse regionale partners en het regionale bedrijfsleven over de financiering van de versnelling van de voltooiing van het sluitstuk in de A31. De totale Nederlandse bijdrage bedraagt € 11,95 mln.. De uitvoering van het project is gestart in maart 2001 en verloopt voorspoedig. Het project is eind 2004 gereed, een jaar eerder dan gepland.

De betrokken Duitse overheden streven er naar de kortsluiting van de E233 tussen de A37 en de A31 ook in 2005 te hebben verdubbeld. Inmiddels is ook de verdubbeling van de E233 -gedeelte Meppen (A31) tot aan Cloppenburg (A1)- in het Duitse verkeerswegenplan (Bundesverkehrswegeplan 2003) opgenomen. De financiering moet nog worden geregeld.

Deelprogramma S: Stedelijke Centra

Het deelprogramma "Stedelijke Centra" is uitgewerkt in de volgende thema's:

- S.1. Vroegtijdige ontwikkeling van stadslandschappen t.b.v. wonen en werken;**
- S.2. Woningvoorraad kwalitatief en kwantitatief afstemmen op de vraag;**
- S.3. Bestaande werkgebieden (met name stationslocaties) op peil houden resp. nieuwe impulsen geven;**
- S.4. Geven van een kwaliteitsimpuls aan de binnensteden en versterking van de stedelijke voorzieningen;**
- S.5. Versterking hoger onderwijs en aanwezige kennis productief maken;**
- S.6. Bereikbaarheid van de (binnen)steden waarborgen.**

Thema S.1.: **Vroegtijdige ontwikkeling van stadslandschappen ten behoeve van wonen en werken**

Met volop ruimte en relatief lage prijzen op een vrij ontspannen woningmarkt kent het Noorden een gunstige uitgangssituatie voor goed wonen.

Nogal eens wordt bij de keuze van woning aan het buitengebied de voorkeur gegeven boven de stad. Daardoor moeten landschappen en vitale agrarische gebieden langzaam maar zeker wijken voor dorpsuitbreidingen, terwijl het contrast tussen de ruimte en de stedelijke gebieden nu juist een voor het Noorden zo kenmerkende kwaliteit is. Het Noorden wil dan ook de aantrekkingskracht van de steden op woningzoekenden vergroten door te investeren in hoogwaardige woonlocaties. Deze locaties kenmerken zich door lage woningdichtheden, het samengaan van wonen en werken en het verweven van natuur en recreatie in de stad. Voorinvesteringen zijn nodig in landschappelijke elementen, de woningbouw wordt in het ontstane landschap ingepast.

Het verder ontwikkelen van stadslandschappen voor toekomstige woongebieden en bedrijvenparken is vooral van belang voor de prioritaire steden Groningen, Leeuwarden, Assen en Emmen. Het gaat om voorinvesteringen in landschapsbouw, watersystemen/stedelijk waterbeheer, enzovoort. Hiervoor zijn geen EZ- of EFRO-middelen beschikbaar.

Het thema "Vroegtijdige ontwikkeling van stadslandschappen ten behoeve van wonen en werken" is uitgewerkt in de volgende maatregel:

S.1.1. Voorinvesteren t.b.v. ontwikkeling stadslandschappen voor toekomstige woongebieden en bedrijvenparken

Realisering van stadslandschappen door het doen van landschappelijke ingrepen t.b.v. het creëren c.q. het in gang zetten van de ontwikkeling van nieuwe woon- en werkgebieden in de economische kernzones. Stadslandschappen kenmerken zich door de lage woningdichtheden (het aantal woningen per vierkante kilometer is klein), een samengaan van wonen en werken en het verweven van natuur en recreatie. Stadslandschappen bieden aantrekkelijke woon- en werklocaties.

Wat betreft de werklocaties is er een duidelijke samenhang met de doelstelling van maatregel M.1.1.a. (“zorg dragen voor een voldoende kwalitatief en kwantitatief aanbod van bovenregionale bedrijventerreinen”) Prioriteit binnen deze maatregel wordt gegeven aan gebieden zonder grote landschapswaarden, waar echter de behoefte aan concurrerende woon- en werkmilieus groot is.

Programmering 2005

In 2005 zal verder gewerkt worden aan het uitvoeringsgereed maken van projecten als Meerstad en Zuidlanden en zal in overleg met betrokken departementen worden gezocht naar co-financieringsmogelijkheden door het rijk.

Thema S.2.: Woningvoorraad kwalitatief en kwantitatief afstemmen op de vraag

Voor de stedelijke centra in de noordelijke kernzones is de herstructurering van de naoorlogse woonwijken een grote opgave. Het gaat om een duurzame verbetering waarbij ook de kwaliteit van de woonomgeving, het voorzieningenniveau en functiemenging belangrijke onderdelen zijn. De betreffende wijken kunnen dan weer concurreren met de woongebieden aan de rand van en buiten de stedelijke centra. Binnen deze maatregel zijn geen EZ/Kompas- en EFRO-middelen beschikbaar. Wel zijn ISV-middelen opgenomen in het Kompas, maar de beslissingsbevoegdheid hierover ligt bij de afzonderlijke provincies dan wel de rechtstreekse gemeenten. In het kader van de MTR is afgesproken dat vanuit het SNN bevorderd wordt dat de ISV-middelen en EZ/Kompasmiddelen meer gecombineerd worden ingezet. En dan gaat het niet alleen om de inzet van ISV-middelen voor de herstructurering van woonwijken, maar ook om de inzet van deze middelen voor (grootschalige) stedelijke ontwikkelingslocaties waarmee een impuls kan worden gegeven aan de stedelijke economie. Het thema “Woningvoorraad kwalitatief en kwantitatief afstemmen op de vraag” is uitgewerkt in de volgende maatregel:

S.2.1. Herstructurering naoorlogse woonwijken in de stedelijke centra van de noordelijke kernzones.

Veel naoorlogse wijken in de steden voldoen niet meer aan de kwaliteitsbehoefte van de consument, doordat deze wijken gekenmerkt worden door een eenzijdige en goedkope woningvoorraad. De bewoners trekken weg, er ontstaat leegstand en het draagvlak voor wijkvoorzieningen neemt af. Om dit proces te stoppen of zo mogelijk om te keren zal het woonmilieu aanzienlijk moeten worden verbeterd. Het streven is er hierbij opgericht om tot een duurzame verbetering te komen, waarbij ook de verhoging van de kwaliteit van de woonomgeving, het voorzieningenniveau en functiemenging belangrijke aspecten zijn. Dit kan bereikt worden door:

- Vergroten differentiatie woningbestand door renovatie/upgrading, sloop, verkoop en nieuwbouw in verschillende prijsklassen.
- Het stimuleren van kleinschalige (dienstverlenende) bedrijvigheid.
- Het verbeteren van het (openbare) leefmilieu door verbeteren groenvoorzieningen, verbeterde maatschappelijke voorzieningen en menging van functies.

Programmering 2005.

In het jaar 2005 zal de uitvoering van de ISV/GSB programma's en projecten uit de periode 2000-2004 worden afgerond en zal een begin worden gemaakt met de uitvoering van de nieuwe ISV/GSB periode 2005-2009. Hiervoor zijn in 2004 de beleidskaders vastgesteld door de provincies en de GSB-steden Groningen, Leeuwarden en Emmen.

Thema S.3.: Bestaande werkgebieden (met name stationslocaties) op peil houden respectievelijk nieuwe impulsen geven

Stationsgebieden in de noordelijke steden zijn bij uitstek geschikt voor het huisvesten van dienstverlenende bedrijven, publieke voorzieningen en hoogwaardige wooncomplexen. Teneinde de gebieden optimaal in te richten voor de toekomstige functies is vernieuwing van de terreinen nodig, zoals de sanering van vervuilde terreinen en ingrijpende aanpassingen aan de infrastructuur. Prioriteit wordt gegeven aan de stationsgebieden van de grote steden Groningen, Leeuwarden, Emmen en Assen. In aanvulling hierop en in tweede instantie komen projecten voor ondersteuning in aanmerking als de stations liggen aan een doorgaande intercity- of internationale spoorverbinding. Het betreft hier de stationsgebieden van Heerenveen, Hoogeveen, Meppel, Hoogezand en Winschoten. Het thema "Bestaande werkgebieden (met name stationslocaties) op peil houden respectievelijk nieuwe impulsen geven" is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

S.3.1. Vernieuwing stationsgebieden (te sluiten);

Het doel van deze maatregel is - vanwege de niet-optimale aansluiting met het eigenlijke stadscentrum - vernieuwing en herontwikkeling van het station en de omliggende terreinen en zo nodig bodemsanering, bedrijfsverplaatsing en infrastructuraanpassingen te realiseren. De maatregel zal – met het in acht nemen van de stand van zaken van de uitvoering en het te verwachten volume aan projecten - worden gesloten.

S.3.2. Functieverandering niet goed gesitueerde bedrijventerreinen.

In binnensteden en nabij stationslocaties liggen verspreid kleine, soms verpauperde bedrijventerreinen die moeten worden herbestemd. Sanering van vervuilde grond kan hierbij aan de orde zijn. Veelal kunnen de (hoge) investeringen worden niet gedekt uit de verkoop van de bouwrijpe gronden en is de inzet van subsidie noodzakelijk. Het afgelopen decennium zijn reeds tientallen van dit soort herbestemmingprojecten uitgevoerd, merendeels als onderdeel van grotere stadsvernieuwingsprojecten. In de komende jaren zijn in de stedelijke centra binnen de kernzones nog een aantal locaties met functieverandering aan de orde.

De doelstellingen zijn - wat betreft de effecten - voor dit thema geformuleerd in termen van werkgelegenheid en uitgelokte investeringen. Een belangrijke outputindicator is de m2 gerealiseerd kantooroppervlak. In onderstaand overzicht is aangegeven welke de doelstellingen zijn.

	Doelstelling S.3.1.
Impact indicatoren	
bruto gecreëerde werkgelegenheid	1.050
uitgelokte investeringen (miljoenen euro)	88
totale investeringen (miljoenen euro)	145
tijdelijke werkgelegenheid	1.611
Output indicatoren	
m2 nieuw ontwikkeld kantooroppervlak	153.000
m2 gerevitaliseerd kantooroppervlak	153.000

Programmering 2005

Vernieuwing en herontwikkeling van de stationsgebieden is een complexe zaak, waarbij kantoorontwikkeling een belangrijke rol speelt. Door de economische recessie is de kantoorontwikkeling gestagneerd. Nieuwe projecten zullen gedurende de looptijd van het Kompas niet of nauwelijks worden ontwikkeld, alleen het project "Ontwikkeling stationsgebied Winschoten" wordt voorbereid.

Het budget voor de maatregel S.3.1. wordt aanzienlijk verkleind (- €10.4 mln.).

Voor de functieverandering niet goed gesitueerde bedrijventerreinen zijn geen EZ/Kompas- en EFRO-middelen beschikbaar. Wel kunnen gemeenten, indien het een functieverandering van bedrijventerrein naar kantoorterrein betreft, in beginsel wel aanspraak maken op EZ/Kompas- en EFRO-middelen uit maatregel M 1.1.b. Revitalisering bedrijventerreinen uit het deelprogramma economische kerngebieden/ versterking marktsector.

Thema S.4.: Geven van een kwaliteitsimpuls aan de binnensteden en versterking van de stedelijke voorzieningen

Stedelijke voorzieningen, cultuur, onderwijs, monumenten en musea maken dat binnensteden veel mensen aantrekken en zodoende van grote economische betekenis zijn. Deze positie is historisch bepaald maar daarmee nog niet vanzelfsprekend. De functie van de binnenstad als koop- en uitgaanscentrum behoeft voortdurend versterking. Het instandhouden van cultuurhistorische waarden is daarbij een constante zorg. Stedelijke voorzieningen trekken veel mensen aan. Dit geldt in de eerste plaats voor Groningen/Assen, Leeuwarden en Emmen, waarvan de invloedssfeer het noordelijk landsdeel overstijgt. De binnensteden van de overige stedelijke centra hebben een meer regionale functie, alleen door bepaalde voorzieningen of door de specifieke ligging kan de functie een wijdere strekking hebben.

Dit thema is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

S.4.1. Het aantrekkelijk houden / maken van het openbaar gebied van de noordelijke stadscentra met behoud / versterking van de cultuurhistorische waarden;

De binnensteden van de noordelijke, vier grote steden (Groningen, Leeuwarden, Emmen en Assen) hebben een landsdelige of zelfs (inter)nationale functie. De overige steden hebben een meer regionale functie. Het garanderen en verhogen van de kwaliteit van de binnensteden en de voorzieningen is essentieel om deze functie blijvend te waarborgen. Hiervoor zijn de volgende activiteiten gewenst:

- Het bij de tijd houden/maken van de openbare ruimte van de noordelijke binnensteden om daarmee de aantrekkelijkheid voor investeerders en gebruikers te handhaven c.q. te vergroten.
- Speciale aandacht voor de bereikbaarheid van de (binnen)stad omdat deze voor de economische functie cruciaal is: dus zorgen voor voldoende parkeergelegenheid, modern openbaar vervoer en aantrekkelijke fiets- en wandelroutes (samenhang met maatregel S.6. voor de prioritaire steden).
- Het instandhouden of weer in oude luister herstellen van binnenstedelijke elementen met monumentale of cultuurhistorische waarden.

In principe komen projecten in alle stedelijke centra voor ondersteuning in aanmerking. De binnensteden van Groningen, Leeuwarden, Assen en Emmen zijn evenwel prioritair.

S.4.2. Het versterken van het aanbod van stuwende toeristische, culturele en sportvoorzieningen.

Stedelijke voorzieningen, cultuur, monumenten, musea, etc. maken dat (binnen)steden veel mensen aantrekken en zijn zodoende van grote economische betekenis. De grote (> 100.000 bezoekers) toeristische en culturele en voorzieningen in de stedelijke centra van het Noorden zorgen voor een bezoekersaantal van tussen de 3 à 4 miljoen. De bezoekers van grote sportvoorzieningen en -evenementen komen daar nog bij (onder andere TT-circuit, Thialf). Deze maatregel richt zich op het versterken van het aanbod van voorzieningen, met name in de toeristisch-recreatieve sfeer, die een sterke impuls geven aan de stedelijke economie. Het gaat om grootschalige voorzieningen met een (inter-)nationale uitstraling. Projecten in de steden Groningen, Assen, Leeuwarden en Emmen zijn prioritair.

De doelstellingen zijn - wat betreft de effecten - voor dit thema geformuleerd in termen van werkgelegenheid en uitgelokte investeringen. In onderstaand overzicht is aangegeven welke deze doelstellingen zijn.

	Doelstelling S.4.1.	Doelstelling S.4.2.	Totaal Thema S.4.
Impact indicatoren			
bruto gecreëerde werkgelegenheid	-	-	
uitgelokte investeringen (miljoenen euro)	82	56	138
totale investeringen (miljoenen euro)	136	93	229
tijdelijke werkgelegenheid	1.600	1.100	2700
Output indicatoren			
nieuwe themaparken		PM	
nieuwe evenementen		PM	
gerealiseerde toeristische voorzieningen	PM	PM	

Programmering 2005

Uit de MTR blijkt, dat het aantrekkelijk houden/maken van het openbaar gebied van de noordelijke stadscentra met behoud/versterking van de cultuurhistorische waarden minder relevant gevonden wordt. De aanbeveling is terughoudend te zijn met het financieren van projecten binnen dit thema. In het "Kompas op Koers" heeft het SNN aangegeven het hier niet mee eens te zijn. Het SNN is van mening dat gemeenten door moeten gaan met het ontwikkelen van projecten onder deze maatregel. Tevens zal het SNN nog meer dan voorheen streven naar een gecombineerde inzet van ISV en EZ/Kompasmiddelen voor dit soort projecten.

Voor het versterken van het aanbod van stuwende toeristische, culturele en sportvoorzieningen zijn projecten in voorbereiding. De MTR is over deze projecten positief, zeker als ze bijdragen aan verdere ontwikkeling van het toerisme.

Thema S.5.: Versterking hoger onderwijs en aanwezige kennis productief maken

Voor een krachtige economische en sociaal-culturele ontwikkeling van het Noorden is niet alleen de materiële infrastructuur nodig, maar evenzeer een goede kennisinfrastructuur. Nederland is een kennisintensieve samenleving. Kennis vormt een belangrijke productiefactor.

De instellingen voor hoger onderwijs (universiteiten en hogescholen) vormen kenniscentra, waar onderwijs (initieel en post-initieel) gecombineerd wordt met onderzoek, advies en consultancy. Wisselwerking tussen hoger onderwijs, bedrijven, overheden en instellingen wordt krachtig gestimuleerd door kenniscreatie en kenniscirculatie. Een goede kennisinfrastructuur vormt een onmisbare ondersteuning voor bedrijven en instellingen en genereert nieuwe, kennisintensieve bedrijvigheid.

Bovendien vergroot de aanwezigheid van een kwalitatief hoogwaardig en volledig assortiment aan hoger onderwijs de aantrekkelijkheid van het Noorden als werk- en leefomgeving. Niet alleen in economisch, maar ook vanuit een sociaal en cultureel perspectief is het maatschappelijk belang van hoger onderwijs groot.

Het thema "Versterking hoger onderwijs en aanwezige kennis productief maken" is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

S.5.1. Oprichting (top)kennisinstituten en aanbieden nieuwe opleidingen;

Het regionaal hoger onderwijs wordt aangeboden in de drie Noordelijke provincies en verzorgd door de Rijksuniversiteit Groningen (bijna 18.000 studenten) en vijf HBO-instellingen: de Hanzehogeschool, Hogeschool van Groningen (circa 17.000 studenten), Hogeschool Drenthe (circa 2.000 studenten), de Christelijke Hogeschool Noord-Nederland (circa 5.000 studenten), het Van Hall instituut (circa 2.000 studenten) en de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (ruim 8.000 studenten). Groningen, Leeuwarden en Emmen zijn aangewezen als vestigingslocaties van de kenniscentra. Dit zijn knooppunten voor de onderwijsinstellingen en kennisgeoriënteerde bedrijven en instellingen. Deze locaties fungeren als fysieke kennisoverdrachtspunten met een herkenbare uitstraling, die zorgen voor "spin off" -effecten. Bestaande en nieuwe kennisinstituten kunnen hierbij een belangrijke rol spelen.

Bij deze maatregel gaat het om:

- a. Verdere versterking van op toepassing gericht onderzoek en op de praktijk gericht onderwijs. Naast het ondersteunen en versterken van de bestaande (reeds toegekende of in ontwikkeling zijnde) instituten ambieert het Noorden de realisatie van nieuwe kennisinstituten zoals de met de ICES-middelen opgerichte kennisinstituten Nationaal Instituut voor Duurzame Ontwikkeling (NIDO) en Bio-organic and Devices (Biomade) en het in 2004 opgerichte waterinstituut Wetsus in Leeuwarden en diverse kennisinstituten gekoppeld aan de RUG en de Hanzehogeschool in Groningen, waarbij ook het bedrijfsleven is betrokken.
- b. Ondersteuning van onderwijsinhoudelijke innovatie. Het gaat hierbij met name om de ondersteuning van (gezamenlijke) aanvragen van een select aantal vernieuwende opleidingen van internationale allure, die voor Nederland uniek zijn. Deze nieuwe opleidingen zorgen voor een krachtige economische en sociaal-culturele impuls in het Noorden. De relatie tussen de nieuwe of vernieuwde opleidingen en de markt c.q. de vraag naar kennis kan worden versterkt door hier kennisinstituten aan te koppelen zoals onder a. genoemd.
- Te denken valt aan opleidingen op het gebied van:
- ICT, kennismanagement, onderwijs
 - technologie, gericht op de ontwikkeling van duurzame producten;
 - agrarische en voedingsmiddelentechnologie;
 - mariene studies;
 - medische kennis en technologie;
 - watertechnologie;
 - financiële, juridische en maatschappelijke dienstverlening;
 - innovatieve regionale ontwikkeling (onder andere toerisme);
 - internationalisering.

S.5.2. Vestigingslocaties voor kennisgeoriënteerde bedrijvigheid (gesloten).

De vraag naar ruimte voor de vestiging van kennisgeoriënteerde bedrijvigheid in de directe omgeving van de onderwijsinstellingen en kennisinstellingen werd ingeschat als zijnde groot en de beschikbare ruimte beperkt.

Deze maatregel richtte zich daarom op het ontwikkelen van bedrijfslocaties en huisvestingsmogelijkheden voor bedrijven nabij kennisinstellingen (WO, HBO) ten behoeve van kennisgeoriënteerde bedrijven.

De maatregel zal – met het in acht nemen van de stand van zaken van de uitvoering en het te verwachten volume aan projecten - worden gesloten.

De doelstellingen zijn - wat betreft de effecten - voor dit thema geformuleerd in termen van werkgelegenheid en uitgelokte investeringen. Een belangrijke outputindicator is het aantal m2 vloeroppervlak, dat is ontwikkeld. In onderstaand overzicht is aangegeven welke de doelstellingen zijn.

	Doelstelling S.5.1.	Doelstelling S.5.2.	Doelstelling Thema S.5.
Impact indicatoren			
bruto gecreëerde werkgelegenheid	190	800	990
uitgelokte investeringen (miljoenen euro)	78	38	116
totale investeringen (miljoenen euro)	182	70	252
tijdelijke werkgelegenheid	2.090	700	2.790

Output indicatoren			
ha. aangelegd nieuw bedrijventerrein		20	20
m2 nieuw ontwikkeld kantooroppervlak		20.000	20.000
m2 gerevitaliseerd kantooroppervlak		PM	PM
nieuwe hbo-opleidingen	5		9
uitgebreide kennisinstututen	-		-
nieuwe kennisinstututen	3		5

Programmering 2005

In Kompas op Koers is gesteld dat versterkt moet worden ingezet op innovatie. Daarvoor is het belangrijk dat nieuwe (top)kennisinstututen worden opgericht (of bestaande worden uitgebreid) en dat nieuwe opleidingen worden aangeboden. De komende jaren wordt er een groot aantal projectvoorstellen op dit terrein verwacht. Het budget voor maatregel S.5.1. is dan ook fors verhoogd.

De bedoeling is dat in de directe omgeving van de kenniscentra zich kennisgeoriënteerde bedrijven vestigen. Dit loopt minder hard dan verwacht. Vandaar dat het budget voor maatregel S.5.2. naar beneden is bijgesteld.

Diverse projecten op het gebied van bedrijfslocaties en bedrijfshuisvesting ten behoeve van kennisgeoriënteerde bedrijven en nabij kennisinstellingen zullen in 2004 worden aangeleverd.

Thema S.6.: Bereikbaarheid van de (binnen)steden waarborgen

Om de vitaliteit van de steden ook op termijn te garanderen is duurzame bereikbaarheid essentieel. Hiertoe zijn investeringen noodzakelijk in hoogwaardige openbaar vervoer verbindingen tussen de steden en goede overstapvoorzieningen binnen het openbaar vervoer maar ook ten behoeve van de overstap auto-openbaar vervoer, omdat in het landelijk gebied de auto een dominante rol blijft spelen. Daarnaast zijn ook goede fietsnetwerken van belang. Hoewel de bereikbaarheid van alle stedelijke centra binnen de kernzones belangrijk is, richt deze doelstelling zich vooral op die steden waar de bereikbaarheidsproblemen het grootst zijn of op basis van prognoses het grootst zullen worden. De aandacht richt zich daarom op de stadsgewesten Groningen/Assen, Leeuwarden en Emmen, Hier zijn ook de grootste investeringen voorzien. De bij deze doelstelling behorende maatregel richt zich in de eerste plaats op de verbetering van stadsgewestelijke openbaar vervoersystemen en van de stedelijke hoofdwegen.

Het thema "Bereikbaarheid van de (binnen)steden waarborgen" is uitgewerkt in de volgende maatregel:

S.6.1. Verbeteren stedelijke bereikbaarheid

In toenemende mate treedt op de toegangswegen naar de (binnen)steden van met name Groningen, Leeuwarden en Assen en in mindere mate Emmen filevorming op. Alternatieve vervoerswijzen naar deze steden zijn nog niet aantrekkelijk genoeg om de automobilist te bewegen de auto te laten staan.

Deze maatregel richt zich in de eerste plaats op de verbetering van het openbaar vervoer in de stadsgewesten. De OV-maatregelen Groningen/Assen, Leeuwarden en Emmen vragen regionale afstemming. Het gaat hier tevens om de aanleg van fiets- en looproutes en de aanleg van transferia. Daarnaast krijgt verbetering van het stedelijk hoofdwegenstelsel en de aansluiting daarvan op de netwerken van regionale en nationale hoofdwegen nadrukkelijk aandacht. Gestreefd wordt naar een samenhangende benadering met de toekomstige (hoogwaardige) openbaar vervoer-structuur (HOV), de ontwikkeling van nieuwe woon- en werkgebieden en de revitalisering van bestaande woon- en werkgebieden. Een geïntegreerde planvorming op stadsgewestelijk niveau wordt uitgevoerd.

Programmering 2005.

Eind 2004 zal verder 2004 heeft overleg plaatsvinden met de minister van V&W over een verdere voorbereiding van het Kolibri OV-netwerk in het nationaal stedelijk netwerk Groningen-Assen. In het totaalconcept voor de Regiovisie zijn het OV-netwerk, de overige mobiliteitsnetwerken en de Ruimtelijke Ordening opgenomen. Planstudies vinden plaats voor de onderdelen "Groningen Busstation" en "Groningen CS – Zernike". Daarnaast is de gemeente Groningen apart voor station Europark gestart met een planstudie als onderdeel in de module spoorcorridor Groningen-Assen. Deze onderdelen behoren met ingang van de Wet BDU (naar verwachting per 1/1/2005) tot de verantwoordelijkheid van de regio. In overleg tussen provincie en gemeente zal de projectopzet en financiering nader worden beoordeeld. Over de onderdelen die tot het rijksspoor behoren wordt in 2004 overleg gevoerd met het rijk.

Voor de regio Leeuwarden behoort het project "Ontsluiting Goutum" met ingang van 2004 tot de verantwoordelijkheid van de gemeente. In overleg tussen gemeente en provincie zal de projectopzet en de financiering nader worden beoordeeld.

Voor de regio Emmen is het project "Ontsluiting Delftlanden/Rietlanden" (Vinex-Act) is van de verkenningentabel doorgestroomd naar de planstudietabel van het MIT 2004. Daarmee heeft Verkeer en Waterstaat het verkeer- en vervoerprobleem erkend. Het project hoort per 01/01/2004 tot de verantwoordelijkheid van de gemeente. In overleg tussen gemeente en provincie zal de projectopzet en de financiering nader worden beoordeeld.

Deelprogramma L: Landelijk Gebied

Het deelprogramma "Landelijk Gebied" is uitgewerkt in de volgende thema's:

- L.1. Versterking van een marktgerichte land- en tuinbouw**
- L.2. Vernieuwing landelijk gebied**
- L.3. Leefbaarheid in het landelijk gebied**
- L.4. Toerisme en recreatie**

Thema L.1. **Versterking en vernieuwing van een marktgerichte land- en tuinbouw**

De Europese landbouw is de laatste tien jaar in een drastisch veranderingsproces terechtgekomen. Op 26 juni 2003 hebben de Europese Ministers van Landbouw een akkoord bereikt betreffende de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB).

Kern van dit akkoord is de inkomenstoelagen te ontkoppelen van de productie. Inkomenssteun wordt tevens afhankelijk gemaakt van het voldoen aan Europese richtlijnen op het gebied van milieu en natuur, dierenwelzijn en diergezondheid. Toekomstige kortingen op de inkomenssteun vormen extra financiële middelen voor plattelandsontwikkeling. Verdere verlagingen van de inkomenstoelagen zullen gebruikt worden voor het infaseren van inkomenssteun aan de nieuw toetredende lidstaten. Daar komt bij dat ook de zuivelsector een verdere hervorming zal ondergaan door verlaging van interventieprijs voor magere melkpoeder en boter. Genoemde maatregelen zullen grote gevolgen hebben voor de zuivelsector in Noord-Nederland. Ook de akkerbouwsector zal, zij het in mindere mate, nadelige gevolgen van de hervorming van het GLB ondervinden. Wij maken ons grote zorgen over de uiteindelijke effecten die het Europees landbouwbeleid met zich mee zal brengen. Voor Noord-Nederland is een sterke, gezonde en duurzame landbouw van groot belang. Achteruitgang van de vitaliteit van de landbouw zal zeker doorwerken in de vitaliteit van het platteland.

Internationale afspraken in WTO/GATT hebben geleid tot liberalisering van de wereldmarkt.

Dit beleid zal in de komende jaren via het GLB worden voortgezet.

In de Noorderruimte kan de landbouw de nationale en internationale concurrentie nog steeds aan. Samen met de Flevopolders en delen van Zeeland is de Noorderruimte een gebied van grote betekenis voor de landbouw van de 21e eeuw. Het Noorden groeit uit tot de basis voor kwalitatief hoogwaardige landbouw die elders in Nederland niet meer uit de voeten kan als gevolg van verstedelijking en uitbreiding van de verkeersinfrastructuur.

Steeds meer melkveehouderijen en glastuinbouwbedrijven verhuizen van andere delen van Nederland naar de traditionele akkerbouwgebieden in het Noorden. Deze beweging versterkt de positie van de hier reeds gevestigde agrarische bedrijven.

Daar komt bij dat de samenleving steeds hogere eisen stelt aan productiewijze, veiligheid en gezondheid. Wie niet voldoet aan de eisen, krijgt afzetproblemen. Ook de agrarische sector moet doorgaan op de reeds ingeslagen weg van marktgericht produceren en werken met kwaliteitsnormen en -garanties.

Hetzelfde geldt voor milieuvriendelijk produceren. Zowel op nationaal als op internationaal niveau speelt ecologisering van de landbouw een steeds grotere rol.

Een gezonde sector in een schone omgeving

De landbouw in het Noorden zal ook in de toekomst een bijdrage leveren aan de concurrerende positie van Nederland op de internationale agrarische markt. De revenuen van deze bijdrage zullen zich niet alleen vertalen in 'een gezonde sector in een schone omgeving' maar ook in betere afzetmogelijkheden van de producten. Het profileren van het Noorden als het landbouwgebied bij uitstek, met een belangrijke voorhoedefunctie in Nederland en Europa, is voor de werkgelegenheid van belang.

Grote bedrijven, zoals Friesland Coberco Dairy Foods, Cosun, CSM en Avebe, vertegenwoordigen momenteel de agro-industrie in het Noorden, dat nog onverminderd ruimte biedt voor de ontwikkeling van grootschalige, technologisch geavanceerde bedrijven die qua kennis een nationale en internationale voorhoedefunctie hebben.

Dit thema is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

L.1.1. Versterking landbouw (samengevoegd met L.1.3.: Vernieuwing landbouw) (te sluiten)

De maatregel is erop gericht de positie van de landbouw in het Noorden marktgericht én duurzaam te versterken. Deze maatregel is zowel gericht op het ontwikkelen van innovaties als op het versnellen van vernieuwende investeringen in de landbouwsector. Deze maatregel beoogt zowel koplopers als volgers te bereiken. De activiteiten zijn:

- ketenontwikkeling;
- verbeteren bedrijfsvoering agrarische bedrijven;
- versterken van de omgevingsfactoren;
- kwaliteitsverbetering door bestrijding van dier- en plantenziekten;
- ontwikkeling van milieuvriendelijke landbouw zoals stimuleren precisietechnieken;
- versterken kennisinfrastructuur w.o. de ontwikkeling van een "Kennisnetwerk Landbouw en Platteland";
- versterken glastuinbouw door onder meer het ontwikkelen van multifunctionele glastuinbouwgebieden, stimuleren milieuvriendelijke productie, versterken bedrijfsstructuur, het oprichten van een "facilitair centrum" en verbeteren van de afzet en distributie;
- ontwikkelen en uitbreiden van nieuwe teelten en teelttechnieken, waaronder tuinbouw, zoals boomteelt, bollenteelt, etc.;
- stimuleren van de agrificatie; hierbij gaat het om het onttrekken of winnen van grondstoffen uit landbouwproducten, die geschikt zijn voor hoogwaardige toepassingen (bijv. voor de farmacologie, personal care, brandstoffen, etc.);
- het creëren van randvoorwaarden voor ecologische en economisch, duurzame visserij. Hier gaat het om het moderniseren van de vloot, versterken van kennis, ketenontwikkeling, versterken van de afzet en distributie.

De maatregel zal – met het in acht nemen van de stand van zaken van de uitvoering en het te verwachten volume aan projecten - worden gesloten.

L.1.2. Verbreding landbouw (samengevoegd met L.2.1.: Aanpassing en omschakeling landbouw)

Het Noorden kent natuur- en landschapswaarden van internationale betekenis. Ook in de gebieden met hoge landschapswaarden speelt de landbouw een belangrijke rol. In de “kern”, het Drents Plateau met uitlopers naar delen van Fryslân (o.a. Gaasterland en het Friese merengebied) en Groningen (o.a. Westerkwartier, Middag-Humsterland en Westerwolde) wisselen landbouw en natuur elkaar af. Hier liggen de gebieden, waarvoor een extra milieukwaliteit geldt. Tegelijkertijd treedt in delen van het Noorden stagnatie op in de landbouw en staat in samenhang daarmee de leefbaarheid en de omgevingskwaliteit onder druk. Een heroriëntatie is dan nodig om de ontwikkelingskansen voor de landbouw te verbeteren. Dit kan door een verbreding van de bedrijfsvoering op landbouwbedrijven naar bijv. natuur- en landschapsbeheer, agritoerisme en productie voor de lokale markt. Daarnaast is het in een aantal gebieden gewenst dat een aanpassing en omschakeling van de landbouw plaatsvindt in nauwe samenhang met maatregelen die zijn gericht op verbeteren van leefbaarheid en omgevingskwaliteit. Uitvoering hiervan vindt in een beperkt aantal gebieden via een gebiedsgerichte aanpak plaats. Vooralnog wordt gedacht aan de volgende gebieden: Veenkoloniën, Hunze, Middag-Humsterland, Noordelijke Friese Wouden, gebied Groningen - Assen, delen van Gaasterland en Zuidoost-Fryslân en de Waddeneilanden. Landinrichting kan hierbij een belangrijke functie vervullen.

De maatregel omvat activiteiten op individueel bedrijfsniveau, op gebiedsniveau en in samenwerkingsverbanden, zoals:

- stimuleren van de samenhang tussen landbouw en natuur- en landschapsbeheer, door het opstellen en uitvoeren van bedrijfsnatuurplannen, aanleg en onderhoud van landschapselementen, weidevogelbeheer en extensivering van de agrarische productie;
- stimuleren van nieuwe activiteiten, zoals bijv. agritoerisme, landbouw en zorg, landbouw en energie, landbouw en waterbeheer;
- ontwikkeling van streekproducten;
- bevorderen van samenwerkingsverbanden, zoals milieucoöperaties en agrarische natuur- en landschapsverenigingen;
- kennisverbreding, gericht op de praktijk van deze specifieke agrarische bedrijven.

De doelstellingen zijn - wat betreft de effecten - voor dit thema geformuleerd in termen van uitgelokte investeringen. Een belangrijke outputindicator is het aantal ha aanpassing/omschakeling landbouw en betrokken landbouwgebied. In onderstaand overzicht is aangegeven welke de doelstellingen zijn.

	Doelstelling L.1.1./L.1.3.	Doelstelling L.1.2.	Totaal Thema L.1.
Impact indicatoren			
bruto gecreëerde werkgelegenheid (fte)	PM		PM
uitgelokte investeringen (€ mln.)	36	PM	36 + PM
totale investeringen (€ mln.)	57		57
behouden werkgelegenheid		PM	PM
Output indicatoren			
deelnemende MKB-bedrijven		500	500
ha aanpassing/omschakeling van de landbouw		10.000	10.000
ha bij projecten betrokken tuinbouwgebied	33		33
ha bij projecten betrokken landbouwgebied	330		330
Met projecten bereikte agrarische ondernemers	50%		50%

Programmering 2005

De versterking en vernieuwing van de landbouw heeft plaats via het Uitvoeringsprogramma Innovatie Landbouw Noord-Nederland (UILNN). Dit vormt de basis voor de programmatische en gecombineerde inzet van gedecentraliseerde LNV- en EZ-middelen ter versterking en vernieuwing van het agro- en foodcomplex. Voor de periode 2005-2006 heeft het ministerie van LNV een (aanvullende) bijdrage van € 4,6 mln. ter beschikking gesteld. Projecten ingediend voor de maatregelen L.1.1. en L.1.3. worden beoordeeld door de adviesraad Agrobusiness (ArA). De ArA is ingesteld door de Bestuurscommissie Landelijk Gebied van het SNN om marktgerichte projecten te initiëren en te ontwikkelen op het gebied van landbouw. Bij het verwerven van projecten richt de ArA zich in het algemeen op het bevorderen van het individuele ondernemerschap (financiële prikkels) in de diverse schakels in de keten en de versterking van de samenwerking daartussen. De projecten zullen zich niet alleen richten op de verspreiding en toepassing ervan. Gemakkelijke toegang tot de kennisinfrastructuur en gerichte kennisverspreiding is daarvoor van groot belang.

Thema L.2.: Vernieuwing landelijk gebied

Landschappen van (inter)nationale waarde

Het Noorden kent natuur- en landschapswaarden van nationale en internationale betekenis. Voorbeelden zijn de wetlands, grote aaneengesloten natte natuurgebieden met een internationaal erkende status, zoals de Waddenzee, het Eems-Dollardgebied, het Lauwersmeer, de beekdalen en hoogveenreservaten en de Friese meren. De aanwezigheid in het Noorden van relatief veel nationale parken zoals het Drents-Friese Woud onderstreept de landelijke betekenis van de Noorderruimte.

Naast deze natuurgebieden kent de Noorderruimte een grote oppervlakte cultuurlandschappen. Deze landschappen zijn nog gaaf en daarom waardevol. Dit is te danken aan de relatief lage bevolkingsdichtheid, de geringe verstedelijking en de lage dichtheid van infrastructurele voorzieningen. Voorbeelden zijn het besloten landschap van de Friese Wouden en het Zuidelijk Westerkwartier (een landschap met houtwallen en singels), het esdorpenlandschap en het Fries-Groningse terpengebied, waarvan delen een serieuze kandidaat zijn voor de Werelderfgoedlijst.

Om de kwaliteit van het landelijk gebied te verbeteren, investeren de drie provincies in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), een stelsel van aaneengesloten natuurgebieden. De waterhuishouding in en rond de natuurreservaten wordt zo ingericht dat de kwaliteit van de natuurgebieden verbetert. Het streven is de oppervlakte van natuurgebieden te vergroten. Daarnaast krijgen bossen een natuurlijker karakter.

Als aanvulling op de EHS willen de drie provincies het agrarisch natuurbeheer uitbreiden.

Op sommige plaatsen krijgt het landschap een flinke opknapbeurt door de aanleg van bijvoorbeeld nieuwe bossen of houtwallen. Het Noorden wil bovendien cultuurhistorisch erfgoed, zoals rietdakboerderijen, esdorpen en oude sluisen, in oude luister herstellen.

Vernieuwd en duurzaam waterbeheer

Door stijging van de zeespiegel en daling van de bodem als gevolg van de gaswinning worden sommige delen van het Noorden steeds natter. Andere delen daarentegen, zoals het Drents Plateau, krijgen te maken met verdroging. In dergelijke gebieden, die een natuurfunctie hebben, is een hoge grondwaterstand nodig om de natuurwaarden te beschermen. De kwaliteit van het oppervlaktewater en het grondwater is in deze gebieden van essentieel belang voor de winning van schoon drinkwater.

Verdroging geldt als een van de belangrijkste oorzaken voor het achteruitgaan van de natuur. Ingrijpen in de waterhuishouding is daarom noodzakelijk. De capaciteit van de waterafvoer is niet ingesteld op de veranderende omstandigheden. De bergingscapaciteit moet eveneens worden aangepast. Wijziging van de waterhuishouding vergt forse investeringen. Anderzijds biedt het Noorden de gelegenheid het landelijk gebied te vernieuwen.

Dit thema is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

L.2.2. Grootschalige functiewijziging en –aanpassing (gesloten);

De sociaal-economische positie van enkele gebieden in het Noorden staat onder druk. De maatregel is er op gericht om de bestaande of nieuwe economische dragers, naast de landbouwsector, te ontwikkelen. In samenhang daarmee wordt de ruimtelijke kwaliteit versterkt. Uitvoering van deze maatregel vindt in een beperkt aantal gebieden via een gebiedsgerichte aanpak plaats, waarbij ingespeeld wordt op de problemen en potenties van het betreffende gebied. Vooralnog wordt gedacht aan de volgende majeure projecten: Blauwe Stad, Fries Merengebied en Hunzedal.

Deze maatregel zal vanwege het ontbreken van projecten voor 2005 en 2006 worden gesloten.

L.2.3. Kwaliteitsverbetering natuur (samengevoegd met L.2.4.: Versterking landschap en cultuurhistorie

Het begrenzingproces van de EHS is in het Noorden vrijwel afgerond. Daarmee is de EHS nog niet lang niet gereed. Afronding (additioneel), inrichting en beheer vragen de komende jaren nog om grote inspanningen om de natuurdoeltypen te realiseren. Tevens is een verdere bestrijding van verdroging, vermessing / verzuring, versnippering en sanering vervuilingssituaties nodig.

Afstemming op de watersystemen is van groot belang. De maatregel richt zich verder op behoud en herstel van de regionale identiteit van het landschap en de cultuurhistorische waarden w.o. kernen in het landelijk gebied. Dit kan door het toekennen van nieuwe functies aan monumenten, bosaanleg en benutten van het cultuur historisch erfgoed.

L.2.5. Vernieuwing waterhuishouding.

Klimaatverandering (zeespiegelstijging en toename neerslag) en bodemdaling hebben belangrijke gevolgen voor de waterhuishouding in het Noorden. De kans op wateroverlast zal daardoor in de toekomst toenemen. Anderzijds heeft de natuur te lijden van verdroging. Ook zijn er, plaatselijk voor de landbouw, problemen met de waterkwaliteit. Een goed waterbeheer is essentieel voor de sociaal-economische ontwikkeling en de leefbaarheid van het Noorden. Daarom is het nodig te beschikken over een goed en duurzaam waterhuishoudkundig stelsel met voldoende natuurlijke veerkracht. De maatregel is gericht op het verbeteren van de waterhuishoudkundige inrichting, het verbeteren van de waterkwaliteit en het optimaliseren van de veiligheid mede benutten om richting te geven aan een

De doelstellingen zijn - wat betreft de effecten - voor dit thema geformuleerd in termen van werkgelegenheid en uitgelokte investeringen. In onderstaand overzicht is aangegeven welke de doelstellingen zijn.

	Doelstelling L.2.2.	Doelstelling L.2.3./L.2.4.	Doelstelling L.2..5	Totaal Thema L.2.
Impact indicatoren				
bruto gecreëerde werkgelegenheid (fte)	1.235			1.235
uitgelokte investeringen (€ mln.)	12			12
totale investeringen (€ mln.)	111			111
tijdelijke werkgelegenheid (mensjaren)	1.647			1.647
verbetering van de waterkwaliteit			PM	PM
Toename van de veiligheid			PM	PM
Output indicatoren				
projecten vernieuwing waterhuishouding			15	15
ophogen en verleggen van kaden enzovoort			PM	PM
benutten/versterken/herstellen van watersystemen			PM	PM
vernieuwen en saneren van rioleringsstelsels			PM	PM
herstel ontbrekende schakels en landschapsstructuren		PM		PM

Programmering 2005

Tot op heden stond voor grootschalige functiewijziging en -aanpassingen met name een drietal grootschalige projecten benoemd, namelijk de Blauwe Stad, het Hunzedal en het Fries Merenproject. Geconstateerd kan echter worden dat het Fries Merenproject wat betreft karakter en doelstellingen beter aansluit bij de maatregelen L.4.2. Verbetering watersportmogelijkheden. Projecten die vallen onder de koepel Fries Merenproject worden daarom ondergebracht bij de maatregel L.4.2.

Diverse projecten onder deze maatregel zullen worden ondergebracht in de laatste POP – tranche 2005-2006. De EZ en EFRO-budgetten voor deze maatregel zijn uitgeput.

Thema L.3.: Leefbaarheid in het landelijk gebied

Voorzieningen in stand houden

De vitaliteit van het landelijk gebied is de resultante van een groot complex aan sociale, economische en culturele factoren. ICT, MKB, recreatie en toerisme spelen daarbij een rol en komen elders in dit document aan de orde. Deze vitaliteit van het landelijk gebied staat echter onder druk. De drie provincies willen de leefbaarheid in het landelijk gebied op peil houden. Dit doen ze door de bewoners in het landelijk gebied meer te betrekken bij de leefbaarheid en ontwikkeling van hun omgeving. Bottom-up processen moeten worden gestimuleerd om het creatieve en zelforganiserend vermogen beter te benutten. Het is belangrijk zorgvoorzieningen in stand te houden, woon- en vervoersvoorzieningen te versterken en nieuwe functies aan het landelijk gebied toe te voegen.

Hiertoe worden voorzieningen voor welzijn en zorg in het landelijk gebied geclusterd en gezamenlijk gehuisvest in de grotere dorpen. Voorbeelden zijn combinaties van kinderopvang, peuterspeelzalen, buitenschoolse opvang, bibliotheek, dorps huis en thuis- en ouderenzorg. Voor zieken, alleenstaanden en ouderen ontwikkelt het Noorden kleinschalige zorg- en dienstverleningscentra in de directe woonomgeving.

Een nieuwe opzet voor openbaar vervoer

Door de grote spreiding van de bevolking over het landelijk gebied zal de auto het belangrijkste vervoermiddel blijven. De verkeersveiligheid op plattelandswegen vormt daarom een aandachtspunt. Een versnelde uitvoering van projecten voor duurzame veiligheid in het verkeer is van belang om het aantal verkeersongelukken te verminderen.

Tegelijkertijd is echter verbetering van het openbaar vervoer nodig. Veel autovervoer is immers gericht op de stedelijke kernen, waardoor de bereikbaarheid van deze kernen onder druk komt te staan. Het huidige systeem van openbaar vervoer is onvoldoende toegespitst op de situatie in het Noorden. Een nieuw systeem is gewenst. Het Noorden wil daarom een net opzetten voor snel openbaar vervoer tussen de steden en de grootste dorpen. In de tussenliggende gebieden bieden onder meer taxi, belbus en buurtbus 'vervoer op maat'. Het doelgroepenvervoer, "vervoer op maat" en het net voor snel openbaar vervoer worden via regionale op- en overstappunten gekoppeld.

Dit thema is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

L.3.1. Versterking leefbaarheidsvoorzieningen (samengevoegd met L.3.2.: Bevordering sociale infrastructuur

De gezonde ontwikkeling van de grote en kleine kernen in het landelijk gebied, versterken van de sociale cohesie en bevorderen van processen die de sociale infrastructuur op het platteland verbeteren is van belang. De maatregel is gericht op het op peil houden van de fysieke, economische en sociale omgeving en op het verbeteren van de maatschappelijke positie en mogelijkheden van minder kansrijke groepen (ouderen, jongeren, allochtonen, agrarische bevolking, vrouwen).

De maatregel omvat onder andere:

- herstructurering bestaande woningvoorraad;
- ontwikkeling en uitvoering van aansprekende voorbeelden van woningbouw (zowel nieuwbouw als herstel van de bestaande voorraad);
- bevordering van woon-werkcombinaties van kleinschalige werkgelegenheid,
- stimulering van de informatie- en communicatietechnologie;
- voortzetting stads- en dorpsvernieuwingen (20 - 30 deelnemende kernen).
- vergroten van sociale mobiliteit en het versterken van sociale infrastructuur

L.3.3. Openbaar vervoer landelijk gebied.

Het concept bestaat uit een ontsluitend en een verbindend openbaar vervoersnet. Een ontsluitend net van vervoer op maat. De samenspraak met de reiziger bepaalt de prijs en de kwaliteit van deze voorziening. Dit ontsluitend net vormt de haarvaten van het vervoerssysteem en vervoert reizigers naare de verbindende lijnen, dorpen en stedelijke centra. Dit net dient aan te sluiten op het verbindend net dat bestaat uit snelle bus- en treindiensten tussen de steden en grotere dorpen.

De verbindende lijnen onderling en de koppeling van het verbindende net met het ontsluitende net wordt gelegd via knooppunten, (kleinschalige) transferia en haltes. Daarnaast is een ondersteuning door nieuwe informatietechnologie nodig voor onder meer de afstemming en reservering van ritten.

In onderstaand overzicht is aangegeven welke de doelstellingen zijn.

	Doelstelling L.3.1	Doelstelling Thema L.3.
Impact indicatoren		
behouden werkgelegenheid	PM	PM
remming ontvolking	PM	PM
Output indicatoren		
Te verkopen sociale huurwoningen	3.000	3.000
woningen vervangende nieuwbouw	3.000	3.000
Te slopen woningen	3.500	3.500
projecten ten behoeve van multifunctionele zorg- en dienstverlening	PM	PM

Programmering 2005

De inzet voor leefbaarheidsvoorzieningen en sociale infrastructuur betreffen deels de inzet van ISV ten behoeve van het herstructureren van de woningvoorraad. Deze activiteiten worden aangestuurd door de gemeenten en zijn daarom niet in de programmering opgenomen. Het P(L)OP en het Leader+ programma bieden aanvullende mogelijkheden voor projecten die de leefbaarheid ten goede komen.

Thema L.4.: Toerisme en recreatie

Mede dankzij de grote landschappelijke waarde is het Noorden een aantrekkelijk gebied voor toeristen. Recreatie en toerisme leveren in het Noorden een substantiële bijdrage aan de werkgelegenheid en zijn belangrijk voor het imago en de leefbaarheid van het platteland. De basis van het noordelijke product wordt gevormd door rust en ruimte, landschap, natuur en het relatief schone milieu.

De concurrentie met andere gebieden neemt echter steeds meer toe. Dit betekent dat blijvende inspanningen nodig zijn om het noordelijke recreatief-toeristische product te verbeteren en te vernieuwen. Voorbeelden zijn de Blauwe Stad en de Friese Meren, die in paragraaf L.2.2. en L.4.1/2 aan bod komen.

Plattelandstoerisme vormt daarnaast een belangrijke bron van inkomsten. Het Noorden wil deze inkomensbron dan ook verder profileren. Er zijn vele recreatieve routes, bijvoorbeeld voor wandelen, fietsen en (kano)varen. Deze routes zullen worden uitgebreid en aan elkaar gekoppeld. Ze vergroten de economische betekenis van attracties en arrangementen in de omgeving.

De VVV's, monumentenorganisaties en ondernemers ontwikkelen gezamenlijk nieuwe cultuurtoeristische voorzieningen en producten in het landelijk gebied. Toerisme is een sector waarbij productie en consumptie van het 'product' tegelijkertijd plaatsvinden. Emotie, gevoel en beleving spelen een belangrijke rol bij het aantrekken van de consument. Dat vraagt echter nogal wat van de toeristische bedrijfstak en daarmee van de afzonderlijke ondernemer. Om de kwaliteit van het ondernemerschap, en daarmee van de hele sector, op een hoger niveau te brengen vinden we dat er op dit moment extra aandacht nodig is voor een verdere professionalisering van de exploitatie, vooral in bedrijfseconomisch en logistiek opzicht. Daarmee wordt ook het perspectief van schaalvergroting en samenwerking als een mogelijk antwoord op de nieuwe uitdagingen verbeterd.

Boeren in het Noorden kunnen meer profiteren van de toeristische en recreatieve functie van het landelijk gebied. Als groen ondernemer kunnen zij bijvoorbeeld kleinschalige verblijfsrecreatie op touw zetten. Ook kunnen zij de biologische landbouw verder ontwikkelen en lokale en regionale markten betreden met nieuwe, streekeigen producten. Op deze manier versterken zij het 'groene' imago van agrarische producten.

Dit thema is uitgewerkt in de volgende maatregelen:

L.4.1. Verbetering recreatief-toeristische infrastructuur (te sluiten);

Een belangrijk onderdeel van het noordelijke toeristische product is de recreatief-toeristische infrastructuur met diverse recreatievoorzieningen, fiets-, wandel- en ruitersporen, musea en dergelijke. De toeristisch recreatieve routenetwerken (infrastructuur én voorzieningen) spelen een belangrijke rol in het geleiden van toeristen, de duur van hun verblijf en het herhalingsbezoek. Deze infrastructuurle voorzieningen moeten voortdurend worden vernieuwd en verbeterd om concurrerend te zijn met andere gebieden. De sector dient de verdere productontwikkeling voort te zetten (bijvoorbeeld van de Friese elf steden, hunebeddencultuur, de geschiedenis van de veenontginningen, terpen en logiesaccommodaties in monumentale / historische gebouwen); De maatregel zal – met het in acht nemen van de stand van zaken van de uitvoering en het te verwachten volume aan projecten - worden gesloten.

L.4.2. Verbetering watersportmogelijkheden (te sluiten):

De markt voor de watersport biedt nog groeikansen. De kwaliteit van de vaarinfrastructuur is essentieel voor de vooraanstaande positie die het Noorden op watersportgebied inneemt en draagt in belangrijke mate bij aan het totale "toeristisch product" dat het Noorden te bieden heeft. De markt voor de watersport biedt groeikansen. Om deze kansen te benutten is verbetering van het watersportproduct nodig. Daarbij gaat het onder meer om het versterken van het routenetwerk door goede verbindingen en het vergroten van het aantal aanlegplaatsen. De maatregel is niet alleen op de "grote" watersport gericht maar ook op de 'kleine'. De maatregel zal – met het in acht nemen van de stand van zaken van de uitvoering en het te verwachten volume aan projecten - worden gesloten.

De doelstellingen zijn - wat betreft de effecten - voor dit thema geformuleerd in termen van werkgelegenheid en uitgelokte investeringen. Een belangrijke outputindicator is het aantal km opgevaardeerde vaarroute. In onderstaand overzicht is aangegeven welke de doelstellingen zijn.

	Doelstelling L.4.1. Doelstelling L.4.2.	Doelstelling Thema L.4.
Impact indicatoren		
bruto gecreëerde werkgelegenheid (fte)	467	467
uitgelokte investeringen (€ mln.)	9	9
totale investeringen (€ mln.)	156	156
tijdelijke werkgelegenheid (mensjaren)	1.711	1.711
Output indicatoren		
km opgewaardeerde vaarroutes ten behoeve van de recreatievaart	PM	PM

Programmering 2005

Deelprogramma U: Uitvoeringskosten

Voor de uitvoering van het Kompas worden door het SNN kosten gemaakt. Belangrijk onderdeel van de uitvoering is het beheer van de EZ/Kompasmiddelen en deels van het beheer van de EFRO- en EOGFL-middelen en het adviseren over projectaanvragen, die bij de Uitvoeringsorganisatie van het SNN (UO-SNN) of verschillende provincies worden ingediend. Daarvoor is de inzet van menskracht nodig alsmede de bijbehorende faciliteiten. Daarnaast moeten diensten van externen worden ingekocht, bijvoorbeeld van onderzoekers en accountants. Het beheer van en de advisering over projecten in het kader van Interreg IIIa heeft niet plaats bij de UO-SNN, maar bij het secretariaat van de Stichting Eems Dollard Regio (EDR). Deze kosten van uitvoering worden deels ten laste gebracht van het SNN (en het Wirtschaftsministerium Niedersachsen) en worden mede gefinancierd uit EZ/Kompasmiddelen.

Het deelprogramma "Uitvoeringskosten" is opgebouwd uit een tweetal maatregelen:

U.1. Uitvoeringskosten Kompas voor het Noorden

U.2. Uitvoeringskosten Interreg IIIa

DEEL 2: FINANCIIEEL DEEL

Tabel A: **Financiering per maatregel**

- Deelprogramma Economische kernzones/Versterking marktsector
- Deelprogramma Stedelijke Centra
- Deelprogramma Landelijk Gebied

In de financiële tabellen, die per maatregel, per thema, per deelprogramma en voor het totale Kompas worden gepresenteerd wordt onder het kopje “verplichtingen t/m 2003” aangegeven welke middelen in de periode 2000 – 2003 daadwerkelijk zijn ingezet voor de uitvoering. Dit is dus de som van alle verplichtingen die ten laste van de verschillende, beschikbare fondsen zijn aangegaan.

De tweede kolom is “restant budgetruimte t/m jaar 2003”. In deze kolom was weergegeven welk deel van de voor 2000 - 2003 geprogrammeerde middelen nog niet zijn gebruikt. Bij de aanpassing van de tabellen is dit maal de voorsprong of achterstand verwerkt (voor de EZ, EFRO doelstelling 2 en LEADER-budgetten) en is het restant budget op nul gezet. Dit houdt ook in dat in de maatregelen waarin de co-financiering achterblijft bij verwachting deze naar beneden is bijgesteld. Loopt de co-financiering voor op verwachting dan is deze naar boven bijgesteld. De co-financieringsbijdragen (privaat en regionale bijdrage) voor de jaren 2004 t/m 2005 zijn berekend op basis van de oorspronkelijke doelstelling.

De kolom “geplande verplichtingen 2004”, betreft het lopende jaar.

De kolom “geplande verplichtingen 2005” geeft voor de verschillende fondsen aan welke bedrag verwacht wordt in 2005 in te zetten. Verder wordt voor het jaar 2006 aangegeven welke middelen naar verwachting beschikbaar komen.

De laatste kolom “totaal ” is het totaal van alle zeven Kompasjaren. In een aparte kolom wordt vermeld welke overcommittingbijdragen beschikbaar zijn.

Tabel B: **Begrotingsoverzicht EZ/Kompasmiddelen**

Tabel C: **Financieringsoverzicht per deelprogramma**

Tabel D: **Financiële tabel Europees programma doelstelling 2 en uitfasering.**

Tabel E: **Financiële tabel Leader+-programma**

Tabel F: **Financiële tabel Interreg III A-programma 2000 t/m 2006**

Tabel G: **Financiële tabel P(L)OP-programma 2001 t/m 2006**

Tabel A : Financiering per maatregel

Deelprogramma M: Economische Kernzones/Versterking Marktsector

Maatregel M.1.1.a/M.1.1.b.: Aanleg/revitalisering bedrijventerreinen en logistieke voorzieningen

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	178.884.969	11.447.761	77.948.312	73.481.813	100.609.429	442.372.284	15.272.000
Doelstelling 2 EFRO	39.698.011	2.994.989	8.820.000	8.416.500	9.490.500	69.420.000	6.942.000
EZ/Kompas	28.907.228	8.452.772	10.630.000	9.875.000	15.614.000	73.479.000	8.258.000
Overig Rijk	20.837.044	0	0	0	0	20.837.044	
Privaat	26.435.404	0	3.542.736	3.339.734	4.572.679	37.890.553	
Regionale Overheden	56.619.510	0	54.955.576	51.806.579	70.932.249	234.313.914	
Uitfasering EFRO	450.000	0	0	44.000	0	494.000	72.000
VenW	5.537.772	0	0	0	0	5.537.772	
VROM ISV	400.000	0	0	0	0	400.000	

Maatregel M.1.2.a.: Acquisitie Ondersteunende Promotie

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	3.024.884	(944.300)	1.000.000	750.000	750.000	4.580.584	262.000
EZ/Kompas	2.444.300	(944.300)	1.000.000	750.000	750.000	4.000.000	262.000
Privaat	434.656	0	0	0	0	434.656	
Regionale Overheden	145.928	0	0	0	0	145.928	

Maatregel M.1.2.b.1.: Stimulering vestigingsinvesteringen (IPR)

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe- ring
Totaal	934.050.686	0	135.110.300	125.528.009	125.528.009	1.320.217.003	
EZ/Kompas	98.727.422	0	14.100.000	13.100.000	13.100.000	139.027.422	
Privaat	835.323.264	0	121.010.300	112.428.009	112.428.009	1.181.189.581	

Maatregel M.1.2.b.2.: Stimulering vestigingsinvesteringen (IPR decentraal en LPR)

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe- ring
Totaal	240.868.000	0	38.340.676	36.260.158	0	315.468.835	
Doelstelling 2 EFRO	19.269.440	0	250.000	0	0	19.519.440	
EZ/Kompas	28.189.888	0	6.350.000	6.250.112	0	40.790.000	
Privaat	192.694.400	0	31.731.948	30.010.046	0	254.436.395	
Uitfasering EFRO	714.272	0	8.728	0	0	723.000	

Maatregel M.1.2.c.: **Bedrijfshuisvesting**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit- tering
Totaal	19.227.529	287	2.316.135	2.316.135	2.316.135	26.176.220	598.000
Doelstelling 2 EFRO	3.278.478	0	0	0	0	3.278.478	298.000
EZ/Kompas	2.741.620	0	566.793	566.793	566.793	4.442.000	300.000
Overig Rijk	1.460.151	0	0	0	0	1.460.151	
Privaat	11.041.581	0	1.505.386	1.505.386	1.505.386	15.557.738	
Regionale Overheden	479.986	0	243.956	243.956	243.956	1.211.853	
Uitfasering EFRO	225.713	287	0	0	0	226.000	

Maatregel M.2.1.a.: **Stimulering uitbreidingsinvesteringen (IPR decentraal; LPR en INS)**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit- tering
Totaal	372.466.046	0	144.763.594	115.580.334	115.572.800	748.382.774	2.462.000
Doelstelling 2 EFRO	16.649.994	0	2.490.002	2.640.002	2.640.002	24.420.000	0
EZ/Kompas	36.495.172	0	16.645.000	12.701.914	12.700.914	78.543.000	2.462.000
Privaat	316.663.525	0	125.547.947	100.238.418	100.231.884	642.681.774	
Uitfasering EFRO	2.657.355	0	80.645	0	0	2.738.000	

Maatregel M.2.1.b.: **Stimulering in de toeristische sector**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe- ring
Totaal	63.318.542	2.996.469	32.675.691	34.297.552	33.584.890	166.873.143	
Doelstelling 2 EFRO	1.628.190	0	893.604	893.603	786.603	4.202.000	
EZ/Kompas	6.213.531	2.996.469	4.000.000	4.304.000	4.303.000	21.817.000	
Privaat	54.273.036	0	27.723.872	29.099.949	28.495.287	139.592.143	
Uitfasering EFRO	1.203.785	0	58.215	0	0	1.262.000	

Maatregel M.2.2./M.2.3.e: **Generieke stimulering van vernieuwende activiteiten in het MKB/v/h
bedrijfsleven**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe- ring
Totaal	78.925.417	(11.509.252)	23.784.084	22.316.857	22.347.932	135.865.038	7.531.364
Doelstelling 2 EFRO	11.455.528	0	5.933.702	5.151.703	5.270.703	27.811.636	2.859.364
EZ/Kompas	27.909.252	(11.509.252)	8.494.000	8.245.000	8.328.000	41.467.000	4.160.000
Interreg 3A EFRO	672.150	0	530.000	430.000	430.000	2.062.150	
Overig Rijk	1.198.051	0	0	0	0	1.198.051	
Privaat	33.998.368	0	8.826.382	8.307.434	8.319.229	59.451.413	
Reg. Overheden	2.552.788	0	0	0	0	2.552.788	
Uitfasering EFRO	1.139.280	0	0	182.720	0	1.322.000	512.000

Maatregel M.2.3.a.: **Financieringsfaciliteiten**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruim- te t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting20 05	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	12.252.066	(338.081)	1.519.754	1.499.755	969.000	15.902.494	297.545
Doelstelling 2 EFRO	1.722.946	0	589.754	589.755	73.000	2.975.455	297.545
EZ/Kompas	3.037.492	(337.492)	930.000	910.000	896.000	5.436.000	
Privaat	3.701.145	0	0	0	0	3.701.145	
Regionale Overheden	3.445.894	0	0	0	0	3.445.894	
Uitfasering EFRO	344.589	(589)	0	0	0	344.000	

Maatregel M.2.3.b.: **Financiële stimulering strategische bedrijfsactiviteiten**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruim- te t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting20 05	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	55.056.889	0	27.622.556	28.438.967	28.438.967	139.557.379	
Doelstelling 2 EFRO	8.671.460	0	2.183.514	2.109.513	2.109.513	15.074.000	
EZ/Kompas	14.882.547	0	6.739.151	7.142.151	7.142.151	35.906.000	
Privaat	30.281.289	0	18.636.484	19.187.303	19.187.303	87.292.379	
Uitfasering EFRO	1.221.593	0	63.407	0	0	1.285.000	

Maatregel M.2.3.c.: **Branchedoorlichting en thematische marktverkenningen**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimt e t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting20 05	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	2.408.848	(940)	1.248.819	0	0	3.656.727	52.273
Doelstelling 2 EFRO	475.246	0	47.481	0	0	522.727	52.273
EZ/Kompas	1.839.662	0	1.201.338	0	0	3.041.000	
Uitfasering EFRO	93.940	(940)	0	0	0	93.000	

Maatregel M.2.3.d.: **Kwaliteitsverbetering toeristische marktsector**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimt e t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting20 05	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	12.042.663	0	1.343.549	582.866	1.165.951	15.135.030	851.000
Doelstelling 2 EFRO	360.322	0	619.678	0	0	980.000	98.000
EZ/Kompas	3.814.311	0	311.896	311.896	786.897	5.225.000	753.000
Interreg 3A EFRO	0	0	200.000	200.000	200.000	600.000	
Overig Rijk	46.421	0	0	0	0	46.421	
Privaat	5.168.553	0	55.783	18.676	47.120	5.290.132	
Regionale Overheden	2.653.056	0	156.192	52.294	131.935	2.993.477	

Maatregel M.3.1.b.: Verbetering werking arbeidsmarkt

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit tering
Totaal	17.369.369	0	8.979.722	7.459.975	6.611.447	40.420.513	834.182
Doelstelling 2 EFRO	2.446.801	0	2.419.673	1.779.672	1.415.672	8.061.818	806.182
EZ/Kompas	5.700.610	0	1.333.130	1.333.130	1.350.130	9.717.000	
Overig Rijk	809.311	0	0	0	0	809.311	
Privaat	6.694.564	0	2.555.763	2.136.848	1.881.717	13.268.892	
Regionale Overheden	1.445.815	0	2.667.424	2.210.325	1.963.928	8.287.491	
Uitfasering EFRO	272.268	0	3.732	0	0	276.000	28.000

Maatregel M.3.2.d.: Scheppen nieuwe werkgelegenheid

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit tering
Totaal	198.384	0	1.939.175	1.939.173	1.778.230	5.854.962	186.545
Doelstelling 2 EFRO	0	0	621.819	621.818	621.818	1.865.455	186.545
EZ/Kompas	80.000	0	406.667	406.667	316.666	1.210.000	
Interreg 3A EFRO	0	0	100.000	100.000	100.000	300.000	
Privaat	58.384	0	0	0	0	58.384	
Regionale Overheden	60.000	0	810.689	810.688	739.746	2.421.123	

Maatregel M.4.1.: Optimaliseren internationale transportassen

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit tering
Totaal	23.202.640	0	187	0	0	23.202.827	
EZ/Kompas	1.983.813	0	187	0	0	1.984.000	
Interreg 3A EFRO	5.000.660	0	0	0	0	5.000.660	
Privaat	12.189.186	0	0	0	0	12.189.186	
Regionale Overheden	2.045.168	0	0	0	0	2.045.168	
VenW	1.983.813	0	0	0	0	1.983.813	

Deelprogramma S: **Stedelijke Centra**Maatregel S.3.1.: **Vernieuwing stationsgebieden**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	59.480.863	0	3.476.946	2.629.457	0	65.587.266	1.783.273
Doelstelling 2 EFRO	17.215.953	0	350.387	266.387	0	17.832.727	1.783.273
EZ/Kompas	2.686.374	0	99.626	0	0	2.786.000	
Overig Rijk	1.075.460	0	0	0	0	1.075.460	
Privaat	2.913.135	0	1.091.107	645.885	0	4.650.127	
Regionale Overheden	35.589.941	0	535.827	317.185	0	36.442.952	
VROM ISV	0	0	1.400.000	1.400.000	0	2.800.000	

Maatregel S.4.1.: **Het aantrekkelijk houden/maken van het openbaar gebied van de noordelijke stadscentra met behoud/versterking van de cultuurhistorische waarden**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting20 05	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	23.327.089	0	27.045.624	24.570.131	24.735.489	99.678.333	1.538.545
Doelstelling 2 EFRO	6.339.870	0	3.340.528	2.840.528	2.864.529	15.385.455	1.538.545
EZ/Kompas	1.786.429	0	120.571	0	0	1.907.000	
Overig Rijk	2.530.130	0	0	0	0	2.530.130	
Privaat	953.158	0	16.114.338	13.225.056	13.336.801	43.629.352	
Regionale Overheden	11.717.502	0	4.270.187	3.504.548	3.534.159	23.026.396	
VROM ISV	0	0	3.200.000	5.000.000	5.000.000	13.200.000	

Maatregel S.4.2.: **Het versterken van het aanbod van stuwende toeristische, culturele en sportvoorzieningen**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting20 05	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	37.180.572	0	25.066.694	27.089.832	28.015.273	117.352.370	3.040.273
Doelstelling 2 EFRO	6.922.319	0	5.005.802	5.471.503	5.702.803	23.102.427	2.310.273
EZ/Kompas	5.023.409	0	900.000	888.295	881.296	7.693.000	730.000
Interreg 3A EFRO	0	0	200.000	150.000	150.000	500.000	
Overig Rijk	1.021.850	0	0	0	0	1.021.850	
Privaat	16.137.590	0	14.476.930	15.589.814	16.139.644	62.343.978	
Regionale Overheden	8.075.404	0	3.983.961	4.290.220	4.441.530	20.791.115	
VROM ISV	0	0	500.000	700.000	700.000	1.900.000	

Maatregel S.5.1.: Oprichting (top)kennisinstituten en aanbieden nieuwe opleidingen

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committ ring
Totaal	39.568.692	(215)	52.682.946	52.788.217	46.820.516	191.860.156	6.985.000
Doelstelling 2 EFRO	6.620.248	0	10.037.584	10.502.584	8.883.497	36.043.913	3.585.000
EZ/Kompas	8.969.977	0	3.414.674	3.276.674	3.276.675	18.938.000	3.400.000
ICES	0	0	3.100.000	2.000.000	2.000.000	7.100.000	
Overig Rijk	94.400	0	0	0	0	94.400	
Privaat	18.917.230	0	29.305.527	30.017.891	26.490.738	104.731.386	
Regionale Overheden	1.517.622	0	6.825.161	6.991.068	6.169.606	21.503.457	
Uitfasering EFRO	3.449.215	(215)	0	0	0	3.449.000	

Maatregel S.5.2.: Vestigingslocaties voor kennisgeoriënteerde bedrijven

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- committ ering
Totaal	29.830.857	0	8.956.460	0	0	38.787.317	806.273
Doelstelling 2 EFRO	6.369.237	0	1.693.490	0	0	8.062.727	806.273
EZ/Kompas	3.009.202	0	1.099.798	0	0	4.109.000	
Overig Rijk	11.233.791	0	0	0	0	11.233.791	
Privaat	9.218.627	0	4.881.847	0	0	14.100.474	
Regionale Overheden	0	0	1.281.325	0	0	1.281.325	

Deelprogramma L: Landelijk gebiedMaatregel L.1.1.: Versterking landbouw/Maatregel L.1.3.: Vernieuwing landbouw

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit tering
Totaal	11.225.115	0	7.210.774	7.397.975	7.319.935	33.153.799	90.909
Doelstelling 2 EFRO	0	0	300000	309091	300000	909091	90.909
EZ/Kompas	2225477	0	529508	529508	529507	3814000	
LEADER+ EOGFL	909170	0	90830	200000	200000	1400000	
LNV Stimuleringskader	1281000	0	2518149	2545747	2518146	8863043	
Overig Rijk	114168	0	0	0	0	114168	
Privaat	6418689	0	3535284	3574029	3535280	17063282	
Regionale Overheden	276611	0	237002	239600	237002	990215	

Maatregel L.1.2.: Verbreding landbouw/Maatregel L.2.1.: Aanpassing en omschakeling landbouw

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit tering
Totaal	3.710.714	0	5.146.282	4.100.000	3.900.000	16.856.996	
ICES	0	0	1.150.000	0	0	1.150.000	
LEADER+ EOGFL	1.003.718	0	596.282	400.000	500.000	2.500.000	
LNV Stimuleringskader	0	0	1.400.000	1.400.000	1.100.000	3.900.000	
Overig Rijk	181.070	0	0	0	0	181.070	
P(L)OP EOGFL	1.100.000	0	0	300.000	300.000	1.700.000	
Privaat	181.070	0	1.200.000	1.200.000	1.200.000	3.781.070	
Regionale Overheden	1.244.856	0	800.000	800.000	800.000	3.644.856	

Maatregel L.2.2.: Grootschalige functiewijziging en – aanpassing

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit tering
Totaal	39.710.149	76	0	0	0	38.847.407	862.818
Doelstelling 2 EFRO	9.491.129	(129)	0	0	0	8.628.182	862.818
EZ/Kompas	4.468.795	205	0	0	0	4.469.000	
LEADER+ EOGFL	23.000	0	0	0	0	23.000	
Overig Rijk	115.226	0	0	0	0	115.226	
P(L)OP EOGFL	700.000	0	0	0	0	700.000	
Privaat	18.447.818	0	0	0	0	18.447.818	
Regionale Overheden	6.464.181	0	0	0	0	6.464.181	

Maatregel L.2.3.: Kwaliteitsverbetering natuur/Maatregel L.2.4.: Versterking landschap en cultuurhistorie

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit- tering
Totaal	29.264.585	0	3.455.375	6.225.000	6.375.000	45.319.960	
ICES	0	0	250.000	125.000	125.000	500.000	
Interreg 3A EFRO	0	0	200.000	400.000	450.000	1.050.000	
LEADER+ EOGFL	2.194.625	0	705.375	600.000	600.000	4.100.000	
Overig Rijk	1.810.700	0	0	0	0	1.810.700	
P(L)OP EOGFL	11.000.000	0	0	2.000.000	2.000.000	15.000.000	
Privaat	1.810.700	0	0	800.000	1.000.000	3.610.700	
Regionale Overheden	12.448.560	0	2.300.000	2.300.000	2.200.000	19.248.560	

Maatregel L.2.5.: Vernieuwing waterhuishouding

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit- tering
Totaal	24.796.505	0	3.012.549	5.000.000	5.000.000	37.809.054	
Interreg 3A EFRO	0	0	100.000	200.000	200.000	500.000	
LEADER+ EOGFL	187.451	0	812.549	200.000	200.000	1.400.000	
Overig Rijk	1.646.091	0	0	0	0	1.646.091	
P(L)OP EOGFL	10.000.000	0	0	2.500.000	2.500.000	15.000.000	
Privaat	1.646.091	0	500.000	500.000	500.000	3.146.091	
Regionale Overheden	11.316.872	0	1.100.000	1.100.000	1.100.000	14.616.872	
VROM ISV	0	0	500.000	500.000	500.000	1.500.000	

Maatregel L.3.1.: Versterking leefbaarheidsvoorzieningen/Maatregel L.3.2.: Bevordering sociale infrastructuur

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit- tering
Totaal	24.311.834	0	4.075.408	4.950.000	4.950.000	38.287.242	
Interreg 3A EFRO	0	0	0	100.000	100.000	200.000	
LEADER+ EOGFL	4.624.592	0	775.408	0	0	5.400.000	
Overig Rijk	1.316.872	0	0	0	0	1.316.872	
P(L)OP EOGFL	8.000.000	0	0	1.500.000	1.500.000	11.000.000	
Privaat	1.316.872	0	0	0	0	1.316.872	
Regionale Overheden	9.053.498	0	3.200.000	3.250.000	3.250.000	18.753.498	
VenW	0	0	100.000	100.000	100.000	300.000	

Maatregel L.4.1.: Verbetering recreatief-toeristische infrastructuur

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit tering
Totaal	49.290.223	0	11.248.058	8.885.952	7.927.506	77.351.740	3.881.727
Doelstelling 2 EFRO	7.779.741	0	1.561.510	1.388.511	1.487.511	12.217.273	1.221.727
EZ/Kompas	5.341.738	0	5.351.477	2.860.285	2.063.500	15.617.000	2.407.000
Interreg 3A EFRO	0	0	300.000	300.000	300.000	900.000	
LEADER+ EOGFL	2.499.706	0	400.294	600.000	600.000	4.100.000	
LNV Programmabeheer	480.274	0	0	0	0	480.274	
LNV Stimuleringskader	28.134	0	0	0	0	28.134	
Overig Rijk	840.593	0	0	0	0	840.593	
P(L)OP EOGFL	3.000.000	0	0	1.000.000	1.000.000	5.000.000	
Privaat	7.614.738	0	1.113.087	673.308	562.730	9.963.863	
Regionale Overheden	19.467.253	0	1.510.737	913.848	763.765	22.655.603	
Uitfasering EFRO	1.398.046	0	110.954	0	0	1.509.000	253.000
VROM ISV	840.000	0	900.000	1.150.000	1.150.000	4.040.000	

Maatregel L.4.2.: Verbetering watersportmogelijkheden

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichtin g 2006	Totaal	Over- committe ring
Totaal	108.823.939	0	28.330.200	10.696.125	10.540.667	158.390.931	5.649.364
Doelstelling 2 EFRO	22.256.826	0	10.706.810	2.300.000	2.300.000	37.563.636	3.756.364
EZ/Kompas	15.211.309	0	629.000	1.663.345	1.596.346	19.100.000	1.893.000
ICES	982.560	0	0	0	0	982.560	
Interreg 3A EFRO	0	0	200.000	200.000	200.000	600.000	
LEADER+ EOGFL	172.209	0	827.791	200.000	200.000	1.400.000	
Privaat	1.606.938	0	1.082.501	378.475	372.077	3.439.992	
Regionale Overheden	62.682.343	0	13.884.098	4.854.304	4.772.244	86.192.989	
Uitfasering EFRO	1.016.000	0	0	0	0	1.016.000	
VenW	4.895.754	0	0	0	0	4.895.754	
VROM ISV	0	0	1.000.000	1.100.000	1.100.000	3.200.000	

Deelprogramma U: Uitvoeringskosten

Maatregel U.1.: **Uitvoeringskosten Kompas voor het Noorden**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit- tering
Totaal	17.369.177	(3.008.400)	4.549.500	4.062.500	4.100.500	27.073.277	
Doelstelling 2 EFRO	830.401	441.159	1.144.000	644.000	644.000	3.703.560	
EZ/Kompas	9.113.865	(190.393)	2.095.000	2.133.000	2.171.000	15.322.472	
LEADER+ EOGFL	829.668	(669.668)	50.000	50.000	50.000	310.000	
Overig Rijk	6.499.243	(2.580.498)	1.178.500	1.178.500	1.178.500	7.454.245	
Uitfasering EFRO	96.000	(9.000)	82.000	57.000	57.000	283.000	

Maatregel U.2.: **Uitvoeringskosten Interreg IIIa**

	Netto verplichting t/m 2003	Restant budgetruimte t/m 2003	Geplande verplichting 2004	Geplande verplichting 2005	Geplande verplichting 2006	Totaal	Over- commit- tering
Totaal	4.378.193	0	0	0	0	4.378.193	
EZ/Kompas	1.167.628	0	0	0	0	1.167.628	
Interreg 3A EFRO	2.042.937	0	0	0	0	2.042.937	
Regionale Overheden	1.167.628	0	0	0	0	1.167.628	

Tabel B: Begrotingsoverzicht EZ/Kompassmiddelen

Deelprogramma Thema Maatregel	Geplande EZ/Kompas bijdrage 2000 - 2006	Gevraagd t/m 2004	Benodigd in 2005	Netto Verplicht t/m 2003	Geplande Verplicht- ing 2004	Budget- ruimte EZ/Kompas t/m 2006
Markt	466.084.422	334.333.207	65.896.663	262.966.848	72.708.162	203.117.574
<i>M.1 Verbetering vestigingsvoorwaarden economische kernzones</i>	261.738.422	201.165.723	30.541.905	161.010.458	32.646.793	100.727.964
M.1.1.a./M.1.1.b. Aanleg / Revitalisering bedrijventerreinen	73.479.000	47.990.000	9.875.000	28.907.228	10.630.000	44.571.772
M.1.2.a. Acquisitie ondersteunende promotie	4.000.000	2.500.000	750.000	2.444.300	1.000.000	1.555.700
M.1.2.b.1. IPR vestiging centraal	139.027.422	112.827.422	13.100.000	98.727.422	14.100.000	40.300.000
M.1.2.b.2. IPR vestiging decentraal	40.790.000	34.539.888	6.250.112	28.189.888	6.350.000	12.600.112
M.1.2.c. Bedrijfshuisvesting	4.442.000	3.308.413	566.793	2.741.620	566.793	1.700.380
<i>M.2 Versterking van de marktsector in Noord-Nederland</i>	191.435.000	123.663.077	33.614.961	94.191.967	38.321.385	97.243.033
M.2.1.a. IPR uitbreiding decentraal	78.543.000	53.140.172	12.701.914	36.495.172	16.645.000	42.047.828
M.2.1.b. Stimulering toeristische investeringen	21.817.000	13.210.000	4.304.000	6.213.531	4.000.000	15.603.469
M.2.2./M.2.3.e. Generieke stimulering vernieuwing MKB / Tenderprocedure	41.467.000	24.894.000	8.245.000	27.909.252	8.494.000	13.557.748
M.2.3.a. Financieringsfaciliteiten	5.436.000	3.630.000	910.000	3.037.492	930.000	2.398.508
M.2.3.b. Financiële stimulering strategische bedrijfsactiviteiten	35.906.000	21.621.698	7.142.151	14.882.547	6.739.151	21.023.453
M.2.3.c. Branchedoorlichtingen en -acties	3.041.000	3.041.000	0	1.839.662	1.201.338	1.201.338
M.2.3.d. Kwaliteitsverbetering toeristische sector	5.225.000	4.126.207	311.896	3.814.311	311.896	1.410.689
<i>M.3 Versterking van het arbeidsaanbod in Noord-Nederland</i>	10.927.000	7.520.407	1.739.797	5.780.610	1.739.797	5.146.390
M.3.1.b. Verbetering werking arbeidsmarkt	9.717.000	7.033.740	1.333.130	5.700.610	1.333.130	4.016.390
M.3.2.d. Nieuwe werkgelegenheid	1.210.000	486.667	406.667	80.000	406.667	1.130.000
<i>M.4 Optimalisering internationale transportassen en verbetering bereikbaarheid economische kernzones</i>	1.984.000	1.984.000	0	1.983.813	187	187
M.4.1. Optimalisering internationale transportassen	1.984.000	1.984.000	0	1.983.813	187	187
Stad	35.433.000	27.110.060	4.164.969	21.475.391	5.634.669	13.957.609
<i>S.3 Bestaande werkgebieden op peil houden/nieuwe impulsen geven</i>	2.786.000	2.786.000	0	2.686.374	99.626	99.626

S.3.1. Vernieuwing stationsgebieden	2.786.000	2.786.000	0	2.686.374	99.626	99.626
<i>S.4 Kwaliteitsimpuls binnensteden/versterking stedelijke voorzieningen</i>	<i>9.600.000</i>	<i>7.830.409</i>	<i>888.295</i>	<i>6.809.838</i>	<i>1.020.571</i>	<i>2.790.162</i>
S.4.1. Aantrekkelijk maken/houden openbaar gebied	1.907.000	1.907.000	0	1.786.429	120.571	120.571
S.4.2. Versterken aanbod toeristische, culturele en sportvoorzieningen	7.693.000	5.923.409	888.295	5.023.409	900.000	2.669.591
<i>S.5 Versterking hoger onderwijs en aanwezige kennis productief maken</i>	<i>23.047.000</i>	<i>16.493.651</i>	<i>3.276.674</i>	<i>11.979.179</i>	<i>4.514.472</i>	<i>11.067.821</i>
S.5.1. Oprichting top-kennisinstituten en aanbiedingen nieuwe opleidingen	18.938.000	12.384.651	3.276.674	8.969.977	3.414.674	9.968.023
S.5.2. Vestigingslocaties kennisgeoriënteerde bedrijvigheid	4.109.000	4.109.000	0	3.009.202	1.099.798	1.099.798
Deelprogramma Thema Maatregel	Geplande EZ/Kompas bijdrage 2000 - 2006	Gevraagd t/m 2004	Benodigd in 2005	Netto Verplicht t/m 2003	Geplande Verplicht- ing 2004	Budget- ruimte EZ/Kompas t/m 2006
Land	43.000.000	33.757.509	5.053.138	27.247.319	6.510.190	15.752.681
<i>L.1 Versterking marktgerichte land- en tuinbouw</i>	<i>3.814.000</i>	<i>2.754.985</i>	<i>529.508</i>	<i>2.225.477</i>	<i>529.508</i>	<i>1.588.523</i>
L.1.1./L.1.3 Verst. Vern. agrarische sector	3.814.000	2.754.985	529.508	2.225.477	529.508	1.588.523
<i>L.2 Vernieuwing landelijk gebied</i>	<i>4.469.000</i>	<i>4.469.000</i>	<i>0</i>	<i>4.468.795</i>	<i>205</i>	<i>205</i>
L.2.2. Grootschalige functiewijziging	4.469.000	4.469.000	0	4468795	205	205
<i>L.4 Toerisme en recreatie</i>	<i>34.717.000</i>	<i>26.533.524</i>	<i>4.523.630</i>	<i>20.553.047</i>	<i>5.980.477</i>	<i>14.163.953</i>
L.4.1. Verbetering toeristisch-recreatieve infrastructuur	15.617.000	10.693.215	2.860.285	5.341.738	5.351.477	10.275.262
L.4.2. Verbetering watersportmogelijkheden	19.100.000	15.840.309	1.663.345	15.211.309	629.000	3.888.691
Uitv.Kosten	16.490.100	12.186.100	2.133.000	10.281.493	2.095.000	6.208.607
<i>Uitv.Kosten</i>	<i>16.490.100</i>	<i>12.186.100</i>	<i>2.133.000</i>	<i>10.281.493</i>	<i>2.095.000</i>	<i>6.208.607</i>
Uitv.Kosten Kompas v/h Noorden	15.322.472	11.018.472	2.133.000	9.113.865	2.095.000	6.208.607
Uitv.Kosten Interreg III.a	1.167.628	1.167.628	0	1.167.628	0	0
Totaal EZ-Kompas (incl. IPR centraal)	561.007.522	407.386.876	77.247.770	321.971.051	86.948.021	239.036.471

Tabel C: Financiering per deelprogramma

Deelprogramma Economische kernzones/Versterking marktsector

Thema	Maatregel	EZ/Kompas	V&W	SoZaWe	VROM	ICES	Overig Rijk	EFRO Doel- stelling 2	ESF Doel- stelling 3	EFRO Uit- fasering	EFRO Interreg 3A	Regionale overheden	Bedrijven/ Privaat	O&O fondsen	Totaal
M.1	Verbetering vestigingsvoorwaarden economische kernzones	261.738.422	5.537.772		400.000		22.297.195	92.217.918		1.443.000		235.671.695	1.489.508.923		2.108.814.925
	M.1.1.a. / M.1.1.b. Aanleg/Revitalisering bedrijventerreinen	73.479.000	5.537.772		400.000		20.837.044	69.420.000		494.000		234.313.914	37.890.553		442.372.284
	M.1.2.a. Acquisitie ondersteunende promotie	4.000.000										145.928	434.656		4.580.584
	M.1.2.b.1. IPR vestiging centraal	139.027.422											1.181.189.581		1.320.217.003
	M.1.2.b.2. IPR vestiging decentraal	40.790.000						19.519.440		723.000			254.436.395		315.468.835
	M.1.2.c. Bedrijfshuisvesting	4.442.000					1.460.151	3.278.478		226.000		1.211.853	15.557.738		26.176.220
M.2	Versterking van de marktsector in Noord-Nederland	191.435.000					1.244.472	75.985.818		7.044.000	2.662.150	8.992.159	938.008.986		1.225.372.585
	M.2.1.a. IPR uitbreiding decentraal	78.543.000						24.420.000		2.738.000			642.681.774		748.382.774
	M.2.1.b. Stimulering toeristische investeringen	21.817.000						4.202.000		1.262.000			139.592.143		166.873.143
	M.2.2. / M.2.3.e. Generieke stimulering vernieuwing MKB / v/h bedrijfsleven	41.467.000					1.198.051	27.811.636		1.322.000	2.062.150	2.552.788	59.451.413		135.865.038
	M.2.3.a. Financieringsfaciliteiten	5.436.000						2.975.455		344.000		3.445.894	3.701.145		15.902.494
	M.2.3.b. Financiële stimulering strategische bedrijfsactiviteiten	35.906.000						15.074.000		1.285.000			87.292.379		139.557.379
	M.2.3.c. Branchedoorlichtingen en – acties	3.041.000						522.727		93.000					3.656.727
	M.2.3.d. Kwaliteitsverbetering toeristische sector	5.225.000					46.421	980.000			600.000	2.993.477	5.290.132		15.135.030
M.3	Versterking van het arbeidsaanbod in Noord-Nederland	10.927.000					809.311	9.927.273		276.000	300.000	10.708.614	13.327.276		46.275.474
	M.3.1.a. Vraaggerichte scholing														
	M.3.1.b. Verbetering werking arbeidsmarkt	9.717.000					809.311	8.061.818		276.000		8.287.491	13.268.892		40.420.513
	M.3.2.d. Nieuwe werkgelegenheid	1.210.000						1.865.455			300.000	2.421.123	58.384		5.854.962
M.4	Optimalisering internationale transportassen en verbetering bereikbaarheid economische kernzones	1.984.000	1.983.813								5.000.660	2.045.168	12.189.186		23.202.827

M.4.1. Optimalisering internationale transportassen	1.984.000	1.983.813							5.000.660	2.045.168	12.189.186		23.202.827	
M.4.2. Verbetering bereikbaarheid economische kernzones														
Totaal geprogrammeerd	466.084.422	7.521.585	400.000	24.350.978	178.131.009			8.763.000	7.962.810	257.417.636	2.453.034.371		3.403.665.811	
Niet door SNN geprogrammeerd		640.700.000	330.300.000	45.400.000			178.300.000		2.437.190	162.940.000	101.224.000	41.300.000	1.502.601.190	
Totaal	466.084.422	648.221.585	330.300.000	400.000	45.400.000	24.350.978	178.131.009	178.300.000	8.763.000	10.400.000	420.357.636	2.554.258.371	41.300.000	4.906.267.001

Deelprogramma Stedelijke Centra

Thema	Maatregel	EZ/ Kompas	LNV	VROM: ISV	Overig Rijk	ICES	EFRO: Doelstelling 2	EFRO: Uitfasering	EFRO: Interreg 3A	Regionale overheden	Bedrijven/ privaat	Totaal
S.1	Vroegtijdige ontwikkeling stadslandschappen											
	S.1.1. Voorinvesteren in stadslandschappen											
S.2	Woningvoorraad kwalitatief en kwantitatief afstemmen op de vraag											
	S.2.1. Herstructurering woningvoorraad											
S.3	Bestaande werkgebieden op peil houden/nieuwe impulsen geven	2.786.000		2.800.000	1.075.460		17.832.727			36.442.952	4.650.127	65.587.266
	S.3.1. Vernieuwing stationsgebieden	2.786.000		2.800.000	1.075.460		17.832.727			36.442.952	4.650.127	65.587.266
	S.3.2. Functieverandering bedrijventerreinen											
S.4	Kwaliteitsimpuls binnensteden/versterking stedelijke voorzieningen	9.600.000		15.100.000	3.551.980		38.487.882		500.000	43.817.511	105.973.330	217.030.703
	S.4.1. Aantrekkelijk maken/houden openbaar gebied	1.907.000		13.200.000	2.530.130		15.385.455			23.026.396	43.629.352	99.678.333
	S.4.2. Versterken aanbod toeristische, culturele en sportvoorzieningen	7.693.000		1.900.000	1.021.850		23.102.427		500.000	20.791.115	62.343.978	117.352.370
S.5	Versterking hoger onderwijs en aanwezige kennis productief maken	23.047.000			11.328.191	7.100.000	44.106.640	3.449.000	0	22.784.782	118.831.860	230.647.473
	S.5.1. Oprichting top- kennisinstututen en aanbiedingen nieuwe opleidingen	18.938.000			94.400	7.100.000	36.043.913	3.449.000		21.503.457	104.731.386	191.860.156
	S.5.2. Vestigingslocaties kennisgeoriënteerde bedrijvigheid	4.109.000			11.233.791		8.062.727			1.281.325	14.100.474	38.787.317
	Totaal geprogrammeerd	35.433.000		17.900.000	15.955.631	7.100.000	100.427.249	3.449.000	500.000	103.045.245	229.455.317	513.265.442
	Niet door SNN geprogrammeerd		9.100.000	117.700.000							1.753.900.000	1.880.700.000
	Totaal	35.433.000	9.100.000	135.600.000	15.955.631	7.100.000	100.427.249	3.449.000	500.000	103.045.245	1.983.355.317	2.393.965.442

Deelprogramma Landelijk gebied

Thema Maatregel	EZ/Kompas	* LNV Stimuleringskader (UILNN)	VROM: ISV	LNV Programmebeheer	V&W	Overig Rijk	ICES	EFRO Doelstelling 2	EFRO: Uitvoering	EFRO: Interreg 3A	EOGFL: P(L)OP	** EOGFL: LEADER+	Regionale overheden	Bedrijven/privaat	Totaal
L.1 Versterking marktgerichte land- en tuinbouw	3.814.000	12.763.043				295.238	1.150.000	909.091			1.700.000	3.900.000	4.635.071	20.844.352	50.010.795
L.1.1./L.1.3. Versterking/Vernieuwing agrarische sector	3.814.000	8.863.043				114.168		909.091				1.400.000	990.215	17.063.282	33.153.799
L.1.2./L.2.1. Verbreding / Aanpassing agrarische sector		3.900.000				181.070	1.150.000				1.700.000	2.500.000	3.644.856	3.781.070	16.856.996
L.2 Vernieuwing landelijk gebied	4.469.000		1.500.000			3.572.017	500.000	8.628.182		1.550.000	30.700.000	5.523.000	40.329.613	25.204.609	121.976.421
L.2.2. Grootschalige functiewijziging	4.469.000					115.226		8.628.182			700.000	23.000	6.464.181	18.447.818	38.847.407
L.2.3./L.2.4. Kwaliteitsverbetering natuur / Versterking landschap						1.810.700	500.000			1.050.000	15.000.000	4.100.000	19.248.560	3.610.700	45.319.960
L.2.5. Vernieuwing waterhuishouding			1.500.000			1.646.091				500.000	15.000.000	1.400.000	14.616.872	3.146.091	37.809.054
L.3 Leefbaarheid landelijk gebied					300.000	1.316.872				200.000	11.000.000	5.400.000	18.753.498	1.316.872	38.287.242
L.3.1. / L.3.2. Versterking leefbaarheidsvoorzieningen/ Bevordering soc. Infrastructuur					300.000	1.316.872				200.000	11.000.000	5.400.000	18.753.498	1.316.872	38.287.242
L.4 Toerisme en recreatie	34.717.000	28.134	7.240.000	480.274	4.895.754	840.593	982.560	49.780.909	2.525.000	1.500.000	5.000.000	5.500.000	108.848.592	13.403.855	235.742.671
L.4.1. Verbetering toeristisch-recreatieve infrastructuur	15.617.000	28.134	4.040.000	480.274		840.593		12.217.273	1.509.000	900.000	5.000.000	4.100.000	22.655.603	9.963.863	77.351.740
L.4.2. Verbetering watersportmogelijkheden	19.100.000		3.200.000		4.895.754		982.560	37.563.636	1.016.000	600.000		1.400.000	86.192.989	3.439.992	158.390.931
Totaal geprogrammeerd	43.000.000	12.791.177	8.740.000	480.274	5.195.754	6.024.720	2.632.560	59.318.182	2.525.000	3.250.000	48.400.000	20.323.000	172.566.774	60.769.688	446.017.129
Niet door SNN geprogrammeerd			36.660.000	29.019.726			31.367.440							787.800.000	884.847.166
Totaal	43.000.000	12.791.177	45.400.000	29.500.000	5.195.754	6.024.720	34.000.000	59.318.182	2.525.000	3.250.000	48.400.000	20.323.000	172.566.774	848.569.688	1.330.864.295

Van LNV is een wijzigingsbeschikking d.d. 8-11-2004 ontvangen waarmee het totale budget voor het UILNN-programma uitkomt op € 15,5 miljoen.

Deelprogramma Uitvoeringskosten

Maatregel	EZ/Kompas	Overig Rijk	EFRO Doelstelling 2	EFRO: Uitfasering	EFRO: Interreg 3A	EOGFL: LEADER+	Regionale overheden	Totaal
U.1 Uitvoeringskosten Kompas voor het Noorden	15.322.472	7.454.245	3.703.560	283.000		310.000		27.073.277
U.2. Uitvoeringskosten Interreg IIIa	1.167.628				2.042.937		1.167.628	4.378.193
Totaal	16.490.100	7.454.245	3.703.560	283.000	2.042.937	310.000	1.167.628	31.451.470

In het Jaarprogramma 2006 zal het resterende budget ad. 2,7 miljoen toebedeeld worden.

** Het Leader+ budget bedraagt 25,5 miljoen euro (incl. indexering 2004). In het jaarprogramma 2006 zal het resterende budget ad. € 4,9 miljoen toebedeeld worden.

Tabel D: Wijzigingsvoorstel Financiële tabel Europees programma doelstelling 2 en uitfasering
(bedragen in €)

"EPD NOORD-NEDERLAND TOTAAL 2000-2006 (DOELSTELLING 2 + UITFASERING)" (geïndexeerd prijspeil)										
Prioriteit	Totale kosten	Publiek								Privaat
		Totaal publiek	Communautaire bijdrage		Nationaal publiek ^(*)					
			Totaal	EFRO	Totaal	Rijk	Prov.	Lokaal	Overige	
	1=2+13	2=3+8	3	4	8=9+12	9	10	11	12	13
Prioriteit I Versterking marktsector	916.215.450	592.675.995	212.142.000	212.142.000	380.533.995	183.464.363	5.507.036	186.055.560	5.507.036	323.539.455
Prioriteit II Ontwikkeling stedelijke kernen	181.115.000	181.115.000	81.500.000	81.500.000	99.615.000	42.880.000	1.507.000	53.721.000	1.507.000	0
Prioriteit III Werking arbeidsmarkt	145.469.550	116.704.000	58.283.000	58.283.000	58.421.000	28.792.699	787.346	28.053.609	787.346	28.765.550
Prioriteit IV Technische Bijstand	9.350.000	9.350.000	4.675.000	4.675.000	4.675.000	4.675.000	0	0	0	0
TOTAAL	1.252.150.000	899.844.995	356.600.000	356.600.000	543.244.995	259.812.062	7.801.382	267.830.169	7.801.382	352.305.005
Totaal EFRO related	1.252.150.000	899.844.995	356.600.000	356.600.000	543.244.995	259.812.062	7.801.382	267.830.169	7.801.382	352.305.005
Totaal ESF related	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal EOGFL related	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal FIOV related	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOTAAL	1.252.150.000	899.844.995	356.600.000	356.600.000	543.244.995	259.812.062	7.801.382	267.830.169	7.801.382	352.305.005

^(*) Onder nationale publieke uitgaven vallen (semi-)overheidsuitgaven door het rijk, provincies, gewesten, gemeenten, CBA/RBA's, Kamers van Koophandel & Fabrieken, brancheorganisaties, O&O-fondsen, ontwikkelingsmaatschappijen, universiteiten, hogescholen, R&D-instellingen en vergelijkbare organisaties.

Tabel E: Financiële tabel Leader+-programma (x € mln.)

Prioriteit/Maatregel	Totale kosten	Totale publieke uitgaven	Europese Unie Totaal (EOGFL)	NAT. PUBLIEKE MIDDELEN			Private uitgaven	EU-bijdrage (in % publieke uitgaven)	EU-bijdrage (In % totale kosten)
				Totaal	Rijk	Regio			
Prioriteit 1 Gebiedsgebonden strategieën voor plattelandontwikkeling	60,08	42,44	21,26	21,17	0,00	21,17	17,64	50	35
Prioriteit 2 Samenwerking tussen plattelandgebieden	9,32	6,52	3,26	3,26	0,00	3,26	2,80	50	35
Prioriteit 3 Netwerk van alle plattelandgebieden in de EU	0,82	0,82	0,23	0,59	0,36	0,23	0,00	28	28
Prioriteit 4 Technische bijstand	1,50	1,50	0,75	0,75	0,00	0,75	0,00	50	50
4.1. Beheer	1,20	1,20	0,60	0,60	0,00	0,60	0,00	50	50
4.2. Onderzoek en publiciteit	0,30	0,30	0,15	0,15	0,00	0,15	0,00	50	50
Totaalprogramma	71,72	51,28	25,50	25,77	0,36	25,41	20,44	50	36

De communautaire bijdrage is gebaseerd op totale kosten.

De bedragen zijn geïndexeerd.

JAARTABEL

	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		Totaal	
	NL	EU	NL	EU	NL	EU	NL	EU	NL	EU	NL	EU	NL	EU	NL	EU
Prioriteit 1 projecten	0,00	0,00	5,75	3,11	5,43	2,94	6,16	3,33	6,39	3,48	7,27	4,05	7,81	4,35	38,82	21,26
Prioriteit 2 samenwerking	0,00	0,00	0,92	0,50	0,88	0,47	0,99	0,54	1,01	0,54	1,10	0,59	1,16	0,62	6,06	3,26
Prioriteit 3 netwerken	0,00	0,00	0,10	0,04	0,09	0,03	0,10	0,04	0,10	0,04	0,10	0,04	0,10	0,04	0,59	0,23
Prioriteit 4 technische bijstand	0,00	0,00	0,19	0,19	0,18	0,18	0,21	0,21	0,17	0,17	0,00	0,00	0,00	0,00	0,75	0,75
Totaal	0,00	0,00	6,96	3,84	6,58	3,62	7,46	4,12	7,67	4,23	8,47	4,67	9,07	5,01	46,21	25,50

Tabel F: Financiële tabel Interreg III A-programma 2000 t/m 2006 (x € 1000)

Thema's	Totale Kosten (TK)	Publieke uitgaven							Bijdrage Private Organisaties
		Publieke Totale Kosten (PTK)	EFRO		Publieke nationale uitgaven				
			Totaal	% TK	Totaal	% PTK	Nationaal	Regionaal	
Infrastructuur	33.325	29.992,5	8.331,25	25	21.661,25	65	18.328,75	3.332,5	3.332,5
Economie en Technologie	23.327,5	22.161,125	11.663,75	50	10.497,375	45	6.998,25	3.499,125	1.166,375
Natuur en Milieu	9.997,5	9.497,625	4.998,75	50	4.498,875	45	2.999,25	1.499,625	499,875
Menselijk Potentieel	6.665	6.331,75	3.332,5	50	2.999,25	45	1.999,5	999,75	333,25
Maatschappelijke Integratie	6.665	6.331,75	3.332,5	50	2.999,25	45	1.999,5	999,75	333,25
Technische Bijstand	3.332,5	3.332,5	1.666,25	50	1.666,25	50	999,75	666,5	-
Totaal	83.312,5	77.647,25	33.325	40	44.322,25	53	33.325	10.997,25	5.665,25

Tabel G. Financiële tabel P(L)OP-programma 2001 t/m 2006 (x € mln.)

		2001	2002	2003	2004	2005	2006
a	investeringen in landbouwbedrijven						
c	opleiding	0,14	0,27	0,27	0,27	0,27	0,27
g	verbetering, verwerking en afzet						
i	Bosbouwmaat-regelen						
k	herverkaveling	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14
m	afzet van kwaliteitslandbouw-producten						
n	dienstverlenende instanties, basiszorg	0,23	0,23	0,09			
o	dorpsvernieuwing	0,91	1,27	1,27	1,72	1,75	1,72
p	diversificatie bedrijvigheid in de landbouw	0,05	0,14	0,09	0,09	0,09	0,09
q	waterbeheer in de landbouw	1,82	2,08	2,04	1,49	1,59	1,59
r	infrastructuur in de landbouw						
s	bevordering toeristische en ambachtelijke activiteiten	0,45	0,54	0,77	1,00	1,00	1,00
t	milieumaatregelen in de landbouw	1,25	1,13	1,19	1,36	1,36	1,36
	totaal	4,97	5,80	5,87	6,07	6,19	6,17

Het totaal van deze tabel bedraagt minder dan het totaal van de afzonderlijke Kompas-maatregelen. De reden hiervan is, dat voor het P(L)OP aanvullende middelen ter beschikking zijn gekomen door het achterblijven van de uitvoering P(L)OP-programma's in andere regio's.

DEEL 3: BIJLAGEN

Bijlagen

Bijlage 1: **Kaart Noord Nederland: verdeling van investeringsmaatregelen voor de marktsector over de gemeenten**

Bijlage 2: **Kaart Noord Nederland: Doelstelling 2- en Uitsfaseringsgebieden**

Bijlage 3: **Kaart Noord Nederland: LEADER+gebieden**

Bijlage 4: **Kaart Interreg 3A EDR-gebied**

Bijlage 5: **Kaart Interreg 3B Noordzee-gebied**

Bijlage 6: **Wijzigingen voorgaande jaarprogramma's**

Bijlage 7: **Kadernotitie recreatie en toerisme**

Bijlage 8: **SNN-regelingen en Tenders**

Bijlage 9: **Afkortingenwijzer**

Bijlage 6: Wijzigingen in programmering in voorgaande jaren

In dit jaarprogramma wordt consequent het woord “ruimte” gebruikt. Dat is in eerdere jaarprogramma’s niet gebeurd omdat op dat moment met budget en ruimte hetzelfde werd bedoeld. Dat is nu niet meer het geval. Daar waar wordt gerefereerd aan eerdere jaarprogramma’s is ook de daarin gebruikte terminologie gehandhaafd.

a) Jaarprogramma 2001

In het eerste jaarprogramma, te weten het Jaarprogramma 2000, zijn de bedragen in de financiële tabellen nog guldens als valuta gebruikt, in het jaarprogramma 2001 zijn de tabellen zowel in guldens als in Euro’s gepresenteerd en met ingang van 2002 zijn nog slechts Euro’s als valuta gebruikt.

b) Jaarprogramma 2002

In het Jaarprogramma 2002 is vergeleken met de voorgaande jaarprogramma’s een aantal wijzigingen aangebracht, te weten:

- 1) De financiële tabellen bij die maatregelen, waarbij het SNN geen sturing heeft zijn over de financieringsbronnen zijn weggelaten.
- 2) De financiële tabellen zijn aangepast op basis van de beschikkingen afgegeven over het Jaarprogramma 2000 en het Jaarprogramma 2001
- 3) De (naar verwachting) definitieve financiële tabellen van de programma’s Doelstelling 2 en Uitfasering zijn opgenomen
- 4) De besluitvorming over de bijdrage uit het Kompas in de kosten van de versnelling van de aanleg van de A31 is verwerkt

In de financiële programmering voor 2002 zijn enkele wijzigingen aangebracht vanwege het toepassen van de prijscompensatie.

c) Jaarprogramma 2003

Tot en met het Jaarprogramma 2002 zijn er geen wijzigingen in de financiële tabellen aangebracht op basis van dreigende (onder)uitputting van afzonderlijke maatregelen. In het Jaarprogramma 2003 zijn voor het eerst, op basis van de ontwikkeling van de uitvoering, wijzigingen – vooruitlopend op de uitkomsten van de MTR - aangebracht in de financiële tabellen. De reden daarvan was, dat overuitputting dreigde van een aantal maatregelen, dat betrekking had op *investeringsregelingen* en het *stimuleren van de marktsector* en tegelijkertijd bleek, dat de uitputting van een aantal maatregelen, dat betrekking had op *versterking van de arbeidsmarkt* sterk achterbleef bij de planning. Overwogen werd ook – vanwege het achterblijven in uitvoering en conjuncturele ontwikkelingen – middelen te onttrekken aan de maatregelen, die te maken hebben met de revitalisatie van bestaande en de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen. Een aanpassing op grond hiervan is op dat moment echter achterwege gebleven vanwege verwachte investeringen in de aanleg van toekomstvaste breedbandinfrastructuur.

Ook is een wijziging doorgevoerd op basis van het vastleggen van additionele middelen (€ 31,9 mln.) voor de uitvoering van centrale investeringspremieregeling (2000 en 2001). Daarnaast is de prijscompensatie voor 2001 en 2002 erin verwerkt en zijn er middelen gereserveerd voor de uitvoering van het programma Interreg IIIa. In onderstaande tabel zijn die wijzigingen gepresenteerd:

Wijzigingen programmering 2003

Maatregel	Stand van zaken	Financiële wijziging (€ mln.)		
		EZ/Kompas	EFRO	Totaal
M.1.2.b.2. Decentrale IPR vestiging	Realisatie blijft achter	- 7,0	- 2,0	- 9,0
M.2.1.a. Decentrale IPR uitbreiding	Realisatie loopt harder	+10,1	+ 8,9	+19,0
M.2.1.b. KITS	Realisatie loopt harder (€ 6 mln.)	+ 3,0	+ 3,0	+ 6,0
M.2.2. Generiek stimulerend vernieuwende activiteiten MKB	Budget voor de Kompasperiode is reeds overschreden	+ 8,0	+ 8,0	+16,0
M.2.3.e. Tender Gerichte stimulerend van het bedrijfsleven	Realisatie blijft achter	- 1,9	- 1,5	- 3,4
M.3.1.b. Verbetering werking arbeidsmarkt	Realisatie blijft sterk achter (tender wordt nauwelijks benut)	- 9,4	-14,0	-23,4
M.3.2.d. Scheppen nieuwe werkgelegenheid	Realisatie blijft achter	-1,1	-2,3	- 3,4
U.2. Uitvoeringskosten Interreg IIIa	Nieuw budget	+1,2		+1,2

In 2002 heeft een additionele committering van centrale IPR middelen plaatsgehad ter grootte van € 27,4 mln.. De wijziging in de programmering is doorgevoerd in Jaarprogramma 2003.

De verschuivingen hadden tot gevolg, dat de doelstelling van het Kompas voor wat betreft de werkgelegenheid daalde met ongeveer 170 fte en de doelstelling met betrekking tot de uitgelokte investeringen met ongeveer € 65 mln..

Jaarprogramma 2004

a.1) Prijscompensatie

Voor wat betreft de prijscompensatie is afgesproken, dat dit geschiedt in overeenstemming met het rijksbeleid. Dit is door de ministeries zo geïnterpreteerd, dat elk ministerie zelf bepaalt of en zo ja in welke mate prijscompensatie wordt toegevoegd aan het budget van het Kompas. In het kader van het Jaarprogramma 2004 is een bedrag van € 12,5 mln. aan het budget EZ/Kompasmiddelen toegevoegd.

a.2) Prestatiereserve

De Europese Unie hanteert een zogenaamde prestatiereserve. Dit houdt in, dat in eerste instantie 96% van de toegezegde middelen beschikbaar worden gesteld. De rest van de middelen wordt pas beschikbaar gesteld, als kan worden aangetoond, dat de uitvoering vlot verloopt. Het bedrag, dat dan aanvullend beschikbaar is gekomen voor de programma's Doelstelling 2 en Uitsluiting gezamenlijk iets meer dan € 14,7 mln. (Doelstelling 2: € 14,0 mln. en Uitsluiting € 0,7 mln.).

a.3) Wijzigingen in de financiële tabellen

In de financiële tabellen is een groot aantal wijzigingen aangebracht. Deze wijzigingen hadden hun eigen oorzaken. Enerzijds ging om een financieel-technische wijziging; anderzijds ging het om verschuivingen vanwege een dreigende (onder)uitputting of beleidswijziging.

a.3.1) Afstemming totale bedragen en netto verplichtingen

De beschikbare bedragen in de verschillende maatregelen en de netto verplichtingen zijn, en dat geldt voor Uitsluitingsmiddelen, Private bijdragen en Regionale bijdragen, beter op elkaar afgestemd. Deze wijziging was een financieel-technische aanpassing van de programmering. Deze aanpassing betekende voor Private bijdragen en Regionale bijdragen een verlaging van bijdragen in maatregelen, die achterbleven bij de planning en een verhoging van de bijdragen in maatregelen, waarvan de uitputting sneller liepen dan was voorzien. Uitgangspunt daarbij was, dat door de bank genomen de verlagingen en verhogingen in grote lijnen elkaar compenseerde, zodat de bijdragen op programmaniveau hetzelfde bleven.

In de afgelopen jaren heeft committering plaatsgehad van projecten, die vielen binnen de maatregelen, waar Uitsluitingsmiddelen niet waren geprogrammeerd. In het Jaarprogramma 2003 was dit in de financiële tabellen bij die betreffende maatregelen reeds zichtbaar gemaakt; in het Jaarprogramma 2004 zijn de tabellen hierop aangepast.

Het bedrag voor de Centrale IPR werd ook verlaagd; in het jaarprogramma 2004 werd dit bedrag verlaagd van € 170,3 mln. naar € 137,7 mln..

a.3.2) Verschuivingen vanwege (onder)uitputting/Verschuivingen vanwege "Kompas op Koers"

Op basis van de gegevens ten aanzien van stand van zaken aangaande de committering en de projecten, waarvan werd verwacht, dat die het komende jaar voor committering zouden worden aangeboden ("pijplijn") enerzijds en de actiepunten uit "Kompas op Koers" anderzijds werden wijzigingen doorgevoerd in de programmering.

In de navolgende tabel wordt de oorzaak van deze wijziging kort vermeld en wordt de feitelijke financiële wijziging gepresenteerd.

Wijziging in programmering 2004

Maatregel	Omschrijving	Oorzaak wijziging	Financiële wijziging (€ mln.)		
			EZ/Kompas	EFRO	Totaal
M.1.1.a. en M.1.1.b.	Aanleg nieuwe en revitalisering bestaande bedrijventerreinen	Kompas op Koers; verlaging budget beperkt vanwege extra aandacht voor ICT	-2,0	-7,0	-9,0
M.1.2.a.	Acquisitie ondersteunende promotie (AOP)	Beleid ongewijzigd/scheppen financiële ruimte voor uitvoering in de komende jaren	+1,0		+1,0
M.1.2.b.2.	IPR-vestiging	Verhoging budget op basis van verplichtingen in de afgelopen periode		+3,6	+3,6
M.2.1.a.	IPR-uitbreiding	Beleid ongewijzigd/scheppen financiële ruimte voor uitvoering in de komende jaren	+4,4	+2,0	+6,4
M.2.1.b.	KITS	Kompas op Koers/scheppen financiële ruimte voor uitvoering in de komende jaren	+0,5		+0,5
M.2.2.	Stimulering MKB	Kompas op Koers/realisatiegraad hoog/veel projecten in de pijplijn	+6,0		+6,0
M.2.3.b.	Stimulering strategische bedrijfsactiviteiten	Kompas op Koers/scheppen financiële ruimte voor uitvoering in de komende jaren	+4,0	+2,0	+6,0
M.2.3.e.	Tenderregeling	Kompas op Koers	+1,0		+1,0
M.3.1.b.	Verbetering werking arbeidsmarkt	Kompas op Koers (KIM), realisatiegraad laag		-24,5	-24,5
S.3.1.	Vernieuwing stationsgebieden	Realisatiegraad laag/weinig projecten in de pijplijn	-3,0	-7,0	-10,0
S.5.1.	Oprichting (top)kennis-instituten en aanbieden nieuwe opleidingen	Kompas op Koers/realisatiegraad hoog/veel projecten in de pijplijn	+3,0	+7,0	+10,0

L.1.1.	Vernieuwing landbouw	Realisatiegraad laag/weinig projecten in de pijplijn (realisatiegraad UILNN-projecten hoog (LNV-middelen)	-3,5	-1,5	-5,0
L.2.2.	Grootschalige functiewijziging	Verhoging budget op basis van verplichtingen in de afgelopen periode (Friese Meren/Blauwe Stad)	+1,1	+9,5	+10,6
L.4.1. L.4.2.	Verbetering recreatief-toeristische infrastructuur en Verbetering watersportmogelijkheden	Kompas op Koers/realisatiegraad hoog/enkele grote projecten in de pijplijn		+30,1	+30,1
Totaal			-2,4	+38,1	+35,7

De verschuivingen hadden tot gevolg, dat de doelstelling van het Kompas voor wat betreft de werkgelegenheid steeg met ongeveer 860 fte en de doelstelling met betrekking tot de uitgelokte investeringen met ongeveer € 190 mln..

Bijlage 7: Kadernotitie recreatie en toerisme

1. Aanleiding.

Het Ministerie van Economische Zaken heeft namens de gezamenlijke departementen de vraag voorgelegd aan het Noorden op welke wijze de maatregelen in het kader van Recreatie en Toerisme bijdragen aan het realiseren van de twee doelstellingen van Kompas, te weten het inlopen van het faseverschil tussen het Noorden en overig Nederland en ten tweede het versterken van de economische structuur in het Noorden.

2. Waarom de sector Toerisme opgenomen is in Kompas

Het belang van Toerisme en Recreatie voor het Noorden en de noordelijke economie staat buiten kijf, Op het nationale niveau heeft het Rijk in de concept -nota Ruimte (concept 18 maart 2004) het Noorden in het landelijk gebied een specifieke rol op het gebied van Toerisme en Recreatie toebedacht. Ook de drie noordelijke provincies geven in hun nota's aan, dat zij de toeristische en recreatieve sector als een belangrijke economische pijler zien. Zo heeft de Provincie Fryslân als doelstelling geformuleerd om in de periode 2002 tot 2010 het aandeel van de sector toerisme en recreatie in de totale werkgelegenheid van de Provincie Fryslân (in 2002 7,6 %) te consolideren en zo mogelijk uit te breiden. Ten opzichte van het nationale aandeel van toerisme en recreatie in de totale werkgelegenheid heeft de Provincie Fryslân een voorsprong die men vast wil houden. Voor de Provincie Groningen gelden als doelstelling om in de periode 1998 t/m 2006 750 nieuwe arbeidsplaatsen en € 72 mln. extra bestedingen te realiseren in de toeristisch/recreatieve sector. De Provincie Drenthe hanteert met betrekking tot de doelstellingen op het gebied van werkgelegenheid dezelfde doelstellingen als die van het Kompas voor het Noorden.

Naast de provincies onderkent ook het Rijk de groeipotenties van het beleidsveld toerisme en recreatie voor het Noorden. In het bijzonder wordt verwezen naar de studie van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat met de mogelijke groeiscenario's van het vrijetijdsverkeer in de periode 2000-2020. (Nederland als pretpark) Hierin wordt in alle scenario's de grootste groei verwacht in het Noorden (Wad en zuid Drenthe en Fryslân) en op de Veluwe.

3. Feiten aangaande het toeristisch beleid

Hieronder zijn enkele feitelijke constatering in beeld gebracht.

1. Er is sprake van een absolute en relatieve groei van deze sector in het Noorden. Dat geldt zowel voor de bestedingen, de werkgelegenheid als het aantal overnachtingen.
2. Het aantal overnachtingen is in 2002 met 5% gegroeid tot ca € 22 mln.. Deze zijn als volgt verdeeld over de provincies (x 1.000)

Fryslân	11.286
Drenthe	8.478
Groningen	2.392
3. De werkgelegenheid in deze sector was eind 2002 48.000 banen. Deze zijn als volgt verdeeld over de provincies

Fryslân	21.500
Groningen	15.000
Drenthe	11.500
4. Er sprake is van een forse groei van de werkgelegenheid in de toeristische sector. Over de jaren 1996-2002 bedroeg de groei in het Noorden 26%. In absolute zin noteerde de Provincie Fryslân de grootste groei (4762 banen). De Provincie Groningen verraste met de grootste relatieve stijging (3365 banen = 29%). De Provincie Drenthe onderscheidde zich met de grootste banengroei in de logiesaccommodaties (649). In dezelfde periode steeg de totale werkgelegenheid in het Noorden met 18% (bron: Toerisme in Cijfers 2003) .

5. Het totaal aantal bestedingen in het Noorden was in 2002: (in € mln.)

Provincie:	toerisme	recreatie	totaal
Fryslân	346	395	741
Drenthe	269	298	567
Groningen	89	367	456
Noorden	705	1060	1765

Per persoon per dag wordt thans bij dagtochten € 26 en door toeristen € 33 per dag uitgegeven.

6. Er is bovenal sprake van een arbeidsintensieve sector zodat bij een relatieve lage investering veel werkgelegenheid wordt geschapen. Bijvoorbeeld in de Horeca wordt 1 arbeidsplaats geschapen bij een omzet van minder dan € 100.000,-. Datzelfde geldt voor de bouwnijverheid, zorg en cultuursector. Dit gegeven leidt tot relatief veel banen per geïnvesteerde Euro.
7. In de onderste regionen van de arbeidsmarkt (geen opleiding, LBO en MBO niveau) en in de deeltijdbanen is de werkloosheid momenteel groot. De werkgelegenheid in de toeristische sector manifesteert zich vooral in deze categorie. Het creëren van extra banen bevordert daarmee de terugdringing van de huidige werkloosheid in dit segment van de arbeidsmarkt.
8. Er sprake is van een stabiele en langdurige economische bedrijfstak voor deze regio; er is geen sprake van verplaatsing op grote schaal van deze bedrijfstak naar elders. Wel zien we dat de groei in de toeristische bestedingen vooral elders in Nederland en Europa wordt gerealiseerd. De in de provinciale beleidsdocumenten en in Kompas voor het Noorden verankerde inzet is erop gericht een deel van die groei in Noord-Nederland te laten plaatsvinden.

4. Trends.

Er is in Europees verband een aantal trends te constateren, dat medebepalend is voor de lange termijn ontwikkeling van de bedrijfstak toerisme in o.a. Noord-Nederland.

In de eerste plaats de vergrijzing, die ervoor zorgt dat de totaal aantal vrij besteedbare dagen in Noordwest Europa zal toenemen en dienovereenkomstig ook zal leiden tot groei van deze sector. In de tweede plaats zal de vergrijzing binnen deze sector leiden tot groei van die activiteiten, die rust en natuur en cultuur in het vaandel hebben staan. Juist in deze sector scoort het Noorden hoog.

In de derde plaats zal het gaan om toeristische bestedingen buiten het seizoen met een bestanddeel korte reizen op niet al te lange afstanden van de grote bevolkingsmetropolen in Noordwest Europa. Ook hierin scoort het noorden bij gelijkblijvende overige voorwaarden hoog. Het Ministerie van Verkeer en Waterstaat geeft in zijn prognoses voor de komende twintig jaar in de vrijetijdssector aan dat binnen Nederland vooral het Noorden de grootste mobiliteitsgroei in het vrijetijdsverkeer te wachten staat buiten de Noordzeekust. Dat duidt op een potentieel rendementsvolle investering door de te verwachten langdurige druk. (Ook dit punt overigens bij gelijkblijvende omstandigheden als prijs/ kwaliteitsverhoudingen en te leveren kwaliteit)

In die trends is investering wel noodzakelijk om die ceteris paribus verhoudingen gelijk te laten houden. Immers, de overige toeristische streken rondom de bevolkingsconcentratie in Noordwest Europa staan ook niet stil. Juist met het oog op de volgens verwachting met steun van Europese middelen te faciliteren upgrading van het toerisme in de nieuwe lidstaten is het zaak de kansen in deze regio nu te verzilveren.

5. Effecten.

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de effecten van investeringen in de toeristische sector. De volgende punten zijn daarbij interessant.

Midterm Review (MTR) Kompas voor het Noorden

In de MTR wordt door ECORYS/NEI onderscheid gemaakt tussen verschillende effecten die van invloed zijn op de werkgelegenheid. De opstellers van het rapport becijferen een te verwachten resultaat van 300 fte netto gecreëerde werkgelegenheid op basis van de tot dat moment (maart 2003) goedgekeurde toeristisch recreatieve Kompasprojecten. In kwalitatieve zin scoren de economische effecten het hoogst in projecten die betrekking hebben op attracties, watersport en overige infrastructuur.

Het is moeilijk de effecten van individuele projecten te isoleren van hun context en van hun relatie met andere projecten omdat de verschillende elementen van het regionaal-toeristisch product immers vaak onderling sterk zijn verweven. Bovendien wordt opgemerkt, dat het rendement van investeringen vaak pas op langere termijn tot wasdom komt.

NEI-rapport

Het NEI-rapport, dat in opdracht van de Kamer van Koophandel Drenthe is uitgevoerd geeft aan, dat in Drenthe het totaal aantal bestedingen € 623 mln. is (2002). Daarnaast is de toegevoegde waarde van de sector berekend op € 411 mln. en is de werkgelegenheid berekend op 12.750 personen direct en 1750 personen indirect. Daarmee bestrijkt deze sector thans circa 9 % van de gehele Drentse economie. Mutatis mutandis geldt dit qua indirecte werkgelegenheid eveneens voor de provincies Fryslân en Groningen (schatting respectievelijk 2795 en 1950 banen).

Friese meren

Als voorbeeld voor de indirecte effecten is interessant de tussenstand van het project Friese meren. Bij investering van het totale project is er sprake van een directe groei van de toeristische bestedingen van circa € 16,5 mln. per jaar. Deze groei is berekend naar de toename van het aantal toeristen en recreanten en de groei van de bestedingen in de bedrijfstak die ligt aan de verbeterde vaarwegen.

6. Conclusies

De tekst van par. 3.1 tot en met 3.3 vormt de basis voor het standpunt dat het realiseren van investeringen in de toeristische en recreatieve sector een blijvend effect heeft op de Noordelijke economie, door de natuurlijke zekerheden, die het Noorden kent (rust, ruimte en natuur op een relatief korte afstand van de bevolkingsmetropolen in Noordwest Europa).

Bovendien wordt vastgesteld (zie o.a. par. 3.7), dat deze sector een manifeste bijdrage kan leveren bij het inlopen van het faseverschil in werkloosheid in het Noorden ten opzichte van overig Nederland.

Een andere conclusie, die moet worden getrokken is, dat de toeristische sector in het Noorden een stabiel karakter draagt. Er zijn wel bedreigingen, maar die liggen met name in het te realiseren kwaliteitsniveau van de toeristische sector in het Noorden en bij het niet realiseren daarvan in het weglekken van die extra groei naar elders.

Tenslotte kan worden vastgesteld, dat ten opzichte van andere bedrijfstakken deze sector in staat is een belangrijke bijdrage te leveren aan de economische groei die nodig is om de terugloop in andere sectoren (onder andere de landbouw) te compenseren

7. Prioriteitsgebieden

Op grond van het bovenstaande (beleidsdoelstellingen, trends, ontwikkeling en conclusies) kan nu een heldere lijn worden geschetst die richtinggevend is voor de beoordeling van de te kiezen thema's voor de inzet van EZ/Kompas- en EFRO-middelen voor toeristische projecten.

Deze prioritaire thema's zijn:

1. Watersport: het Friese merenproject met het aansluitende toervaartnetwerk in de provincies Groningen en Drenthe
Het Friese Merenproject sluit aan op de Nota Ruimte (kaart 8). Het project dient in zijn geheel te worden uitgevoerd conform de planning, zoals die in de tussenstand in maart 2004 is aangegeven. In aansluiting daarop geldt dit ook voor het toervaartnetwerk in de aansluitende gebieden in de provincies Groningen en Drenthe.
2. Overige infrastructuur: het wandel en fietspaden netwerk in het Noorden.
Dit prioritaire gebied is opgenomen vanwege de betekenis voor de economische ontwikkeling van het platteland, zoals door het Rijk en de noordelijke provincies wordt voorgestaan en in het Kompas is overeengekomen.
3. Toeristische trekpleisters, attracties en evenementen.
Dit punt is opgevoerd vanwege de directe effecten voor de sector, maar ook vanwege de grote indirecte uitstraling die dergelijke activiteiten qua "branding" voor het gebied betekenen.
4. Promotie en marketing.
Onmiskenbaar aantoonbaar is het effect van promotie en marketing om vergroting van het marktaandeel in de toeristische markt te krijgen en daarmee verhoging van de bestedingen en vervolgens op de werkgelegenheid in deze sector. Daarmee wordt ook het rendement van in het verleden gepleegde investeringen in de toeristisch/recreatieve sector door bedrijfsleven en overheid vergroot. Ook het Ministerie van Economische Zaken onderkent dit in zijn vernieuwde toeristische agenda.
5. Kwaliteitsverhoging van de bedrijfstak.
Dit aandachtsveld is opgenomen om de concurrentie - en innovatiekracht van het bedrijfsleven te verbeteren en zodoende de toeristische bestedingen en werkgelegenheid positief te beïnvloeden.

Vanuit het Ministerie van Economische Zaken (vernieuwde toeristische agenda, actiepunten 4) is er een zesde punt aan toe te voegen:

6. Kwaliteitsslag aan de Kust, voor het Noorden de eilanden in het bijzonder Ameland)

In de vernieuwde toeristische agenda is in actiepunten 4 een kwaliteitsslag voor de kust voorgesteld. In maart 2004 heeft het departement laten weten Ameland uitgekozen te hebben als een van de pilotgemeenten aan de kust.

Rapporten:

1. Toerisme in cijfers 2003, Toerdata Noord (alle gegevens zonder bron zijn afkomstig van dit rapport)
2. Toerisme in Drenthe: Meer dan plezier alleen, NEI/Ecorys, april 2002
3. Nederland als pretpark, V en W, Rijkswaterstaat, 2002
4. Toeristisch Groningen, beleidsnota provincie Groningen, 2001
5. Beleidsnota recreatie en Toerisme 2002-2010, provincie Fryslân, februari 2002
6. Tussenstand rapportage fries merenproject, Provincie Fryslân, mei 2003.
7. Structure, performance en competitiveness of European Tourism and its enterprises, Europese Commissie, 2003.

Bijlage 8. SNN - regelingen en tenders

Bij de uitvoering van het Kompas hanteert het SNN de volgende regelingen en tenders.

Regelingen:

1. Investeringspremiereregeling Noord-Nederland 2000 / IPR 2000;
2. Loonkostenpremiereregeling Noord-Nederland 2002 / LPR 2002;
3. Subsidieregeling Kwaliteitsinvesteringen in de toeristische sector 2000 / KITS 2000;
4. Subsidieregeling Noordelijke Innovatie Ondersteuningsfaciliteit 2000 / NIOF 2000;
5. Subsidieregeling Human Resource Management 2001 / HRM 2001.

Regeling in ontwerp:

Subsidieregeling Implementatie Milieutechnologie

Uitbreiding subsidieregeling NIOF 2000 met het onderdeel Kennisdragers en de kostensoort
bedrijfsoverdracht

Tenders:

1. Tender gerichte stimulering van het bedrijfsleven.

Bijlage 9**Afkortingenwijzer.**

AB	Algemeen Bestuur
ABW	Algemene bijstandswet
AMa	Adviescollege voor de markt
AO	Administratieve organisatie
AOP	Acquisitie Ondersteunend Programma
ArA	Adviesraad agrobusiness
ARBVO	Arbeidsvoorziening
BAG	Bereikbaarheidsstrategie Assen-Groningen
BOA	Bureau Ontwikkeling Arbeidsmarktprojecten
BRP	Bruto Regionaal Product
bvo	Bruto vloeroppervlak
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBA	Centraal Bestuur Arbeidsvoorziening
CBIN	Commissariaat voor buitenlandse investeringen in Nederland
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CEMT	Conférence Européenne des Ministres de Transport, internationale aanduiding voor grootteklasse van vaarwegen
CPB	Centraal Planbureau
CvT	Comité van Toezicht
CVV	Collectief vraagafhankelijk vervoersysteem
CWI	Centrum voor werk en inkomen
DB	Dagelijks bestuur
DBL	Drentse Bedrijfslocaties
DDN	Digitale Denktank Noord Nederland
DLG	Dienst Landelijk Gebied
EBB	Enquête beroepsbevolking (CBS)
EC	Europese Commissie
EDR	Eems Dollard Regio
EFRO	Europees Fonds Regionale Ontwikkeling
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EOGFL	Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw
EPD	Enkelvoudig (Enig) programmeringsdocument
ESF	Europees Sociaal Fonds
EU	Europese Unie
EZ	Ministerie van Economische Zaken
GBL	Groninger Bedrijfslocaties
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
GDU	Gebundelde Doeluitkering
GPS	Global Positioning System
GSB	Grote stedenbeleid
GWL	Geregistreerde werkloosheid (CBS)
HBO	Hoger beroepsonderwijs

HOOP	Hoger Onderwijs-en Onderzoeksplan (van OC&W)
HOV	Hoogwaardig openbaar vervoer
HRM	Subsidiereregeling Human Resource Management
HSL	Hoge snelheidslijn
IC	Intercity
ICES	Interdepartementale commissie economische structuurversterking
ICES-KIS	ICES-Kennisinfrastructuur
ICT	Informatie- en Communicatietechnologie
ID-baan	In- en doorstroom baan
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
ILO	International Labour Organization
INS	Investeringspremieregeling niet-steunkaartgemeenten
Interreg	Communautair initiatief interregionale samenwerking
IPO	Interprovinciaal Overleg
IPR	Investeringspremieregeling Noord Nederland
IPSC	Interprovinciale Statencommissie
ISAM	Intersectoraal Arbeidsmarktmodel
ISP	Integraal structuurplan Noorden des Lands
ISV	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
KIM	Subsidiereregeling Kennisdragers in Midden- en Kleinbedrijf
KITS	Subsidiereregeling Kwaliteitsinvesteringen in de toeristische sector
KOMPAS	Kompas voor het Noorden
KvK	kamers van Koophandel en Fabrieken
LAF	Lange Afstand Fietspaden
LASER	Landelijke Service bij Regelingen
LEADER+	Liaison entre actions de développement de l'économie rurale (Europees programma voor plattelandsontwikkeling (+))
LISA	Landelijk informatiesysteem van arbeidsplaatsen en -vestigingen
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij/ Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselveiligheid
LOFAR	Low Frequency Array
LPR	Loonkostenpremieregeling Noord Nederland
MBO	Middelbaar Beroeps Onderwijs
MER	Milieu effect rapportage
MIT	Meerjarenprogramma infrastructuur en transport
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MTR	Mid-term-review
MZB	Magneetzweefbaan
MZB/MZM	Magneetzweefbaan/Metrovariant
NEI	Nederlands Economisch Instituut
NHI	Neue Hanze Interregio
NIOF	Subsidiereregeling Noordelijke innovatieve ondersteuningsfaciliteit
NLP	Noordelijk landbouw programma
NLTO	Noordelijke land- en tuinbouw organisatie
NNBT	Noord-Nederlands Bureau voor Toerisme

NOHO	Noordelijk overleg hoger onderwijs
NOM	Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij
NVVP	Nationaal verkeers- en vervoersplan
NWB	Niet-werkzame beroepsbevolking (CBS)
NWW	Niet-werkzame werkzoekenden (RBA)
OC&W	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
OP	Operationeel Programma
OTB	Ontwerp Tracé Besluit
OV	Openbaar vervoer
PBC	Projectbeoordelingscommissie
P(L)OP / ROP	Plattelands- / Regionaal ontwikkelingsprogramma
PPS	Publiek private samenwerking
PVVP	Provinciaal verkeers- en vervoersplan
PWR	Provinciaal Werkgelegenheidsregister
RAK	Ruilverkaveling met een administratief karakter
R&D	Research and development (speur- en ontwikkeling)
R&T	Recreatie en Toerisme
RBA	Regionaal Bestuur Arbeidsvoorziening
REJ	Regionaal-economische jaarcijfers (CBS)
RMC	Regionale Meld- en Coördinatiefunctie
RO	Ruimtelijke Ordening
ROP	Regionaal ontwikkelingsprogramma
RPD	Rijksplanologische Dienst
RSCG	Rail service centrum Groningen (te Veendam)
RUG	Rijksuniversiteit Groningen
RWI	Raad voor Werk en inkomen
SEAN	Sociaal Economische Adviesraad Noord Nederland
SGR 2	Structuurschema Groene Ruimte 2
SKO	Subsidieregeling Kennisoverdracht
SMS	Short Message Service
SNN	Samenwerkingsverband Noord-Nederland
Stidug	Stimuleringsregeling duurzame glastuinbouwgebieden
STOV	Stadsgewestelijk openbaar vervoer
SUWI	Structuur uitvoering werk en inkomen
SVV	Structuurschema verkeer en vervoer, thans NVVP
SWAB	(Tijdelijke regeling) Samenwerken aan bereikbaarheid
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TIPP	Tender investeringsprogramma's provincies
TT	Tourist Trophy
UILNN	Uitvoeringsprogramma Innovatie Landbouw Noord Nederland
UO-SNN	Uitvoeringsorganisatie SNN
UVI	Uitvoeringsinstelling (van de sociale zekerheid)
UWV	Uitvoeringsorganisatie werknemersverzekeringen

VINEX	Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra
VKK	Vereniging van Kamers van Koophandel en Fabrieken
VMBO	Vorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs
VVLG	Verspreidingsregeling Vernieuwing Landelijk Gebied
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
V & W	Ministerie van Verkeer en Waterstaat
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WAO	Wet op de arbeidsongeschiktheid
WIW	Wet inschakeling werkzoekenden
WO	Wetenschappelijk onderwijs
wp	Werkzame personen
WSW	Wet sociale werkvoorzieningen
WTO / GATT	World Trade Organization, voorheen Generaal Agreement on Tariffs and Trade
ZZL	Zuiderzeelijn